

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม . "ศาลเจ้า วัดจีน และบ้านคหบดีจีนใน กรุงเทพฯ." ศิลปวัฒนธรรม 7 ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2528) : 124-133.
- กำจร ฐนพงษ์ศรี . ประวัติศาสตร์ศิลปะจีน (History of Chinese art). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2536.
- ไชแสง สุขะวัฒน์ . การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมจีนที่มีต่อสถาปัตยกรรมในประเทศไทยในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว . งานวิจัยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2521.
- คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี . จดหมายเหตุการอนุรักษกรุงรัตนโกสินทร์. (ม.ป.ท.) , 2525.
- งานผังรูปแบบฯ ฝ่ายอนุรักษ์โบราณสถาน กองโบราณคดี กรมศิลปากร . รายงานการสำรวจโบราณสถานใน กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 3 ประเภท วัง ศาลเจ้า อนุสาวรีย์ อาคารร้านค้า. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์สมาพันธ์ จำกัด , 2537.
- จ่านงค์ ทองประเสริฐ แปล . บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน (Sources of Chinese Tradition). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่นกรมการปกครอง , 2510.
- จ่านงศรี รัตนิม (หาญเงินลักษณ์) . ดูจนวากถางมหาสมุทร. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด , 2542.
- จิตรว ก่อนันทเกียรติ . ตั้งหนั่งเกี้ย. กรุงเทพมหานคร : แพรวสำนักพิมพ์ , 2539.
- จิตรว ก่อนันทเกียรติ . พระพุทธรูป พระโคธิตร์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของจีน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จิตรว ในเครือบริษัท มัดพิดาจำกัด , 2542.
- จิราภรณ์ อ้วนยะนาค . "วิทยาศาสตร์กับการอนุรักษ์ วัดอุททางวัฒนธรรม." เมืองโบราณ 18 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2535) : 62-70.
- ถ้วน ลี เริง . "ชาวจีนแต่จิวที่อพยพมายังไทยในระยะแรก." คนจีน 200 ปี ได้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 1 . บริษัทเส้นทางเศรษฐกิจ (2526) : 27-29.
- ถ้วน ลี เริง และ บุญอิง ไชยศิริ . ความเป็นมาของวัดจีนและศาลเจ้าจีนในประเทศไทย . กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา , 2543.
- ตะเกียบคู่ เรียบเรียง . สายหยุดชุดจีบจีน : ความผสมผสานกลมกลืนของวัฒนธรรมไทย-จีน อันยากจะ แยกจากกันได้. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อินทนิล , 2534.
- ทวีเดช ทองอ่อน . การศึกษาคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรีเพื่อการอนุรักษ์ . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2538.
- ชนวิธน์ วิทยาภรณ์ . "วัดมังกรกมลาวาส." รายงานในวิชาการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน . คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย . 2534 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).
- ธีรวิทย์ สวัสดิบุตร . "สมาคมจีนและสมาคมแห่งแรกในประเทศไทย." คนจีน 200 ปี ได้พระบรมโพธิ สมภาร ภาค 2 . เส้นทางเศรษฐกิจ ฉบับพิเศษ . บริษัทเส้นทางเศรษฐกิจ (2532).
- น. ฌปากน้ำ . ศิลปะจีนและคนจีนในไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , 2530.
- เนตรดาว พลทะมาตย์ . "ศาลเจ้าเกียนอันเกง , ศาลเจ้าแม่ทับทิม , ศาลเจ้าบ้านหม้อ." คนจีน 200 ปี ได้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 2 . เส้นทางเศรษฐกิจ ฉบับพิเศษ . บริษัทเส้นทางเศรษฐกิจ (2532) : 225-229.
- เนตรดาว พลทะมาตย์ . "ศาลเจ้าชาวจีนในเมืองไทย." คนจีน 200 ปี ได้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 2 . เส้นทางเศรษฐกิจ ฉบับพิเศษ . บริษัทเส้นทางเศรษฐกิจ (2532) : 220-224.

- บุญมี นันทกุล . "คนจีนในไทย" คนจีน 200 ปี ได้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 2 . เส้นทางเศรษฐกิจ ฉบับพิเศษ . บริษัทเส้นทางเศรษฐกิจ (2532) :
- ประยงค์ อนันตวงศ์ . หล่นบนโต๊ะจีน ชุดที่ 2 . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน , 2540.
- ปราวณี พัทพ์พันธ์ . "ศาลเจ้า : บนถนนแห่งความเชื่อของมนุษย์." The Earth 2000 1 ฉบับที่ 7 (ม.ค. 2537) : 90-97.
- ปรารธนา โกเมน . สมาคมชาวจีนในกรุงเทพ พ.ศ. 2440 - 2488 . วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ . จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2523.
- ปิ่นพันธุ์ กาญจนันธุ์ และคณะ . "โครงการอนุรักษ์พัฒนามรดกประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา ระยะที่ 2 เอกสารหมายเลข 2." รายงานการสำรวจ ศึกษา รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลด้านโบราณสถานและอนุรักษ์ . คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย . มกราคม 2542 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).
- พงศ์สวัสดิ์ สระวาลี . แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาศาลเจ้าจีนในการพัฒนาเมืองและชุมชนภูเก็ต . วิทยานิพนธ์ มหาลัยศิลปกรรมศาสตร์ ภาควิชาผังเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2539.
- พศ . "ศาลเจ้า : มรดกทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน." วัฒนธรรมไทย 35 ฉบับที่ 8 (พ.ค. 2541) : 30-33.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์ . "ดาวโจวี่ จิวแต้จิว : ความเป็นมาและการแพร่กระจายเข้าสู่เมืองไทย." วารสารศิลปากร 27 เล่มที่ 1 (มีนาคม 2526) : 12-43.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์ . "ได้เทียนกง : คำนำหน้าผู้ตรวจการแห่งสวรรค์." ศิลปวัฒนธรรม 17 ฉบับที่ 4 (กุมภาพันธ์ 2539) : 156-164.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์ . "เทพเจ้าตามความเชื่อของคนจีน." เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง ศิลปวัฒนธรรม ไทยจีนศึกษา . ณ . มหาวิทยาลัยศิลปากร , กันยายน 2531 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).
- พรพรรณ จันทโรนานนท์ . "ปูนเถ่าง : เทพเจ้าท้องถิ่นของคนจีนในเมืองไทยแพร่หลายที่สุด." ศิลปวัฒนธรรม 11 ฉบับที่ 4 (กุมภาพันธ์ 2533) : 62-74.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์ . "ศาลเจ้าและวัดจีนในกรุงเทพ ฯ." รวมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ 8 (กุมภาพันธ์ 2529) : 195-216.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์ . ชกถกฮิว . กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์ , 2530.
- พระเทพรัตนราชสุตา สยามบรมราชกุมารี , สมเด็จพระสังฆราช . เก็ดดีหิมะในสายหมอก . กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุตา , 2539.
- พระเทพรัตนราชสุตา สยามบรมราชกุมารี , สมเด็จพระสังฆราช . คืนถิ่นจีนใหญ่ . กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุตา , 2541.
- พริ้งมา บรมพิมดี . ความเชื่อชาวจีน . แปลโดย หยกแดง . กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดพิมพ์วาศ , 2532.
- มัลลิกา เรืองระพี . บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ . วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ . จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2518.
- วรรณภา ณ สงขลา . การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง . กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร , 1-15 มีนาคม 2538. (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสการจัดนิทรรศการการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง พระวิหารหลวงวัดสุทัศนเทพวราราม).
- วสุ โปษะนันท์ . "ชั้นคอนในการอนุรักษ์โบราณสถานและสภาพแวดล้อม." เอกสารในการบรรยายเรื่อง แนวทางปฏิบัติในการอนุรักษ์ โบราณสถานและสภาพแวดล้อม . ณ . ห้องประชุมเนกประสงค์ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ , 30 สิงหาคม -1 กันยายน 2542.
- วิรัตน์ ว่องวัญญู . ตำนานเทพยดา เจ้าแม่ทับทิม (ตุ้ยบ้วยเค็งเหมียง) . กรุงเทพมหานคร : สุพรการพิมพ์ , 2527.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ . นำชมศิลปะไทย - ญี่ปุ่น . กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์ , 2532.
- ศรีศักร วัลลิโภดม . "จีนในไทย." คนจีน 200 ปี ได้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 1 . บริษัทเส้นทางเศรษฐกิจ (2526) : 23-25.

- ศาลเจ้ากวนอู . ประวัติศาลเจ้ากวนอู (โดยย่อ) . เอกสารแจกให้ผู้มาสักการะ . (ม.ป.ท , ม.ป.ป).
- ศาลเจ้าเกียนอันเกง . ประวัติศาลเจ้าเกียนอันเกง . เอกสารแจกให้ผู้มาสักการะ . (ม.ป.ท , ม.ป.ป).
- "ศาลเจ้าจีนไม่ใช่ที่ของวิญญาณ." ศิลปวัฒนธรรม 17 ฉบับที่ 10 (สิงหาคม 2539) : 95-96.
- ศิลปากร , กรม . กองโบราณคดี . ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. เอกสาร
กองโบราณคดี หมายเลข ๑/๒๕๓๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทที่รัฐพิมพ์ จำกัด , 2533.
- ศิลปากร , กรม . กองโบราณคดี . ทะเบียนโบราณสถานในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. โครงการทำการ
สำรวจขึ้นทะเบียนโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีของชาติ. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส พรินติ้ง เฮ้าส์ ,
2535.
- ศิลปากร , กรม . กองโบราณคดี . ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมติดที่ . สรุปผลการสัมมนาเรื่อง
การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง และการอนุรักษ์พระพุทธรูป. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส พรินติ้ง เฮ้าส์ ,
2537.
- ศิลปากร , มหาวิทยาลัย . "การอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานทางวิชาการ" เอกสารประกอบการสัมมนา
อาคารศูนย์รวม 3 มหาวิทยาลัยศิลปากร , วันที่ 6-7 สิงหาคม 2530.
- ส. สุวรรณประทีป . "ตำแหน่งในสมัยอยุธยา." คนจีน 200 ปี ได้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 2 . เส้นทางเศรษฐกิจ
ฉบับพิเศษ . บริษัทเส้นทางเศรษฐกิจ (2532) : 257-264.
- ส. พลายน้อย . "ศาลเจ้าพ่อเสือ." ศิลปวัฒนธรรม 10 ฉบับที่ 5 (มีนาคม 2532) : 78-81.
- สมชาติ จิงสิริอารักษ์ . "การบูรณะสถาปัตยกรรมประดับกระเบื้องเคลือบ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ระหว่าง พ.ศ.
2522-2535." เมืองโบราณ 18 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2535) : 40-61.
- สมชาติ จิงสิริอารักษ์ . เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 262-406 การอนุรักษ์อาคารทางประวัติศาสตร์และ
โบราณสถาน 1 : เรื่องหลักการ องค์กร และกฎหมายในการอนุรักษ์โบราณสถาน. กรุงเทพมหานคร
: ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร , มกราคม 2540.
- สมชาติ จิงสิริอารักษ์ . เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 262-407 การอนุรักษ์อาคารทางประวัติ ศาสตร์และ
โบราณสถาน 2 : เรื่องการอนุรักษ์โครงสร้างและวัสดุของโบราณสถาน. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชา
สถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร , มกราคม 2540.
- สมชาย อรรณวิริยารักษ์ . "ปฏิมากรและประติมากรรมของชาวจีนในกรุงเทพฯ." คนจีน 200 ปี ได้พระบรม
โพธิสมภาร ภาค 2 . เส้นทางเศรษฐกิจ ฉบับพิเศษ . บริษัทเส้นทางเศรษฐกิจ (2532) : 177-201.
- สันต์ สุวรรณประทีป . "ในปีหนึ่งคนจีนทำอะไรบ้างเกี่ยวกับการเซ่นไหว้บูชา." คนจีน 200 ปี ได้พระบรม
โพธิสมภาร ภาค 2 . เส้นทางเศรษฐกิจ ฉบับพิเศษ . บริษัทเส้นทางเศรษฐกิจ (2532)
- สารคดี , สำนักพิมพ์ . ธนบุรี : ราชธานีที่ถูกถมบ้นฝั่งเจ้าพระยา กับร่องรอยของถิ่นฐานบ้านผู้ดี และย่าน
วัฒนธรรมเก่าแก่ของบางกอก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สารคดี , 2542.
- สุมาลี ศิริรัตน์ . "อนุรักษ์ปูนปั้นเขาค้างใน" เมืองโบราณ 18 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2535) : 77-82.
- สุวรรณ ประทีป . "วัดจีนในประเทศไทย." คนจีน 200 ปี ได้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 1 . บริษัทเส้นทาง
เศรษฐกิจ (2526) : 151.
- เสถียร สุกใสภณ . "ความเป็นมาของโรงเรียนจีน." คนจีน 200 ปี ได้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 2 . เส้นทาง
เศรษฐกิจ ฉบับพิเศษ . บริษัทเส้นทางเศรษฐกิจ (2532)
- สมบูรณ์ สุขคำภณ . ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน . รายงานการวิจัยเสนอต่อ ฝ่ายวิจัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2529.
- สาวตรี ทักทะสูต . ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398 - 2453 .
วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2527.
- อรศิริ ปาณินท์ . รายงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบวัดจีนในกรุงเทพฯ . รายงานการวิจัยเสนอต่อ คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2533.
- อิศพลิน ลิป . พลิกตำนานความเชื่อและไสยศาสตร์จีน . แปลโดย บรรจง บุญฤทธิ์ . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
บริษัท พี. วาทิน พับลิเคชั่น จำกัด , 2532.

- อุษาวดี รัตมิ่ง . ภาพจิตรกรรมเครื่องบูชาอย่างจีนในศิลปรัตนโกสินทร์ . วิทยานิพนธ์ปริญญาจิตรกรรม
ศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2527
- เฮวี่ลิน . ตำนานวัดและเทพเจ้าจีน . แปลโดย ดำหู่ . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศรีอยุธยา , 2541.
- ฮั่วเคี้ยวปอเด็กตั้ง , มุถุนิธิ . ชีวประวัติหลวงปู่ไต้ฮง : อริยสงฆ์ผู้เปี่ยมด้วย เมตตา . แปลโดย บุญชัย
จัดตะวานิช และ วิวัฒน์ รุ่งวรรณวงศ์ . กรุงเทพมหานคร : มุถุนิธิฮั่วเคี้ยวปอเด็กตั้ง , (ม.ป.ป.).
- ฮั่วเคี้ยวปอเด็กตั้ง , มุถุนิธิ . "ปอเด็กตั้ง : มุถุนิธิเพื่อประชาชน." คนจีน 200 ปี ไ้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 2
. เส้นทางเศรษฐกิจ ฉบับพิเศษ . บริษัทเส้นทางเศรษฐกิจ (2532) :
- ฮั่วเคี้ยวปอเด็กตั้ง , มุถุนิธิ . มุถุนิธิฮั่วเคี้ยวปอเด็กเซียงตั้ง ที่ระลึกในวาระครบรอบ 80 ปี . กรุงเทพมหานคร :
มุถุนิธิฮั่วเคี้ยวปอเด็กตั้ง , 2533.

ภาษาจีน

- ก่วงสิว , สมาคม . สมาคมก่วงสิว ที่ระลึกในวาระครบรอบ 120 ปี . (ม.ป.ท.) , 1997.
- ด้วน ลี เิง . ไท่กตคั้งเซ็กยี่เบ๊ย (วัดและศาลเจ้าแบบจีนในประเทศไทย) . กรุงเทพมหานคร : วิทยุ
การพิมพ์ , 1996.
- หลิว ตุน เจิน . จงกั๋วจู้จ่ายค่ายฮั่ว . เปยจิง : เจียนจุกงเงินซูฟาน , 1957
- โหลถ่านห่งประเทศไทย , สมาคม . ที่ระลึกครบรอบ 34 ปี สมาคมโหลถ่านห่งประเทศไทย . กรุงเทพมหานคร :
บริษัท ไทยวิไลนาการพิมพ์ , 2523.
- อิจ้วอวิน . จ้อจั้งเจ็งกงเค็ยฮน . เเซียงก้ง : จงฮวาซังอู้เหลียนเทอฮั้งสิง , 1982.

ภาษาอังกฤษ

- C.B Wilson , "Dwelling at the centre of the world," Sacred Architecture in the Traditions of India
, China , Judaism ,and Islam. Edinburgh : Edinburgh University Press , 1992
- Chang , Chao-kong . china — Tao in Architecture . (n.p.) ,1987
- Christain Norberge - Schulz . Genius Loci : Toward a Phenomenology of Architecture. New York
: Rizzoli International Publication . Inc , 1984.
- Evelyn Lip . Feng Shui : Environment of Power (A study of Chinese Architecture). Singapore :
Singapore National Book Network . Inc , 1995.
- Jeffrey F.Meyer . "Chinese Buddhist Temples," Sacred Architecture in the Traditions of India .
China . Judaism and Islam. Edinburge : Edinburge University Press , 1992 : p. 71-92.
- Lip Evelyn . Chinese Temple Architecture in Singapore. Singapore : Singapore University Press ,
1983.
- Pinraj Khanjanusthiti . Buddhist Architecture : Meaning and Conservation in the Context of
Thailand. The thesis for the Degree of Doctor of Philosophy : University of York . 1996
- Skinner . William G . Chinese Society In Thailand : An Analytical History. New York (n.p.) ,
1956.
- "The Art of Chinese Architecture" Traditional Chinese in Taiwan : Architecture . [http:// www.houstoncul.org/culdri/arch/arch.htm](http://www.houstoncul.org/culdri/arch/arch.htm) : p.1-3
- The Department of Architecture . Tsinghua University . Historic Chinese Architecture. Beijing .
China : Tsinghua University Press , 1990.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- จิตรา ก่อนันทเกียรติ . เกี้ยวซาวไซ้ : ถูกถลกนาคคัณญุไซคคี. กรุงเทพมหานคร : แพรวสำนักพิมพ์ , 2541
- จุฬาลงกรณ์ , มหาวิทยาลัย . คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ . ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ . เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน. 23-26 เมษายน 2540 (พิมพ์เนื่องในวาระครบรอบสถาปนา 80 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- เจษฎา โดहनัจิตร และสมบุรณ์ ศิริประชัย . "บทบาทชาวจีนในเศรษฐกิจไทย." คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโภธิสมภาร ภาค 1 . บริษัทเส้นทางเศรษฐกิจ (2526) : 99-109.
- ทิพย์สุดา ปทุมานนท์ . สถาปัตยกรรมกับปมทแห่งความสงัด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย , 2540.
- ปิติ ตั้งเอี่ยมขจร . พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ในภาคของเจ้าแม่กวนอิม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ กระแสธรรม , 2537.
- ปิ่นรัชฎ์ กาญจนันฐิติ . "การอนุรักษ์อาคารทางพุทธศาสนาในประเทศไทย." สารศาสตร์สถาปัตย์ วารสาร วิชาการ ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ ฉบับที่ 2 . คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย (2541) : 232-233.
- พรชัย ตระกูลวานนท์ . "ปรัมปราณียาย / พิธีกรรม และชุมชนจีนในไทย." ศิลปวัฒนธรรม 10 (4 กุมภาพันธ์ 2532) : 38-48.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์ . "जूวซุตเบิกโง : เรื่องสิริมงคลของชาวจีน." เมืองโบราณ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม 2539) : 29-34.
- พระอาจารย์จันทรรวมคุณาธิการ ไทศาล สมณกิจ (เย็นเด็ก) . ประวัติวัดโพธิ์แมนคุณาราม . (ม.ป.ท) , 2528.
- พระอาจารย์จันทรวินยานุกร . "พุทธศาสนาไทย-จีน ต่างกันเพียงการแต่งกาย." มติชนสุดสัปดาห์ 7 ฉบับที่ 342 (วันอาทิตย์ที่ 23 มีนาคม 2530) : 34-35.
- พลกฤต อังกินันท์ . บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว . ปริญญาานิพนธ์ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานสถาปนา กุณแม่กิมฮวย คุณวัฒน์ , 2515.
- พิบูลย์ จินาวัฒน์ . "ปัญหาในการขอมคืนสภาพอาคารทางประวัติศาสตร์." สารศาสตร์สถาปัตย์ วารสารวิชาการ ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ ฉบับที่ 2 . คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2541) : 319-331.
- ไพโรจน์ บุญยุค . "เทศกาลกินเจท่าฉลอม พิธีกรรมบริสุทธิและยิ่งใหญ่ของชุมชนจีนโบราณ." เมืองโบราณ 24 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม กันยายน 2541) : 65-70.
- ภามิต จิตรภาษา . "ไปกินเจที่ภูเก็ท." ศิลปวัฒนธรรม 11 ฉบับที่ 3 (มกราคม 2533) : 47-50.
- ภามิต จิตรภาษา . "สังคักคีลิกธิ." คนจีน 200 ปี ได้พระบรมโภธิ สมภาร ภาค 2 . เส้นทางเศรษฐกิจ ฉบับพิเศษ . บริษัทเส้นทางเศรษฐกิจ (2532) : 245-249.
- มนัส โอภากุล . "คนจีนมาถึงเมืองไทย." ศิลปวัฒนธรรม 15 ฉบับที่ 4 (กุมภาพันธ์ 2537) : 75-79.
- ถ. เสถียรสุด . ประวัติวัฒนธรรมจีน . กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์ , 2529.
- ลลิต ชีวเวคิน . ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2521
- ศิลปากร , กรม . "การคุ้มครองรักษาสถปัตยกรรมวัด." วารสารโบราณ 6 ฉบับที่ 4 (เมษายน-พฤษภาคม 2529) : 10-20.
- ศิลปากร , กรม . "การอนุรักษ์โบราณสถาน มิใช่สิ่งที่ยกมศิลปากรเท่านั้นจะดำเนินการได้" ศิลปวัฒนธรรม 6 ฉบับที่ 7 (พฤษภาคม 2528) : 28-30.
- สถาปัตยกรรมศาสตร์ , ภาควิชา , คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ , "จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย . เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน." พิมพ์เนื่องในวาระครบรอบสถาปนา 80 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 23-26 เมษายน 2540.

- ฐชาติ ภูมิบริรักษ์ . "ตราชจีนในเมืองจีนแผ่นดินใหญ่." ศิลปวัฒนธรรม 7 ฉบับที่ 4 (กุมภาพันธ์ 2529) : 62-68.
- สุวรรณี ดาวสโต . "การศึกษาปรัชญาในจิตรกรรมจีนสมัยราชวงศ์ถัง." วารสารธรรมศาสตร์ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน 2527) : 26-36.
- เสถียร โปธินันทะ . ปรัชญามหายาน. กรุงเทพมหานคร : สถาบันศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัย พระพุทธศาสนา แห่งประเทศไทย , 2509.
- เสนอ นิลเดช . อิทธิพลศิลปะจีนในประเทศไทย . กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ , 2529.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย . ศิลปกรรมจีนในกรุงเทพฯ . กรุงเทพมหานคร : ศิริชัยการพิมพ์ , 2529.
- อนุวิทย์ เจริญศุภกุล . "แนวความคิดการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย (ประเภทของโบราณสถาน ปรัชญา และ แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถาน)." เมืองโบราณ 11 ฉบับที่ 2 (เมษายน มิถุนายน 2528) : 90-97.

ภาษาอังกฤษ

- Boyd, Andrew. Chinese Architecture and Town Planning 1500 B.C – 1911 A.D. London , 1962
- Chinese Religion in Thailand . [http:// www.bangkok.com/misc/thaiworld/bouddha/chinese .htm](http://www.bangkok.com/misc/thaiworld/bouddha/chinese.htm) : p. 1-5
- Laurence Sickman and Alexander Soper . The Pelican History of Art : The Art and Architecture of China. Penguin Books Ltd . 1971
- Ling – Ssu Cheng . A Pictorial History of Chinese Architecture , U.S.A. : The Massachusetts Institute of Technology , 1984
- Natalie Shivers . Walls & Molding : How to Care for Old and Historic Wood and Plaster . U.S.A. : The Presevation Press , National Trust for Historic Preservation , 1990
- Pronpan Laohasirinadh . Religions Beliefs and Traditional Practices of Ethnic Chinese in Singapore and Bangkok : A Comparative Study (Vol. I) . National University of Singapore , 1985
- Robert Walker . The Cambridgeshire Handbook of Church Fabric. (n.p.), 1994.
- Stephan Feuchtwang . "Boundary Maintenance : Territorial Altar and Areas in Rural China," Sacred Architecture in the Traditions of India . China . Judaism and Islam. Edinburge : Edinburge University Press , 1992 : p. 93-109.
- The Presevation Press , National Trust for Historic Preservation . Old & New Architecture Design Relationship . U.S.A. : The Presevation Press, National Trust for Historic Preservation , 1980
- U.S. Department of The Interior . Preservation Tech Note , Washington. D.C. (n.p.)
- Vict . "Temples , Pavilions , and Parks in Yunnan," Art of Asia (March-April 1988) : p. 133-142.

ภาคผนวก ก

รายละเอียดในเรื่องหลักการ แนวทาง และกฎหมายการอนุรักษ์

1. หลักการและแนวทางการอนุรักษ์¹

หลักการและแนวทางการอนุรักษ์ในกฎบัตรและระเบียบต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

- 1.1 ในปี 1883 Camillo Boito มีการประกาศหลักการปฏิสังขรณ์ตามแนวความคิดที่ได้ยึดถือในปัจจุบัน ซึ่งสามารถกล่าวโดยย่อได้ ข้อ 4 ดังนี้
 - โบราณสถานนั้นนอกจากจะมีคุณค่าสำหรับการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมแล้ว ยังเป็นหลักฐานที่ใช้แสดงประวัติศาสตร์ของประชาชนและของประเทศชาติ จึงสมควรได้รับการเคารพ มันย่อมเป็นการลบล้างและการกระทำที่ผิด ถ้าจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นบนโบราณสถาน
 - โบราณสถานควรได้รับการเสริมสร้างความแข็งแรงมากกว่าการซ่อมแซม และการซ่อมแซมมากกว่าการปฏิสังขรณ์ การเพิ่มเติมส่วนประกอบ โดยเฉพาะการทำให้เป็นของใหม่ควรหลีกเลี่ยง
 - ถ้าการซ่อมแซมมีความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อความแข็งแรงของอาคาร หรือเพื่อความจำเป็นอื่นใดเป็นที่สุด การกระทำนั้นให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เกี่ยวข้องพอ ลักษณะและวัสดุที่ใช้เป็นส่วนต่อเติมนั้นควรแตกต่างกับของเดิม แต่รูปลักษณะของอาคารดั้งเดิมก็ยังสามารถดำรงไว้ได้
 - ส่วนต่อเติมที่เกิดขึ้นตามเวลาที่ผ่านมากในหลายสมัย ถือเป็นส่วนโบราณสถานนั้นที่พึงรักษาไว้ ยกเว้นมันจะเป็นการปกปิดหรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของอาคารนั้น
- 1.2 ปี 1931 ATHENS CHARTER มีการเสนอแนะเพิ่มเติมจากของ Boito คือ สมควรให้มีการบำรุงรักษาโบราณสถานเป็นประจำ และควรใช้เทคนิคและระบบงานก่อสร้างที่ทันสมัยที่สุดในการปฏิสังขรณ์ด้วย
- 1.3 ปี 1945 "CRITICAL" RESTORATION ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง แนวความคิดนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะอนุรักษ์โบราณสถานให้ออกมาในรูปแบบที่มีคุณค่าสูงสุด การปฏิสังขรณ์เชิงวิฤกถมิอยู่ 2 รูปแบบ ซึ่งมีความแตกต่างและขัดแย้งกัน โดยประการแรก เมื่อมีการประเมินได้ว่าอาคารควรจะปรากฏอยู่ในรูปที่ปรากฏก็ให้คงสภาพไว้เพราะถือว่าเป็นหลักฐานด้านข้อมูล ประการที่สอง เมื่อมีการประเมินรูปแบบของอาคารว่าควรจะไปเพื่อเป็นการเพิ่มคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ส่วนต่อเติมซึ่งเกิดขึ้นภายหลังซึ่งอาจบิดเบือนคุณค่าความงามที่แท้จริงของอาคารจึงให้เอาออก (โดยไม่ใ้ใจว่ามันจะเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์) และส่วนซากหายไปสนับสนุนให้มีการสร้างเลียนแบบขึ้น (โดยเคาหรือให้จินตนาการสร้างขึ้นใหม่ก็เป็นไปได้เมื่อไม่สามารถหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์) แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองประการล้วนตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และแบบแผนในงานสถาปัตยกรรมนั้น ๆ
- 1.4 ปี 1964 VENICE CHARTER กฎบัตรนี้ได้ถูกคว่ำขันจากหลักการพื้นฐานตามกฎบัตรแห่งกรุงเฮเธนส์ มีหลักการว่าการปฏิสังขรณ์ให้หยุดกระทำการลง ณ จุดที่มีการคาดเดาเกิดขึ้น แต่ถ้ามีความจำเป็นจริง ๆ อันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ก็ควรจะทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่คาดเดากับของเดิม โดยให้เป็นไปในลักษณะร่วมสมัย

¹ ศิลปากร , กรม . กองโบราณคดี . ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. เอกสารกองโบราณคดี หมายเลข ๑/๒๕๓๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัททิวทัศน์ จำกัด , 2533 , หน้า 87-90 .

กฎบัตรสากลแห่งเมืองเวนิซ ว่าด้วยการสงวนรักษาและบูรณะอนุสรณ์สถานและแหล่งที่ตั้ง (International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and sites) มีมาตราที่เกี่ยวข้องดังนี้

มาตรา 2 การสงวนรักษาและบูรณะอนุสรณ์สถานจะต้องอาศัยวิทยาการและเทคโนโลยีทั้งปวง ซึ่งอาจช่วยในการพินิจศึกษาและคุ้มครองมรดกทางสถาปัตยกรรมได้

มาตรา 4 การสงวนรักษาอนุสรณ์สถานนั้นจำเป็นต้องปฏิบัติให้เป็นงานที่ถาวร

มาตรา 9 กรรมวิธีการบูรณะเป็นงานที่จะต้องการความชำนาญอย่างสูงในการปฏิบัติ จุดมุ่งหมายก็เพื่อสงวนรักษาและแสดงให้เห็นคุณค่าทางสุนทรียภาพและทางประวัติศาสตร์ของอนุสรณ์สถาน โดยยึดถือวัตถุดั้งเดิมและเอกสารอันเชื่อถือได้เป็นหลัก การบูรณะนั้นจะต้องยุติลง ณ จุดที่จะต้องเริ่มใช้และในการดำเนินงานบูรณะที่ทำพิเศษออกไปโดยไม่จำเป็นนัก จะต้องให้แตกต่างเห็นได้ชัดจากองค์ประกอบสถาปัตยกรรม และให้มีเครื่องหมายประทับแจ้งเวลาที่บูรณะ ในการบูรณะไม่ว่าในกรณีใดก็ตามสิ่งที่จะต้องมาก่อนและติดตามภายหลังด้วย คือการศึกษาอนุสรณ์สถานทั้งในแง่โบราณคดีและทางประวัติศาสตร์

มาตรา 10 เมื่อเห็นว่าเทคนิคที่เคยใช้ปฏิบัติสืบกันมานั้นไม่เหมาะสมในการบูรณะอนุสรณ์สถานเพื่อให้มั่นคง ย่อมใช้เทคนิคสมัยใหม่วิธีหนึ่งวิธีใดเข้าช่วยในการสงวนรักษาและการสร้างได้ หากประสิทธิภาพของวิธีนั้นๆ มีข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ยืนยันและพิสูจน์แล้วด้วยโดยประสบการณ์

มาตรา 11 จักต้องยึดถือเคารพสิ่งซึ่งช่วยให้ทราบแบบก่อสร้างทุกๆ สมัย ของอนุสรณ์สถานนั้นๆ เพราะเอกภาพของแบบก่อสร้างมิใช่จุดมุ่งหมายของการบูรณะ เมื่ออาคารแห่งใดรวมงานสมัยต่างๆ สร้างซ้อนทับกันไว้ การที่เผยให้เห็นสิ่งก่อสร้างที่อยู่ชั้นล่างย่อมทำได้เฉพาะกรณีพิเศษเท่านั้น และเมื่อสิ่งที่เคลื่อนย้ายออกมามีคุณค่าน้อยและวัตถุที่เคยให้ทราบมีค่าอย่างยิ่งในโบราณคดีและทางสุนทรียะ และสภาพของการสงวนรักษาดีพอที่จะทำเช่นนั้นได้ การประเมินคุณค่าความสำคัญของส่วนประกอบที่เกี่ยวข้อง และการตัดสินใจว่าสิ่งใดอาจจะถูกทำลายนั้น จะมอบให้บุคคลผู้รับผิดชอบงานนั้นแต่ผู้เดียวไม่ได้

มาตรา 12 การสร้างแทนส่วนที่ขาดหายไปนั้นจะต้องครบบริบูรณ์ ถมกลืนเข้ากับส่วนใหญ่ทั้งหมด แต่ในขณะเดียวกันจะต้องมองเห็นได้ชัดเจนว่าต่างจากของเดิม เพื่อการบูรณะนั้นจะได้ไม่เป็นการปลอมหลักฐานทางศิลปกรรมหรือทางประวัติศาสตร์

มาตรา 13 ไม่อนุญาตให้มีการต่อเติม นอกเสียจากว่าการต่อเติมนั้นไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ส่วนที่น่าสนใจของอาคาร , สิ่งแวดล้อมที่ทำสืบกันมา , สมดุลย์ขององค์ประกอบ และความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อม

มาตรา 16 งานทั้งปวงที่เกี่ยวกับการรักษา การบูรณะหรือการขุดค้นจะต้องจัดทำเอกสารที่มีความถูกต้อง ในรูปของรายงานแบบวิเคราะห์และวิจารณ์ รวมทั้งภาพประกอบ ซึ่งเป็นภาพถ่ายและภาพถ่าย

ในเอกสารนั้นจะต้องรวมงานที่ปฏิบัติทุกขั้นตอนของงานแล้วแต่ งานเสริมความมั่นคง การปรับปรุงจัดบริเวณ และการประกอบให้สมบูรณ์ รวมทั้งเทคนิคและแบบแผนต่างๆ ที่ได้กำหนดขึ้นใช้ในระหว่างที่ปฏิบัติงาน รายงานบันทึกจะต้องพิมพ์เผยแพร่ด้วย

1.5 เกณฑ์มาตรฐานทั่วไปสำหรับโครงการอนุรักษ์สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ต่างๆ จาก STANDARDS FOR HISTORIC PRESERVATION PROJECTS, PART I

- 1.5.1 ให้มีความพยายามอย่างมีเหตุผลในทุกวิถีทางที่จะนำสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มาใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงในอาคารหรือพื้นที่ตั้ง และสิ่งแวดล้อมของมันให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด หรือมีจนนั้นก็ให้ใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ดั้งเดิมที่ได้ตั้งใจไว้ของสถานที่นั้น
- 1.5.2 ไม่ควรให้มีการทำลายคุณภาพดั้งเดิมและเอกลักษณ์ของอาคาร , สิ่งก่อสร้าง , หรือพื้นที่ หรือทั้งสิ่งแวดล้อมที่ประกอบอยู่ในแต่ละชนิดนั้น การเคลื่อนย้ายหรือการเปลี่ยนแปลงวัสดุและส่วนประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ของสถานที่ให้หลีกเลี่ยงเมื่อเป็นไปได้

- 1.5.3 ให้ตระหนักว่าอาคาร , สิ่งก่อสร้าง , และพื้นที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดนั้น เป็นผลงานแห่งยุคสมัยของมัน การเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ หรือความพยายามที่จะบิดเบือนให้กลายเป็นสมัยที่ต่ำกว่าไม่สมควรได้รับการสนับสนุน
- 1.5.4 การเปลี่ยนแปลงต่างๆ อาจเกิดขึ้นได้ตามกาลเวลา และมักเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของอาคาร , สิ่งก่อสร้างหรือพื้นที่ รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ประกอบอยู่ในแต่ละชนิดนั้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจมีนัยสำคัญเป็นเอกลักษณ์แห่งตน จึงสมควรได้รับการรับรู้และยอมรับนับถือ
- 1.5.5 ให้มีจิตสำนึกในการปฏิบัติต่อสิ่งที่มีลักษณะเด่นเป็นเอกในรูปแบบ หรือสิ่งที่เป็นตัวอย่างของช่างฝีมือซึ่งเป็นลักษณะบ่งชี้ถึงอาคาร , สิ่งก่อสร้าง , หรือพื้นที่นั้น
- 1.5.6 ในที่ใดก็ตามที่เป็นไปได้ ส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เสื่อมสภาพผู้พึงให้มีการซ่อมแซมมากกว่าที่จะเป็นการเปลี่ยนทดแทน ในกรณีที่มีการเปลี่ยนทดแทนเป็นสิ่งจำเป็น วัสดุใหม่ที่ใช้พึงให้เข้ากันได้กับของเดิม ทั้งในแง่ของสัดส่วน , ลักษณะการออกแบบ , สี , วัสดุมวล และคุณภาพทางทัศนวิสัยอื่นๆ
- ส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ขาดหายไปเมื่อมีการซ่อมแซมหรือการเปลี่ยนแปลงทดแทนได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการลอกเลียนแบบของเดิมให้ถูกต้อง โดยใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ , ทางกายภาพหรือทางภาพถ่าย เป็นสาระในการยึดถือมากกว่าที่จะเป็นการออกแบบด้วยการคาดเดาหรือการใช้ส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมที่แตกต่างกันแต่หาได้ง่ายจากอาคารหรือสิ่งก่อสร้างอื่น
- 1.5.7 ให้ใช้วิธีประเมินที่ดีที่สุดในการทำความเข้าใจหน้าของอาคารและสิ่งก่อสร้าง จะไม่ใช้วิธีขัดด้วยทรายเป่า หรือวิธีทำความสะอาดอื่นใดที่มีผลในการทำลายวัสดุทางประวัติศาสตร์
- 1.5.8 ให้มีความพยายามอย่างมีเหตุผลในทุกวิถีทางที่จะปกป้องและอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีที่จะถูกกระทบกระเทือน หรือเมื่อแหล่งโบราณคดีนั้นอยู่ติดกับโครงการเพื่อการเข้าถึงกรณีพิพาท , การป้องกัน , การเสริมสร้างความมั่นคง , การอนุรักษ์ , การฟื้นฟูสภาพ , การปฏิสังขรณ์ หรือการสร้างขึ้นใหม่
- 1.6 ตามกฎบัตรเมืองแคนเบอร์ราเกี่ยวกับการอนุรักษ์สถานที่ของประเทศออสเตรเลีย (The Australia ICOMS Charter for The Conservation of Places of Cultural Heritage) มีมาตราที่เกี่ยวข้องดังนี้
- มาตราที่ 2 ความมุ่งหมายของการอนุรักษ์ คือ การสงวนรักษาสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม รวมถึงข้อกำหนดถึงความปลอดภัย การบำรุงรักษาและอนาคต
- มาตราที่ 3 การอนุรักษ์จะขึ้นอยู่กับที่ยังคงสภาพโครงสร้างที่เป็นอยู่
- มาตราที่ 4 การอนุรักษ์ควรใช้หลักเกณฑ์หลายด้าน ซึ่งมีส่วนต่อการศึกษา และความปลอดภัยต่อสถานที่ วิธีการที่ใช้อาจจะเป็นแบบเก่าหรือแบบใหม่ซึ่งคงพื้นฐานทางด้านวิชาการไว้ และต้องใช้หลักเกณฑ์นั้นๆ ด้วย ความชำนาญหรืออาจจะทำขึ้นใหม่บ้าง
- มาตราที่ 6 การเลือกวิธีการอนุรักษ์ให้เหมาะสมแก่สถานที่ หรือส่วนหนึ่งของสถานที่นั้นจะต้องเริ่มด้วยการพิจารณาความสำคัญทางด้านวัฒนธรรม และสภาพทางกายภาพของสถานที่นั้นๆ
- มาตราที่ 8 การอนุรักษ์เพื่อบำรุงรักษาให้เหมาะสมกับสภาพต่างๆ เช่น รูปร่าง , วัสดุ , ชนิดของสี , โครงสร้าง , และวัสดุที่ใช้ ไม่ควรให้มีสิ่งก่อสร้างใหม่ , รื้อทำลาย หรือเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ไม่มีการยอมรับ การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมที่ไม่ได้ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างซบซึ้งและความพอใจต่อสถานที่ที่เป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ
- มาตราที่ 10 ก่อนการดำเนินงานอนุรักษ์สถานที่ จะต้องศึกษาอย่างถี่ถ้วนในเรื่องทางกายภาพ เอกสารสำคัญ และหลักฐานอื่นๆ รวมทั้งศึกษาโครงสร้างและลักษณะสภาพที่เป็นอยู่ และทำบันทึกหลักฐานไว้
- มาตราที่ 12 การศึกษาสถานที่หากจะต้องรบกวนโครงสร้าง หรือต้องขุดค้นขุดแต่งทางโบราณคดี ควรจะกระทำเฉพาะในกรณีจำเป็น เพื่อจะได้ข้อมูลสำคัญมาประกอบการพิจารณาหาทางอนุรักษ์สถานที่ และศึกษา เพื่อให้ความปลอดภัยแก่หลักฐาน โดยผ่านการอนุรักษ์ที่จำเป็น หรือการกระทำอื่นๆ ที่หลีกเลี่ยงได้

มาตราที่ 13 ต้องจัดทำข้อปฏิบัติในการอนุรักษ์ เป็นลายลักษณ์อักษรประกอบด้วยหลักการและเหตุผลในการพิจารณาพร้อมด้วยหลักฐานประกอบ (รวมทั้งภาพถ่าย ภาพร่าง และตัวอย่างที่สัมพันธ์กัน)

- 1.7 ระเบียบของกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528 จุดประสงค์เพื่อให้วิธีการอนุรักษ์โบราณสถานเป็นไปด้วยความถูกต้องตามหลักวิชาการสากล และให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม ประเพณี วัฒนธรรมของประเทศไทย โดยยึดถือหลักการสากลว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถานแห่งเมืองเวนิส ปี 1964 เมื่อหาสาระที่เกี่ยวข้องมีดังนี้²

ข้อ 4 ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานใด ๆ ต้องปฏิบัติดังนี้

4.1 ทำการสำรวจศึกษาสภาพเดิม และสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้งด้านประวัติศาสตร์ การก่อสร้าง และการอนุรักษ์ซึ่งรวมถึงรูปทรงสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ และสภาพความเสียหายที่ปรากฏอยู่ โดยการทำเป็นเอกสาร บันทึกภาพ และทำแผนผังเขียนรูปแบบไว้โดยละเอียด เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาประกอบการพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ต่อไป

4.2 ทำโครงการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยพิจารณาว่าโบราณสถานนั้นมีคุณค่าและลักษณะความเด่นในด้านใดบ้าง อาทิเช่น ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี จิตรกรรม ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรม ฯลฯ เป็นต้น แล้ววางแผนรักษาคุณค่าและความสำคัญที่เด่นที่สุดเป็นหลักไว้ แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงคุณค่าและความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วย

4.3 พิจารณาก่อนว่าโบราณสถานนั้นๆ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาแล้วหรือไม่เพียงใด หากได้ถูกแก้ไขและส่วนแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นทำให้คุณค่าของเดิมเสียไป ควรพิจารณาหรือสิ่งที่แก้ไขเพิ่มเติมออก และบูรณะให้เหมือนเดิม

ข้อ 5 การอนุรักษ์โบราณสถานใด ๆ ก็ตาม จะต้องคำนึงถึงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมโดยรอบโบราณสถานนั้นด้วย สิ่งใดที่จะทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ ให้ดำเนินการปรับปรุงให้เหมาะสมด้วย

ข้อ 6 โบราณสถานที่มีการอนุรักษ์โดยมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขมาก่อนแล้ว จะต้องพิจารณาศึกษาให้ละเอียดว่าได้บูรณะแก้ไขมาแล้วกี่ครั้ง ผิดถูกอย่างไร ระยะเวลาผ่านไปเท่าใด การอนุรักษ์ใหม่ที่จะทำไม่จำเป็นจะต้องใช้แบบใดแบบหนึ่งเสมอไป แต่ให้พิจารณาเลือกแบบที่เหมาะสมที่สุดเป็นหลักในการอนุรักษ์ เพื่อให้โบราณสถานนั้นมีคุณค่าและความสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้จะต้องทำเป็นหลักฐานแสดงให้ปรากฏถึงการเปลี่ยนแปลงแก้ไข จะด้วยวิธีการบันทึกเป็นเอกสาร เขียนแบบไว้ ทำหุ่นจำลอง หรือโดยวิธีการอนุรักษ์ก็ได้

ข้อ 7 โบราณสถานที่มีคุณค่าความสำคัญเยี่ยมยอด ควรทำเพียงแต่เสริมความมั่นคงแข็งแรง หรือสงวนรักษาไว้เท่านั้น

ข้อ 8 การนำวิธีการและเทคโนโลยีฉบับใหม่มาใช้ในงานอนุรักษ์ เพื่อความมั่นคงแข็งแรงจะต้องมีการศึกษาและทดลองจนได้ผลเป็นที่พอใจแล้วจึงจะนำมาใช้ได้ โดยไม่ทำให้โบราณสถานนั้นเสื่อมคุณค่าไป

ข้อ 9 การต่อเติมเพื่อความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถาน ควรทำเท่าที่จำเป็นให้ดูเรียบง่าย และมีลักษณะกลมกลืนกับของเดิม

ข้อ 10 ในกรณีที่ทำเป็นจะต้องทำชิ้นส่วนของโบราณสถานที่ขาดหายไปชิ้นใหม่ เพื่อรักษาคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และให้การอนุรักษ์โบราณสถานนั้นสามารถดำเนินการได้ต่อไป การทำชิ้นส่วนใหม่นั้นอาจทำได้โดยวิธีการออกแบบที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นการทำใหม่ หรือจะด้วยวิธีการใช้วัสดุต่างๆ กัน การใช้สีต่างกัน หรือการทำพื้นผิวให้ต่างกับของเดิมก็ได้ แต่ต้องเป็นไปในลักษณะที่มีความผสมกลมกลืนกับของเดิม

² ศิลปากร , กรม . กองโบราณคดี . อนุรักษ์และแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี . , หน้า 98-100

ข้อ 11 การอนุรักษ์ชิ้นส่วนที่มีคุณค่าเยี่ยมยอดทางจิตรกรรม ประติมากรรม และโบราณวัตถุ ซึ่งคิดหรืออยู่ประจำโบราณสถานนั้นๆ ทำได้แต่เพียงสงวนรักษา หรือเพิ่มความแข็งแรงเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อเพิ่มคุณค่าของเดิมให้ปรากฏเด่นชัดมากที่สุด ยกเว้นปูชนียวัตถุที่มีการเคารพบูชาสืบเนื่องมาโดยตลอด และได้รับการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการแล้ว (ซึ่งวิธีการที่กรมศิลปากรปฏิบัติในปัจจุบันคือ รูปเคารพทางศาสนา อนุสาวรีย์ หรือ ศาสดเจ้า ให้บูรณะตามแบบอย่างประเพณีที่สืบทอดกันมา)

ข้อ 14 โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชา ซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของประชาชนโดยทั่วไป จะต้องบูรณะไว้โดยไม่มีการแก้ไข เปลี่ยนแปลง ลักษณะสีและทรวดทรง ซึ่งจะทำให้โบราณสถานนั้นหมดคุณค่าหรือเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไป

ข้อ 15 เพื่อป้องกันมิให้ชิ้นส่วนของโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งรวมถึงประติมากรรม จิตรกรรม และศิลปกรรม เกิดความชำรุดเสียหาย หรือถูกโจรกรรม จะต้องนำชิ้นส่วนนั้นมาเก็บรักษาไว้ในสถานที่อันปลอดภัยและถูกต้องตามกฎหมาย พร้อมทั้งทำแบบจำลองให้เหมือนของเดิมไปประกอบไว้ในที่โบราณสถานนั้นแทน ซึ่งวิธีการนี้จะปฏิบัติได้ก็เมื่อไม่สามารถรักษาได้โดยวิธีอื่นแล้ว

ข้อ 16 โบราณสถานใดที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ จะทำการอนุรักษ์โดยการเสริมสร้างหรือต่อเติมสิ่งจำเป็นขึ้นใหม่ก็ได้เพื่อความเหมาะสม ทั้งนี้ไม่จำเป็นจะต้องทำให้เหมือนของเดิมทีเดียว แต่สิ่งเพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นจะต้องมีลักษณะกลมกลืนและไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ

ข้อ 17 โบราณสถานต่างๆ ทั้งที่ขึ้นทะเบียนแล้ว และยังไม่ขึ้นทะเบียน จะต้องมีการบำรุงรักษาไว้ให้อยู่ในสภาพที่มั่นคงแข็งแรงสวยงามอยู่เสมอ

ข้อ 18 กรณีที่โบราณสถานใดมีสภาพชำรุดทรุดโทรมและอาจจะเป็นอันตราย การดำเนินการในเบื้องต้นควรใช้มาตรการอันเหมาะสม ทำการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไว้ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์ เพื่อป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

ข้อ 19 ในบางกรณีจะต้องดำเนินการติดต่อขอความร่วมมือกับหน่วยราชการอื่น หรือสถาบันเอกชน ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาการศึกษาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมของชาติ

ข้อ 20 งานทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์หรือการขุดค้น จะต้องทำรายงานในรูปของการวิเคราะห์และวิจัย โดยมีภาพประกอบซึ่งเป็นภาพถ่ายเส้นและภาพถ่าย และต้องรายงานสิ่งที่ได้ปฏิบัติทุกขั้นตอนโดยละเอียด เช่น งานแผ้วถาง งานเสริมความมั่นคงขึ้นส่วนต่างๆ ฯลฯ เป็นต้น และการบันทึกรายงานนี้จะต้องเก็บรักษาไว้ ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

1.8 หลักการอนุรักษ์ที่แบ่งตามประเภทของอนุสรณ์สถาน การจัดมรดกทางวัฒนธรรมก็จัดประเภทของอนุสรณ์สถานออก เป็นกลุ่มใหญ่ๆ 2 กลุ่มคือ³

1.8.1 ซากอารยธรรม (dead monuments and ancient monument) หมายถึงบรรดาสถิงก่อสร้าง ซึ่งเคยใช้สอยมาแต่อดีต แต่ได้ร้างไปเพราะเหตุใดเหตุหนึ่ง

1.8.2 อนุสรณ์ที่ยังใช้ประโยชน์ได้ (living monument or historic building) เป็นอนุสรณ์สถานที่ยังคงใช้ประโยชน์ทางการใช้สอยและสืบทอดประเพณีทางศิลปะ เรียกว่ายังเป็นอนุสรณ์สถานที่ยังมีชีวิต เพราะยังมีประโยชน์ใช้สอย เป็นที่เคารพบูชาสืบต่อจนกระทั่งบัดนี้

ดังนั้นแนวทางการอนุรักษ์ของโบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์อยู่ ตามแนวทางของกรมศิลปากรสรุปได้ดังนี้

- การบูรณะอาศัยความมั่นคงแข็งแรง การใช้สอย และความสวยงามเป็นหลัก การบูรณะไม่ควรต่อเติมส่วนใดส่วนหนึ่งของอาคารซึ่งมองเห็นจากภายนอก

- การปรับปรุงภายในอาคารนั้นให้กระทำได้หากมีความจำเป็น แต่จะต้องไม่ทำให้องค์ประกอบภายในอาคารนั้นเสียหาย เช่น การปรับปรุงผนัง การทาสี หรืออื่นๆ

³ ศิลปากร, กรม. กองโบราณคดี. ทัศนียภาพและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. หน้า 104

- วัตถุประสงค์ส่วนประกอบของอาคาร เช่น บานพับ กรอบประตู ฯลฯ หากจำเป็นจะต้องเปลี่ยน พยายามหาวัสดุรุ่นเดียวกันมาใช้ หากหาไม่ได้ก็พยายามหาวัสดุที่กลมกลืนกันให้มากที่สุดมาทดแทน

1.9 มติว่าด้วยการอนุรักษ์ของคณะกรรมการว่าด้วยโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ (Le Conseil Supérieur des Antiquités et des Beaux-Arts) มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องดังนี้

- ในการบูรณะให้คำนึงถึงความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถาน พยายามหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงและการทำลาย

- ในการบูรณะที่จะทำเพื่อความงาม และเอกภาพทางสถาปัตยกรรม จะต้องคำนึงถึงโบราณสถานที่เหลืออยู่ อย่าอาศัยการสันนิษฐาน และต้องศึกษาจากส่วนที่เป็นของแท้ดั้งเดิม ไม่ใช่จากส่วนที่ต่อเติมขึ้นภายหลัง

- การบูรณะโบราณสถานรุ่นใหม่ ควรใช้วิธีการให้คล้ายของเดิม และการบูรณะไม่ควรจะไปเปลี่ยนรูปร่างของโบราณสถานนั้นๆ

- สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นใหม่ในบริเวณใกล้เคียงกับโบราณสถาน ควรระวังไม่ให้ขนาด สี และแบบไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ

- การต่อเติมที่จำเป็นต้องทำเพื่อความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถาน ไม่ว่าจะเพียงบางส่วนหรือทั้งหมด ควรต่อเติมให้น้อยที่สุดและง่ายที่สุดเท่าที่จะทำได้ การสร้างใหม่หมด (Reconstruction) จะทำได้กับโบราณสถานที่มีทรงเลขาคณิตเรียบๆ และไม่มีลวดลายตกแต่งเท่านั้น

- การต่อเติมที่ทำขึ้นใหม่ จะต้องแสดงไว้ให้เห็นอย่างชัดเจน โดยการใช้วัสดุแตกต่างกับของเดิมหรือโดยการต่อเติมเพียงคร่าวๆ ไม่มีลวดลายเช่นของเดิม หรือโดยการทำเครื่องหมายบอกไว้ก็ได้ การทำดังกล่าวทั้ง 3 ประการ นอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการบูรณะครั้งต่อไปแล้ว ยังทำให้ไม่เกิดการเข้าใจผิดในหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกด้วย

- การเคลื่อนย้ายของเก่าออกและเอาของใหม่เข้ามาแทนที่ ควรทำโดยอาศัยหลักวิชาการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เข้าช่วย ไม่ควรทำโดยไม่มีหลักทฤษฎี

- การบูรณะแต่ละครั้งควรทำเอกสารในรูปของรายงาน ซึ่งรวบรวมจากบันทึกประจำวันของการบูรณะ มีภาพวาดและภาพถ่ายประกอบรายงานดังกล่าว ควรบอกโครงสร้าง รูปร่างของโบราณสถานอย่างละเอียด รวมทั้งการปฏิบัติงานทุกระยะของการบูรณะด้วย

2. ข้อปฏิบัติและกฎในการอนุรักษ์อาคารทางศาสนา

2.1 ในประเทศอังกฤษ ข้อปฏิบัติในด้านอนุรักษ์ต่ออาคารทางศาสนามีดังนี้

- ผู้รับผิดชอบในการอนุรักษ์ศาสนสถานคือองค์กรของศาสนจักรที่เรียกว่า CONSISTORY COURT OF THE DIOCESE (มหาเถรสมาคม) ซึ่งประกอบด้วยคณะมหาเถรชั้นผู้ใหญ่ และผู้แทนเถรทั่วประเทศ

- ผู้ที่ให้คำปรึกษาทางด้านเทคนิคการอนุรักษ์แก่ CCD คือ DIOCESAN ADVISORY COMMITTEES (DAC) ซึ่งตั้งขึ้นตั้งแต่ปี 1913 ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านสถาปัตยกรรม โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปและเถรชั้นผู้ใหญ่ DAC ยังมีหน้าที่พิจารณาการให้ทุนการอนุรักษ์พิจารณาคุณภาพสถาปนิกที่วัดจ้างมาทำการอนุรักษ์ศาสนสถานด้วย

- ยังมีคณะกรรมการย่อยชื่อ COUNCIL FOR THE CARE OF CHURCHES (CCC) มีหน้าที่ช่วย DAC ในการให้ข้อมูลทางวิชาการ การร่วมมือกับภาครัฐบาลและภาคเอกชน เพื่อสนับสนุน

⁴ ศิลปากร, กรม. กองโบราณคดี. ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. , หน้า 210

⁵ ทัศนชาติ จึงศิริอารักษ์, เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 262-406 การอนุรักษ์อาคารทางประวัติศาสตร์และโบราณสถาน 1 : เรื่อง หลักการ องค์กร และกฎหมายในการอนุรักษ์โบราณสถาน , หน้า 72-73

การอนุรักษ์ศาสนสถานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ในการพิมพ์เอกสารเกี่ยวกับการซ่อมส่วนสำคัญๆ ของศาสนสถานให้บรรดาพระนักบวชทั้งหลายได้ทราบ

- แม้ว่าอาคารทางศาสนาจะต้องขึ้นทะเบียนตามกฎหมาย TCPA 1971 เช่นเดียวกับอาคารทางประวัติศาสตร์ (Historic Building) อื่นๆ แต่ในทางปฏิบัติรัฐจะหลีกเลี่ยงการเข้าไปแทรกแซงกิจกรรมของฝ่ายศาสนาในการปฏิบัติต่ออาคารของศาสนจักร

- ใบอนุญาตในการรื้อถอนเปลี่ยนแปลงอาคาร (LBC) ไม่จำเป็นสำหรับศาสนสถานที่ยังคงใช้ปฏิบัติศาสนกิจอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลง ขยาย หรือรื้อบางส่วน

- แต่การรื้อทิ้งทั้งหมดต้องมีใบอนุญาต (LBC) ศาสนสถานในเขตอนุรักษ์ หากมีการรื้อทิ้งหลังต้องมีใบอนุญาตเช่นกัน

- การตัดแปลง ซ่อมแซม ดัดตั้งอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในศาสนสถานขึ้นทะเบียน ต้องได้รับคำอนุญาตจาก CONSISTORY COURT OF THE DIOCESE (CCD) ดังกล่าว ใบอนุญาตสำหรับการตัดแปลงมีหลายระดับขึ้นอยู่กับความสำคัญของศาสนสถาน

- การอนุรักษ์ศาสนสถานให้อยู่ในสภาพที่ดั่งเดิม ในทางปฏิบัติเป็นผลมาจากกฎหมาย ซึ่งบังคับให้วัดทุกแห่งต้องจ้างสถาปนิกผู้ชำนาญการมาตรวจสอบสภาพอาคารของศาสนสถานเป็นประจำทุกๆ 5 ปี เรียกว่า QUINQUENNIAL INSPECTION และข้อเสนอในการซ่อมแซมของสถาปนิกจะต้องมีการปฏิบัติตาม

2.2 ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง "ระเบียบควบคุมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุภายในวัด" (ประกาศ ณ วันที่ 29 กันยายน 2503) คณะสังฆมนตรีพิจารณาว่า เจ้าอาวาสต่างๆ บางวัดได้ทำการรื้อของเก่าในวัดนั้นๆ และในวัดร้างที่มีได้ขึ้นบัญชีเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ทำให้โบราณวัตถุและศิลปวัตถุของชาติเสียหาย เพื่อเป็นการรักษาของเก่าอันมีค่าของชาติไม่ให้เกิดทำลาย จึงวางระเบียบไว้ต่อไปนี้⁶

- ถ้าวัดใดจะเจาะ ขุด รื้อ ปูนยีสถาน เช่น เจดีย์ ปรางค์ ประติมากรรมหรือภาพฝาผนัง อุโบสถ วิหาร ตลอดจนซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุเก่าอื่นๆ ให้รายงานขออนุญาตต่อคณะกรรมการสงฆ์อำเภอและจังหวัดโดยลำดับ

- ให้ส่งรูปถ่ายของเก่าที่จะเจาะ ขุด รื้อ หรือเปลี่ยนแปลงสภาพนั้นพร้อมด้วยประวัติของโบราณสถานวัตถุและศิลปนั้นมาด้วยโดยย่อ กับให้มีแผนผังแบบแปลนที่จะก่อสร้างเปลี่ยนแปลงใหม่แนบมาด้วย

- จะเจาะ ขุด รื้อ ปูนยีสวัตถุ หรือซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุนั้นได้ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตแล้ว

- ให้คณะกรรมการสงฆ์จังหวัดกับผู้ว่าราชการจังหวัด ร่วมกันพิจารณาแล้วแจ้งกรมการศาสนา

- ให้กรมการศาสนากับกรมศิลปากรร่วมกันพิจารณา แล้วนำเสนอองค์การสาธารณูปการเพื่อพิจารณาสั่งการ

อนึ่ง ในบางกรณีที่เห็นสมควรจะเสนอคณะสังฆมนตรีพิจารณาอนุมัติก็ได้

- ผู้ใดฝ่าฝืนต่งละเมิดประกาศนี้ ให้เจ้าคณะผู้บังคับบัญชาลงโทษตามควรแก่กรณี

- ประกาศฉบับนี้ให้ใช้บังคับเฉพาะวัดฤที่มีได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานแห่งชาติ

3. หลักเกณฑ์ในการพิจารณาการจัดลำดับความสำคัญของโบราณสถาน ของกรมศิลปากร

⁶ วรรณภา ณ สงขลา, การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง, หน้า 31

โบราณสถานประเภทสิ่งก่อสร้างเดี่ยว

ชื่อ					
ที่ตั้ง.....					
กรรมสิทธิ์.....					
วัน / เดือน / ปี (ที่สำรวจ).....					
เกณฑ์การพิจารณา		ค่าน้ำหนัก	คะแนนดิบ (1-5)	คะแนน	หมายเหตุ
คุณค่าทาง สุนทรียภาพ	ศิลปกรรม	3			
	สถาปัตยกรรม	3			
คุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี	ประวัติศาสตร์	2			
	ประวัติศาสตร์ศิลปสถาปัตยกรรม	2			
	ประวัติการก่อสร้างและบูรณะ	2			
	หลักฐานทางโบราณคดี	2			
	อายุสมัย	1			
คุณค่าทาง วิทยาการ และการศึกษา	ความเป็นของแท้ดั้งเดิม	2			
	- วัสดุ				
	- เทคโนโลยี (ฝีมือช่าง)				
	- รูปแบบ				
	- ที่ตั้ง				
	ความหายาก				
	การสื่อความหมายเข้าใจได้	2			
การเป็นตัวแทนของรูปแบบหรือยุคสมัย	2				
คุณค่าทาง สังคม	วัฒนธรรมท้องถิ่น	2			
	ความสืบเนื่องของวิถีชีวิต	3			
	ความผูกพันของท้องถิ่น	2			
ขนาด		3			
โครงสร้างและวัสดุ		2			
รวม		35			

ตารางที่ 4 ตารางการพิจารณาคูณค่าของโบราณสถานประเภทสิ่งก่อสร้างเดี่ยว ของกรมศิลปากร

ที่มา : ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนันทิต และคณะ . โครงการอนุรักษ์และพัฒนามรดกประวัติศาสตร์ พระนครหรืออยุธยา ระยะที่ 2

โบราณสถานประเภทกลุ่มของสิ่งก่อสร้าง

ชื่อ					
ที่ตั้ง					
กรรมสิทธิ์					
วัน / เดือน / ปี (ที่สำรวจ)					
เกณฑ์การพิจารณา		ค่าน้ำหนัก	คะแนนดิบ (1-5)	คะแนน	หมายเหตุ
คุณค่าทาง สุนทรียภาพ	ศิลปกรรม	3			
	ความกลมกลืนของสถาปัตยกรรม	3			
	ผังบริเวณ	3			
คุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี	ประวัติศาสตร์ของกลุ่มโบราณสถาน	2			
	ประวัติศาสตร์ศิลปสถาปัตยกรรม และผังบริเวณ	2			
	หลักฐานทางโบราณคดี	2			
	อายุสมัย	1			
คุณค่าทาง วิทยาการ และการศึกษา	ความเป็นของแท้ดั้งเดิม - ที่ตั้ง - เทคโนโลยี (ฝีมือช่าง) - รูปแบบ	2			ในกรณีใด กรณีหนึ่ง หรือทั้ง สามกรณี
	ความหายาก				
	การสื่อความหมายเข้าใจได้	2			
	การเป็นตัวแทนของรูปแบบหรือยุคสมัย	2			
คุณค่าทาง สังคม	วัฒนธรรมท้องถิ่น	2			
	ความสืบเนื่องของวิถีชีวิต	3			
	ความผูกพันของท้องถิ่น	2			
ขนาด		2			
รวม		33			

ตารางที่ 5 ตารางการพิจารณาคุณค่าของโบราณสถานประเภทกลุ่มของสิ่งก่อสร้าง ของกรมศิลปากร
ที่มา : ปิ่นรัตน์ กาญจนันท์ และคณะ . โครงการอนุรักษ์และพัฒนามรดกประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา ระยะที่ 2

ภาคผนวก ข

ข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องสถาปัตยกรรมและราชวงศ์จีน

1. ลำดับสมัยและราชวงศ์จีน

ราชวงศ์จีนมีลำดับสมัย ดังนี้	
หินใหม่	ประมาณ 5,000-1,500 ปี ก่อนคริสตกาล
ราชวงศ์	
ราชวงศ์เซี่ย	ประมาณศตวรรษที่ 21 - ศตวรรษที่ 16 ก่อนคริสตกาล
ราชวงศ์ซัง	ประมาณศตวรรษที่ 16 - ศตวรรษที่ 11 ก่อนคริสตกาล
ราชวงศ์โจวตะวันตก	ประมาณศตวรรษที่ 11 - 770 ก่อนคริสตกาล
ราชวงศ์โจวตะวันออก	
สมัยฤดูใบไม้ผลิใบไม้ร่วง	770-476 ก่อนคริสตกาล
ราชวงศ์จั้นกั๋ว	475-221 ก่อนคริสตกาล
ราชวงศ์ฉิน	221-207 ก่อนคริสตกาล
ราชวงศ์ฮั่นตะวันตก	206 ก่อนคริสตกาล - ค.ศ. 9
ราชวงศ์ฉิน	ค.ศ. 9-23
ราชวงศ์ฮั่นตะวันออก	ค.ศ. 25-220
ราชวงศ์สามอาณาจักร	ค.ศ. 25-220
ราชวงศ์เว่ย	ค.ศ. 25-265
ราชวงศ์จู่	ค.ศ. 221-263
ราชวงศ์อู๋	ค.ศ. 220-280
ราชวงศ์จิ้นตะวันตก	ค.ศ. 265-316
ราชวงศ์จิ้นตะวันออก	ค.ศ. 317-420
ราชวงศ์ใต้ราชวงศ์เหนือ	
ราชวงศ์ใต้	
ราชวงศ์ซ่ง	ค.ศ. 420-479
ราชวงศ์ฉี	ค.ศ. 479-502
ราชวงศ์เหลียง	ค.ศ. 502-557
ราชวงศ์เจิ้น	ค.ศ. 557-589
ราชวงศ์เหนือ	ค.ศ. 386-581
ราชวงศ์เว่ยเหนือ	ค.ศ. 386-534
ราชวงศ์ตะวันออก	ค.ศ. 534-550
ราชวงศ์เว่ยตะวันตก	ค.ศ. 535-557
ราชวงศ์ฉีเหนือ	ค.ศ. 550-577
ราชวงศ์โจวเหนือ	ค.ศ. 557-581
ราชวงศ์สุย	ค.ศ. 581-618
ราชวงศ์ถัง	ค.ศ. 618-907
ห้าราชวงศ์และสิบอาณาจักร	ค.ศ. 907-979
ราชวงศ์ซ่ง	ค.ศ. 960-1279

ราชวงศ์ซ่งเหนือ	ค.ศ. 960-1125
ราชวงศ์ซ่งใต้	ค.ศ. 1126-1279
ราชวงศ์เหลียว	ค.ศ. 916-1125
ราชวงศ์จิน	ค.ศ. 1125-1234
ราชวงศ์หยวน	ค.ศ. 1271-1368
ราชวงศ์หมิง	ค.ศ. 1368-1644
ราชวงศ์ชิง	ค.ศ. 1644-1911

2. สถาปัตยกรรมจีน

สถาปัตยกรรมจีนในส่วนนี้ จะอธิบายเพิ่มเติมในเรื่องของสถาปัตยกรรมในประเทศจีนที่ไม่พบในไทย ดังนี้

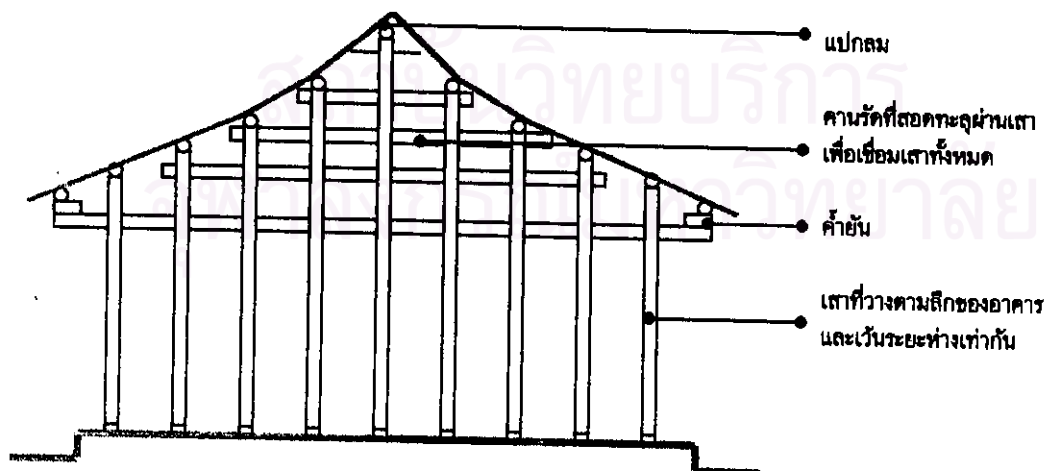
2.1 ระบบโครงสร้างไม้⁷

ระบบโครงสร้างไม้ได้ถูกสร้างขึ้น ใช้และพัฒนาในประเทศจีนมาประมาณ 3,000 ปีแล้ว โครงสร้างไม้แบบประเพณี จะสามารถแบ่งระบบโครงสร้างได้เป็น 3 ประเภทคือ

- 1.1 ระบบโครงสร้างคานถระดับ (The beam-in-tie structural system)
- 1.2 ระบบเสาและคานรัด (The column and tiebeam structural system)
- 1.3 ระบบท่อนซุง (The log cabin-type system)

ระบบโครงสร้างคานถระดับ ก็คือระบบโครงสร้างหลังคาเช่นเดียวกับศาลเจ้า และสถาปัตยกรรมจีนแบบประเพณีในประเทศไทย ดังที่กล่าวถึงแล้วในหัวข้อ โครงสร้างหลังคา ซึ่งโครงสร้างแบบนี้เป็นแบบที่นิยมและมีความสำคัญมากที่สุดในการสถาปัตยกรรมจีน

ระบบเสาและคานรัด ระบบนี้เสาจะถูกวางเรียงไปตามความลึกของอาคาร โดยมีการเว้นระยะห่างของเสาเท่ากัน และจะไม่มีการวางคานผ่านเสาเหล่านี้ แต่จะวางแปกลมไว้บนยอดของเสาแทน และระบบของโครงสร้างหลังคาจะถูกรังจากการใช้คานรัด ที่วางทะลุสอดผ่านเสาเพื่อเชื่อมเสาทั้งหมดเข้าด้วยกัน ซึ่งคานนี้จะถูกวางเป็นชั้นๆ ถัดกันขึ้นไปจนถึงยอดหลังคา และตัวอาคารก็จะสร้างขึ้นจากการนำแปกของเสาในลักษณะนี้มาประกอบวางเรียงกันตามแนวยาว และเชื่อมต่อเข้าด้วยกันด้วยโครงรัดรอบ ค้ำยัน และแปกลม ในทิศทางตามยาวของอาคาร เนื่องจากน้ำหนักของหลังคาที่สัมพันธ์โดยตรงกับจันทันและแปกลมซึ่งรองรับด้วยเสาและฐานราก ทำให้เสาและคานรัดรอบของโครงสร้างระบบนี้ใช้ไม้มีน้อยกว่าโครงสร้างประเภทอื่น

ภาพที่ 243 รูปตัดตามขวางแสดงระบบโครงสร้างแบบเสาและคานรัด

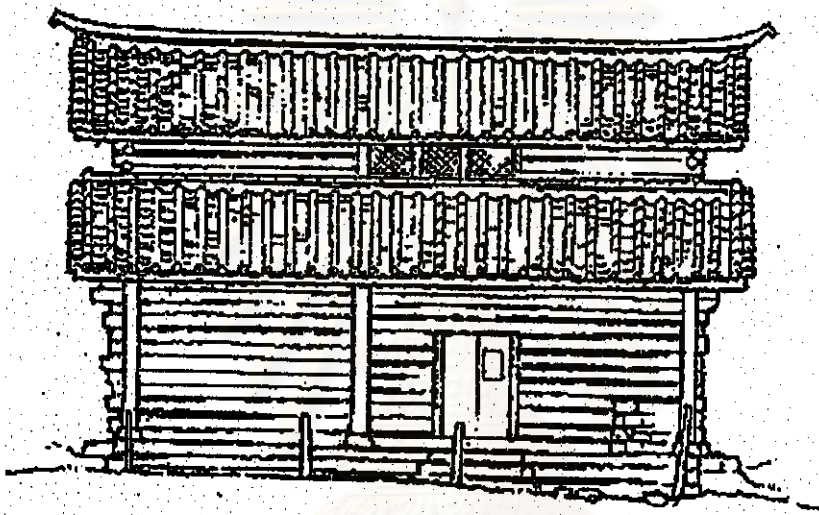
ที่มา : The Department of Architecture , Tsinghua University , Historic Chinese Architecture , p. 6.

⁷ The Department of Architecture , Tsinghua University , Historic Chinese Architecture , pp. 5-7.

ขนาดของเสาและคานรัศมีจะขึ้นอยู่กับความลึกของอาคาร อาคารที่มีความลึกมากก็จะต้องใช้จำนวนเสา ในแถวมากและจะส่งผลถึงความสูงของอาคารและจำนวนชั้นของคานรัศมีที่เพิ่มขึ้นด้วย เช่น ถ้าอาคารมีเสาทางลึก 3 ดัน แปลง 3 อัน ก็จะใช้คานรัศมีเพียง 1 ชุด แต่ถ้ามีเสาทางลึก 5 ดัน แปลง 5 อัน ก็จะใช้คานรัศมี 3 ชุด และถ้ามี เสาทางลึก 9 ดัน แปลง 9 อัน ก็จะต้องใช้คานรัศมี 4 ชุด เป็นต้น

ระบบโครงสร้างแบบนี้นิยมใช้กับอาคารตามวัฒนธรรมคาในบริเวณพื้นที่ทางใต้ของจีน และอาจจะพบในอาคาร ขนาดใหญ่ทางใต้บางแห่งด้วย

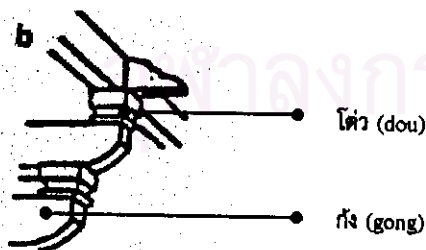
ระบบท่อนซุง จะเป็นโครงสร้างที่สร้างขึ้นจากไม้ซุงที่มีหน้าตัดกลมตามธรรมชาติ หรือใช้เป็นคานไม้หน้าตัด รูปสี่เหลี่ยมหรือรูปหลายเหลี่ยม ที่นำมาวางเรียงต่อกันเป็นผนังของอาคาร เนื่องจากโครงสร้างประเภทนี้ใช้ไม้ จำนวนมาก จึงพบว่าอาคารที่สร้างด้วยโครงสร้างระบบนี้จะอยู่ในพื้นที่ป่าเป็นส่วนใหญ่ และเป็นอาคารที่ไม่ได้มีความ สำคัญทางสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 244 รูปด้านอาคารที่มีโครงสร้างระบบท่อนซุง

ที่มา : The Department of Architecture , Tsinghua University , *Historic Chinese Architecture* , p. 6.

ส่วนของโครงสร้างที่มีความสำคัญอย่างมากในสถาปัตยกรรมจีนคือ "ไต่วกัง" หรือ "เตากง" (dou-gong) หมายถึง ค้ำยันรูปร่างที่ยื่นออกมาจากผนังหรือโครงอาคาร ซึ่งเป็นสิ่งที่พบในอาคารขนาดใหญ่เกือบทั้งหมด เช่น วัด วัง และอุทยาน เป็นต้น และไม่เพียงแต่พบในอาคารโครงสร้างไม้เท่านั้น แต่อาคารที่เป็นอิฐ หรือหิน ก็พบโครงสร้าง ในลักษณะนี้เช่นเดียวกัน ไต่วกังนี้เป็นโครงสร้างที่ค้นพบโดยช่างไม้ชาวจีนในช่วงต้นๆ

ภาพที่ 245 ภาพลายเส้นแสดงส่วนประกอบของไต่วกัง
ที่มา : อรศิริ ปาณินท์ , "การศึกษาเปรียบเทียบวัดจีนใน กรุงเทพฯ," หน้า 134

ไต่วกังนี้จะใช้ประกอบกันเป็นโครงสร้างมีหลาย ระดับ โดยใช้แขนที่ทำด้วยไม้เป็นรูปค้ำยันอื่นๆ ที่เรียกว่า "กัง" (gong) นำมาวางอยู่บนยอดของเสาตรงบริเวณ ที่คานด้านยาวกับคานด้านลึกเจอกัน ระหว่าง "กัง" แต่ละชั้นจะถูกแทรกด้วยท่อนไม้รูปสี่เหลี่ยมที่เรียกว่า "ไต่" (dou) และเมื่อรวมทั้งสองเข้าด้วยกันประกอบกันเป็น หลายชั้น จึงเรียกว่า "ไต่วกัง" (ดูภาพที่ 6 และ 7 ประกอบ) โครงสร้างนี้จะใช้บริเวณใต้ชายคาเพื่อช่วยในการ ยื่นของชายคา และรองรับตัวจบของคานเพื่อลดขนาด ของช่วงเสา

ไต่วกังนี้ถูกพบว่ามีการอ้างในบันทึกครั้งแรกในช่วงศตวรรษที่ 7 ที่พบในหอสูงที่ทำด้วยหินสมัยราชวงศ์ฮั่น , ในอุทยาน และในรูปสลักหิน หลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของไต่วกังในช่วงต้น และโครงสร้างนี้ได้มีการ

พัฒนาอย่างสูงสุดในสมัยราชวงศ์ถัง (Tang) ที่มีการวางรูปแบบของโถ้วกั๋งให้เป็นแบบเดียวกันตามแบบมาตรฐาน และรวมไปถึงการกำหนดขนาดของส่วนประกอบต่างๆ ของโถ้วกั๋งให้เป็นมาตรฐานด้วย เพื่อให้ง่ายในการผลิต การสร้าง และการออกแบบอาคาร เนื่องจากในการออกแบบอาคารขนาดของโถ้วกั๋งจะถูกนำมาใช้เพื่อเป็นหน่วยวัด พื้นฐาน สำหรับการกำหนดขนาดของส่วนประกอบอื่นๆ ในอาคาร และในสมัยราชวงศ์ซ่ง (Song) ได้มีการตีพิมพ์ หนังสือกฎของสถาปัตยกรรมออกมาอย่างเป็นทางการ ซึ่งมีการบันทึกถึงข้อตกลงของโถ้วกั๋งทั้งเรื่อง รูปแบบ ขนาด และการต่อในระบบ modular อย่างชัดเจน รวมถึงส่วนประกอบอื่นๆ ของอาคารด้วย

และเมื่อสถาปัตยกรรมของจีนมีการพัฒนาปรับปรุงเทคนิคการก่อสร้างผนังมาเป็นระบบอิฐ ดังนั้นอาคารจึง ไม่ต้องการชายคาที่ยื่นยาวเหมือนในอดีต จึงทำให้ประโยชน์ใช้สอยของค้ำยันโถ้วกั๋งก็ค่อยๆ มีความสำคัญน้อยลง ซึ่งมีผลทำให้โถ้วกั๋งมีขนาดเล็กลง และกลายเป็นส่วนประกอบในการตกแต่งอาคารไปในที่สุด ซึ่งจะสังเกตได้จาก ค้ำยันโถ้วกั๋งที่อยู่ใต้ชายคาของอาคารในสมัยราชวงศ์หมิงและชิง จะมีขนาดเล็กมากเมื่อเทียบกับสมัยราชวงศ์ถังและซ่ง แต่ในการศึกษาอาคารเก่าของนักวิชาการในปัจจุบันกลับคิดแตกต่างกันออกไป เนื่องจากค้ำยันโถ้วกั๋งก็กลายเป็นสิ่ง ที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นบรรทัดฐานที่สำคัญที่ถูกนำมาใช้ในการแบ่งยุคสมัยของอาคาร ดังเช่น อาคารในยุคแรกสมัยราชวงศ์ถังและซ่ง โถ้วกั๋งจะมีขนาดใหญ่และแยกออกอย่างชัดเจน รวมทั้งเป็นโครงสร้างที่มีประโยชน์ ใช้สอยเด่นชัด ส่วนอาคารในยุคหลังสมัยราชวงศ์หมิงและชิง โถ้วกั๋งจะมีขนาดเล็ก และอยู่ยืตรวมเป็นส่วนเดียวกับ อาคาร และถูกใช้เพื่อการตกแต่งไม่มีประโยชน์ในการรับน้ำหนัก เป็นต้น

2.1 "เจดีย์" สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาในประเทศจีน

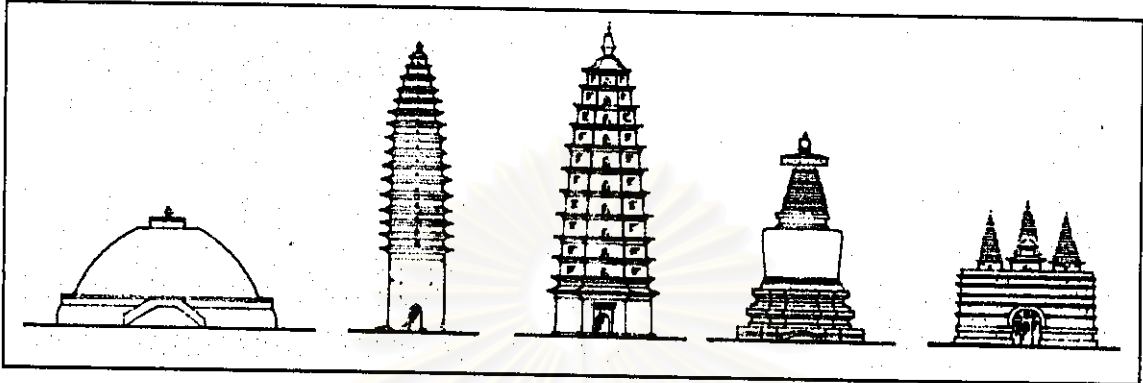
สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาที่สำคัญมากส่วนหนึ่งในกลุ่มอาคารทั้งหมดคือ "เจดีย์" (pagoda) สถาปัตยกรรมประเภทนี้เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศอินเดีย มีชื่อเรียกว่า "สถูป" (stupa) จุดประสงค์เริ่มแรกในการ สร้างเพื่อใช้เก็บพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ดังนั้นรูปแบบดั้งเดิมของพระสถูปจะเป็นทรงโดมรูปร่างคล้าย คกลมศ (ดูภาพที่ 246 ประกอบ) และเมื่อพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศจีน รูปแบบของสถูปทรงโดมนี้ก็เข้ามาใน ประเทศจีนด้วย และต่อมาชาวจีนก็นำมาพัฒนาารวมกันสถาปัตยกรรมหอบสูงตามแบบจีน จนกลายเป็นเจดีย์ของจีน ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ และกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งพุทธศาสนาในจีนไปในที่สุด

เจดีย์ในจีนมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงจนทำให้มีรูปทรงหลายประเภท คือ

- 2.1 เจดีย์หอบสูงหลายชั้น (The Multi-story or Tower Pavillion style of Pagoda) เจดีย์รูปแบบ นี้เป็นรูปทรงแรก ที่เกิดจากการรวมกันของสถูปทรงโดมแบบอินเดียกับสถาปัตยกรรมหอบสูงแบบ จีน ซึ่งจะออกมาในลักษณะหอบสูงและมีสถูปทรงโดมวางอยู่ด้านบน ช่วงแรกโครงสร้าง จะเป็น โครงสร้างไม้ เช่น ในสมัยเว่ย มีหลักฐานว่ามีเจดีย์รูปทรงสี่เหลี่ยมสูง 9 ชั้น มี 6 ช่วงเสา 3 ประตู 6 หน้าต่าง และในแต่ละด้านจะประดับด้วยสิ่งของที่มีค่ามากมาย ธรรมเนียมของชายคาแต่ละชั้นจะ แขนงด้วยระแนงทอง ซึ่งจะมีเสียงเมื่อลมพัดและสามารถได้ยินเสียงจากระยะไกล แต่เมื่อสร้าง ด้วยไม้จึงไม่ทนอยู่จนถึงปัจจุบัน เป็นต้น ซึ่งต่อมาเจดีย์รูปแบบนี้ก็มีการพัฒนาโดยการใช้วัสดุอื่น ที่ทนทานมาสร้างแทนไม้ เช่น อิฐ
- 2.2 เจดีย์หอบสูงแบบช่อมุม (Multi-Eave Pagoda) เจดีย์แบบนี้เริ่มต้นมาจากการเลียนแบบอาคาร โครงสร้างไม้หลายชั้น เจดีย์นี้จะมีฐานสูง พื้นด้านในจะทำเป็นแบบช่อมุมหรือหลายเหลี่ยม โดย ใช้วิธีการเรียงอิฐสร้างเป็นชายคายื่นออกไป และบางแห่งก็สร้างโถ้วกั๋งด้วยอิฐเลียนแบบโถ้วกั๋งไม้ เจดีย์แบบนี้จะมีทั้งที่ผังเป็นรูปสี่เหลี่ยม , รูปหกเหลี่ยม , รูปแปดเหลี่ยม หรือมากกว่านั้น บริเวณ ศูนย์กลางของพื้นที่ภายในของเจดีย์จะมี 2 แบบ คือ เป็นพื้นเรียบใช้สอยได้แบบธรรมดา กับ เจาะเป็นโถ่งโถ่งที่บรรจุบันไดอิฐหรือไม้ทอดยาวตั้งแต่ชั้นล่างจนถึงยอดเจดีย์
- 2.3 เจดีย์แบบลามะ (Lama-Style pagoda) เจดีย์แบบนี้เป็นแบบที่มีอิทธิพลมาจากทิเบต รูปทรง ของเจดีย์นี้จะทำให้มีถึงสถูปแบบอินเดียรุ่นแรก ตัวเจดีย์จะวางอยู่บนฐาน ส่วนยอดเจดีย์จะ

ประกอบขึ้นจากวงล้อและโคมขนาดเล็ก รูปด้านภายนอกจะดูหนาหนักทึบ แข็งแกร่ง และมีสีทองเป็นหลัก ซึ่งทำให้สามารถมองเห็นได้จากระยะไกล

- 2.4 เจดีย์ที่มีการรวมเจดีย์ขนาดเล็กไว้บนฐานเดียวกัน (Buddha's seat Pagoda) เจดีย์แบบนี้เป็นเสมือนการรวมเจดีย์ขนาดเล็กหลายอันรวมไว้บนฐานเดียวกัน โดยที่ฐานมักนิยมเป็นฐานสี่เหลี่ยม

1. The Multi-story or Tower Pavilion style of Pagoda (เจดีย์ทอสูงหลายชั้น)
2. Multi-Eave Pagoda (เจดีย์ทอสูงแบบย่อมุม)
3. Lama-Style pagoda (เจดีย์แบบลามะ ที่มีอิทธิพลจากทิเบต)
4. Buddha's seat Pagoda (เจดีย์ที่มีการรวมเจดีย์ขนาดเล็กไว้บนฐานเดียวกัน)
5. สรูปแบบอินเดีย

ภาพที่ 246 รูปแบบของเจดีย์ในประเทศจีนเปรียบเทียบกับสรูปของอินเดีย
ที่มา : The Department of Architecture , Historic Chinese Architecture , p. 13.

ในช่วงแรกเจดีย์จะได้รับการสักการะจากผู้ศรัทธามาก จึงทำให้ตำแหน่งของเจดีย์อยู่ตรงจุดศูนย์กลางของวัด ซึ่งถือเป็นตำแหน่งที่สำคัญที่สุด ต่อมายุคหลังโถงที่ประดิษฐานรูปเคารพของพระพุทธรูปจะถูกวางแทนที่ ส่วนเจดีย์จะถูกย้ายไปตั้งอยู่ที่ลานโถงด้านหลังหรือชนาบทั้ง 2 ข้างของลานโถงด้านหน้า จุดประสงค์เมื่อเริ่มต้นสร้างเจดีย์นี้เพื่อใช้เก็บพระสารีริกธาตุของพระพุทธรูปเจ้า แต่ต่อมาก็ใช้ในการเก็บพระธรรมคัมภีร์ รูปเคารพ และวัตถุมีค่าต่างๆ ร่วมด้วย และเจดีย์เหล่านี้ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของพุทธศาสนาในจีนไปในปีที่สุด⁸ (สถาปัตยกรรมแบบเจดีย์นี้จะไม่พบในศาสนาสถานในไทย)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸ The Department of Architecture , Tsinghua University , Historic Chinese Architecture (Beijing , China : Tsinghua University Press , 1990) , p.13

ภาคผนวก ค

วัดจีนในกรุงเทพฯ และความแตกต่างของวัดจีนกับศาลเจ้า

1. ประวัติของวัดจีน

วัดจีนในกรุงเทพฯ มีอยู่ 4 แห่ง ซึ่งมีประวัติของแต่ละแห่งดังนี้

1.1 วัดบำเพ็ญจินพรต

วัดบำเพ็ญจินพรตอยู่ที่ถนนเยาวราช แขวงจักรพรรดิ เขตสัมพันธวงศ์ เดิมเป็นศาลเจ้าชื่อ "ย่งฮกฮ่า" สร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2338⁹ พระอาจารย์ตกเหิงได้ปฏิสังขรณ์ศาลพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ และเปลี่ยนชื่อเป็น "ย่งฮกฮ่า" เมื่อ พ.ศ. 2430 และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้พระราชทานนามวัดว่า "วัดบำเพ็ญจินพรต" ซึ่งนับว่าเป็นวัดจีนนิกายแห่งแรกในประเทศไทย วัดนี้ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ใน พ.ศ. 2517 โดยใช้สถานที่อาคาร 5 ชั้นด้านหน้าของวิหารเพื่อเป็นพุทธาวาสและสังฆาวาสด้วย

1.2 วัดมังกรกมลาวาส หรือวัดเล่งเน่ยยี่¹⁰

วัดมังกรกมลาวาส มีชื่อเดิมว่า วัดเล่งเน่ยยี่ (เล่ง คือ มังกร , เน่ย คือ ดอกบัว และยี่ คือ วัด มังกรหมายถึงลักษณะของทำเลที่ตั้ง ซึ่งทำเลที่ดินของวัดนี้ถือว่าเป็นชัยภูมิที่ดีตามลักษณะฮวงจุ้ย คือเป็นหัวมังกรซึ่งจะมีทางพาดยาวออกไปตามถนนเยาวราช และดอกบัวหมายถึงพุทธศาสนา¹¹) พระอาจารย์จินวังสมาธิวัตร (ตกเหิง) ครั้งเป็นอาจารย์ตกเหิงแห่งวัดบำเพ็ญจินพรต เป็นผู้เลือกชัยภูมิที่ตั้ง (ซึ่งเป็นที่ดินที่ประชาชนบริจาคให้ซึ่งไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นผู้บริจาค) และเป็นผู้ให้กำเนิดวัดนี้ เพราะตั้งแต่ท่านได้สร้างวัดบำเพ็ญจินพรตแล้ว ก็มีพระสงฆ์จากประเทศจีนติดตามท่านเข้ามาจำพรรษามากขึ้นทุกปี จึงจำเป็นต้องขยับขยายวัดฝ่ายจีนนิกายเพิ่มขึ้น เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามลัทธิมหายาน ท่านจึงชักนำพุทธศาสนิกชนชาวจีนสร้างวัดนี้เมื่อ พ.ศ. 2414 โดยใช้เวลาก่อสร้างประมาณ 8 ปี จึงเสร็จสมบูรณ์ ใช้ชื่อว่า วัดเล่งเน่ยยี่ นับเป็นสังฆาวาสตามลัทธิและศิลปะมหายานที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยยุคนั้น และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานนามวัดใหม่ว่า วัดมังกรกมลาวาส และพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระอาจารย์ตกเหิง เป็นพระอาจารย์จินวังสมาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่จีนนิกายรูปแรกแห่งประเทศไทย¹²

วัดนี้เป็นวัดที่สร้างหลังจากมีถนนเจริญกรุง เมื่อ พ.ศ. 2407 เพียง 7 ปี และสันนิษฐานว่าวัดนี้เป็นศูนย์กลางของย่าน และเป็นส่วนที่มีอิทธิพลอย่างมากที่ทำให้เกิดการรวมตัวของชาวจีนและสร้างเป็นชุมชนของตัวเองขึ้นมา จึงทำให้วัดนี้เป็นที่นับถือของคนในย่านนี้รวมทั้งคนจีนในกรุงเทพฯ อย่างมาก และจากการที่มีผู้คนนับถือมากทำให้วัดมีการบูรณะและพัฒนาหลายครั้ง โดยมีประวัติการบูรณะและพัฒนา ดังนี้

ประวัติการบูรณะและพัฒนา¹³

หลังจากการสร้างวัดขึ้นในปี พ.ศ. 2414 การพัฒนาวัดในยุคต่อมา สมัยพระอาจารย์จินวังสมาธิวัตร (ตกเหิง) เจ้าอาวาสองค์ที่ 2 ซึ่งเป็นศิษย์และผู้ร่วมก่อสร้างวัดมังกรกมลาวาส กับพระอาจารย์จินวังสมาธิ (ตกเหิง)

⁹ อรศิริ ปาณินท์ , รายงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบวัดจีนในกรุงเทพฯ, ย่าง พระอาจารย์จันทรรณนิกาย (เย็นเจียว) , "ประวัติคณะสงฆ์จีนนิกาย," เอกสารเผยแพร่ของวัดโพธิ์แมนคุณาราม , ม.ป.ท. , ม.ป.ป , หน้า 31

¹⁰ ธนวัฒน์ วิทยากรณ์ , วัดมังกรกมลาวาส , รายงานในวิชาการอนุรักษณ์สถาปัตยกรรมและชุมชน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2534 , หน้า 1

¹¹ คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี , จดหมายเหตุการอนุรักษณ์กรุงรัตนโกสินทร์ , 2525 , หน้า 341

¹² ธนวัฒน์ วิทยากรณ์ , วัดมังกรกมลาวาส , หน้า 3

¹³ อรศิริ ปาณินท์ , รายงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบวัดจีนในกรุงเทพฯ, หน้า 12

ได้ก่อสร้างวิหารเพิ่มขึ้นอีกหลังหนึ่งภายในบริเวณวัดด้านซ้าย ซึ่งปัจจุบันเป็นวิหารพระอาจารย์เว่ยหล่าง¹⁴ ส่วนเจ้าอาวาสองค์ต่อๆ มา ค้นประวัติไม่ได้ชัดว่า ได้บูรณะปฏิสังขรณ์หรือก่อสร้างศาสนวัตถุที่สำคัญใดๆ เพิ่มขึ้นอีกจนวัดชำรุดทรุดโทรมไปตามสภาพ

เมื่อพระมหาคณาจารย์ จินธรรมสมาธิวัตร (โพธิ์แจ้ง) ย้ายมาครองวัดนี้เมื่อ พ.ศ. 2497 จึงได้เริ่มดำเนินการพัฒนาวัดให้กลับเข้าสู่สภาพเดิม ทั้งได้เสริมสร้างเพิ่มเติมตลอดมานับว่าได้ทำความเจริญให้แก่วัดอย่างมากมาย กล่าวคือ ในสมัยที่ท่านยังเป็นหลวงจีนคณาธิบดีจีนพรต โดยความร่วมมือของศิษย์คือหลวงจีนชีวันแจ้ ได้พยายามบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะถาวรวัตถุที่สร้างมาช้านาน เพื่อจะให้คืนดี เช่น ฉาบปูน ทาสีต่อเติมหน้าโบสถ์ หน้าวิหาร ปัดทองพระพุทธรูป รูปพระโพธิสัตว์ และเทพรูปต่างๆ แต่สิ่งที่ก่อด้วยอิฐถือปูนไว้ได้เสื่อมคุณภาพเสียแล้ว หากความคงทนมิได้ ต้องโบกปูนสีชากรในเวลาดต่อมา

ปี พ.ศ. 2509 สมัยที่ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระอาจารย์จินธรรมสมาธิวัตร แล้วท่านได้ใช้โมเสกทั้งหมดติดผนังทั้งภายในและภายนอกอาคาร พื้นก็เกปูนขัดหินอ่อนทั้งหมด

ปี พ.ศ. 2516 มีการสร้าง "ตึกพิพิธภัณฑวัตถุธรรม" สูง 9 ชั้น ในบริเวณอาคารด้านประตูทางเข้าวัด โดยช่างออกแบบอาคารเป็นแบบศิลปะไทยจีน ด้วยเหตุที่ว่าสภาพหน้าวัดซึ่งมีอาคารเก่าแก่ ชำรุดทรุดโทรมและคับแคบ ดังนั้นเพื่อความสง่างามของวัดจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงบริเวณด้านหน้าวัดให้ดูเด่นชัดขึ้น และนอกจากนั้นยังเป็นการสร้างเพื่ออุทิศเป็นพระราชกุศลแด่องค์พระปิยมหาราช และเฉลิมฉลองพระบารมีของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ตึกพิพิธภัณฑวัตถุธรรมนี้มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่อาคารอย่างมากมายคือ เป็นสำนักงานของวัด เป็นกุฏิ เป็นโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรม เป็นห้องสมุด เป็นพิพิธภัณฑ เป็นห้องปฏิบัติธรรม และเป็นหอประดิษฐานพระปฏิมากร

ปี พ.ศ. 2523 พระอาจารย์จินธรรมคณาธิการ (เย็นเขียว) เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ได้มีดำริให้สร้างกุฏิสามชั้นอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ แทนตำแหน่งของที่หักบริเวณอาคารด้านประตูวัดเดิมของพระสงฆ์ ซึ่งมีสภาพทรุดโทรมมาก นอกจากนั้นยังสร้างเพิ่มเติมอีกคือ หอฉันท์ , ศาลาที่พักอาศัยแก่คนงานในวัด และบูรณะต่อเติมศาลาบุญใหญ่ท้าย ซึ่งแต่เดิมเป็นศาลา 1 ชั้นให้เป็น 2 ชั้น

ปี พ.ศ. 2529 ได้มีการบูรณะวัดครั้งใหญ่อีกครั้ง โดยซ่อมในส่วนของหลังคาที่รั่ว ซ่อมกำแพงที่ชำรุด มีการปิดทองพระพุทธรูปและทาสีใหม่ โดยที่โครงสร้างทั้งหมดยังคงเป็นโครงสร้างเดิมตั้งแต่ชุดแรกของการก่อสร้าง

1.3 วัดกิตยวารีวิหาร (กัมโลย)¹⁵

วัดกิตยวารีวิหารตั้งอยู่ที่ถนนศรีเพชร แขวงบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร เดิมชื่อวัด "กัมโลย" เป็นวัดโบราณสร้างมาประมาณหนึ่งร้อยปีเศษ โดยพระอาจารย์จิ่ง⁷ ได้ชักนำผู้ที่เลื่อมใสร่วมกันสร้างขึ้น ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2443 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามใหม่ว่า "วัดกิตยวาริ" ถึงปี พ.ศ. 2494 หลวงจีนคณาธิบดีจีนพรต (เย็นบุญ) เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดกิตยวาริได้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดทั้งวัด เนื่องจากชำรุดทรุดโทรมและถูกไฟไหม้ด้วย การดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์อยู่ในความอุปการะของพระมหาคณาจารย์จินธรรมสมาธิวัตร

1.4 วัดโพธิ์แมนคุณาราม¹⁶

วัดโพธิ์แมนคุณารามเป็นวัดจีนนิกายที่ใหญ่โตที่สุดในปัจจุบัน ตั้งอยู่ที่ซอยวัดโพธิ์แมนคุณาราม ถนนสาธุประดิษฐ์ แขวงช่องนนทรี เขตยานนาวา พระมหาคณาจารย์จินธรรมสมาธิวัตร(โพธิ์แจ้ง) เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นพระอาจารย์จินธรรมสมาธิวัตร เจ้าอาวาสวัดกัมมถาวราร่วมกับคณะกรรมการสงฆ์จีนนิกาย ในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก โดยได้เริ่มวางศิลาฤกษ์เมื่อ พ.ศ. 2503 เป็นการสร้างอารามจีน

¹⁴ อรศิริ ปาณินท์, รายงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบวัดจีนในกรุงเทพฯ, หน้า 12-13

¹⁵ เรื่องเดียวกัน ย้ำ พระอาจารย์จินธรรมคณาธิการ (เย็นเขียว), ประวัติคณะสงฆ์จีนนิกาย, เอกสารเผยแพร่ของวัด โพธิ์แมนคุณาราม, มปป., มปป., หน้า 33

¹⁶ ศวัน สี่ เสง, ไทกตต์ตั้งเซ็กยีเมี่ย (วัดและศาลเจ้าแบบจีนในประเทศไทย), หน้า 92 - 94

นิกายซันใหม่ในเนื้อที่ 12 ไร่เศษ ค่าก่อสร้างรวมทั้งสิ้นประมาณ 30 ล้านบาท งบประมาณการก่อสร้างมาจากทรัพย์สินมรดกส่วนตัวของพระอาจารย์โพธิ์แจ้งซึ่งบิดามารดาของท่านยกให้ ร่วมกับจตุปัจจัยต่างๆ ซึ่งผู้มีจิตศรัทธาถวายแต่ท่าน การก่อสร้างวัดดำเนินมาเป็นระยะๆ จนถึง พ.ศ. 2507 ได้สร้างอาคารส่วนใหญ่เสร็จอันประกอบด้วยวิหารบูรพาจารย์, วิหารพระอวโลกิเตศวรโพธิ์สัตว์, วิหารพระกษิติครรภ์โพธิ์สัตว์, วิหารบูรพาจารย์, กำแพงวัด, ประตුවัด, ภูมิสงฆ์, อาคารนาคากรรม และหอฉันท์ เมื่อ พ.ศ. 2508 ได้สร้างหมู่กุฏิด้านขวา และสร้างหอธรรมประเภทศึกษาการ และ พ.ศ. 2513 ได้สร้างห้องสมุด

2. ความแตกต่างของวัดจีนกับศาลเจ้า

ลักษณะสถาปัตยกรรมโดยส่วนใหญ่แล้ววัดและศาลเจ้ามีลักษณะที่คล้ายคลึงกันมากดังที่ได้กล่าวไปแล้ว แต่ก็มีบางส่วนที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากศาลเจ้า ดังนี้

2.1 คติในการวางผังอาคารและลำดับการเข้าถึงของอาคาร ในงานสถาปัตยกรรมจีนโดยทั่วไป ทั้งบ้าน วัด และศาลเจ้า ล้วนแล้วแต่ก่อเกิดจากคติทางจักรวาลวิทยาของประเพณีจีน (Chinese cosmology) ทั้งสิ้น ซึ่งแสดงออกอย่างชัดเจนในการวางผังอาคาร อันได้แก่ การวางผังที่สมดุลย์และเท่ากันทั้งซ้ายขวา การวางผังตามลักษณะของทวินิยม (หยินและหยาง) การวางอาคารตามแนวแกนเหนือ-ใต้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นต้น แต่วัดเป็นสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะพิเศษเพิ่มขึ้น คือเกิดจากการนำ "จักรวาลวิทยาของพุทธศาสนา" เข้ามาผสมผสานร่วมกับ "จักรวาลวิทยาของประเพณีจีน" ที่เป็นพื้นฐานอยู่แต่เดิม

จักรวาลวิทยาของพุทธศาสนาจะมองจักรวาลเป็นเสมือนเวทีละครของการหลุดพ้น โดยมีความเชื่อว่าระบบของโลกนี้อยู่บนพื้นฐานของ 3 อาณาจักร (ความเชื่อนี้มาจากประเพณีของพราหมณ์) คือ¹⁷

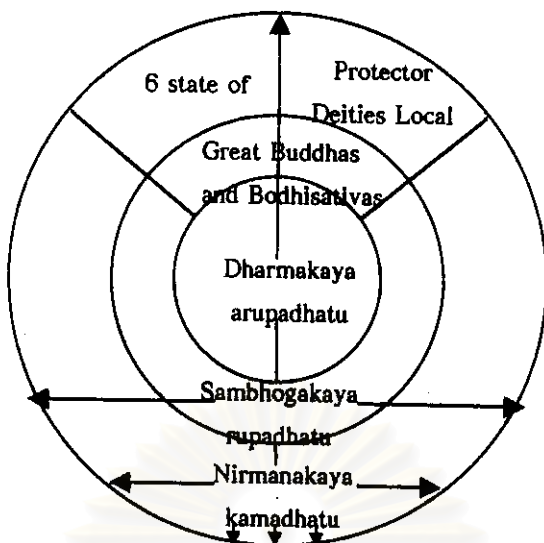
- อาณาจักรแรก เป็นอาณาจักรที่ต่ำที่สุด เรียกว่า Kamadhatu เป็นอาณาจักรแห่งความปรารถนา อาณาจักรนี้ประกอบด้วยสิ่งมีชีวิต 6 ชั้น ได้แก่ พระเจ้า, ยักษ์, มนุษย์, มีและวิญญาณ, สัตว์ และสิ่งที่อยู่ในนรกที่ถูกควบคุมโดยยมบาล
- อาณาจักรที่สอง เรียกว่า Rupadhatu ประกอบด้วยสวรรค์ 17 ชั้น
- อาณาจักรสูงสุดเรียกว่า Arupadhatu เป็นอาณาจักรที่ไม่มีที่สิ้นสุด อาณาจักรแห่งการไม่มีตัวตนอันบริสุทธิ์

ซึ่งก็สอดคล้องกับความเชื่อเรื่อง "ไตรคยา" (Three bodies of Trikaya) ของพุทธศาสนามหายานคือ¹⁸

- รูปขั้นต่ำสุด คือ nirmanakaya เป็นรูปของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเปรียบกับรูปของพระศรีศากยมุนีที่เกิดขึ้นในโลกของการเปลี่ยนแปลง
- รูปขั้นที่สอง คือ sambhogakaya เป็นรูปของความสุข ซึ่งเปรียบได้กับรูปของพระศรีศากยมุนี เมื่อท่านเปิดเผยตัวต่อพระโพธิ์สัตว์ในสวรรค์ และความสุขนี้เป็นเสมือนผลรางวัลแห่งการทำความดีคุณธรรม หรือหมายถึงร่างอันเป็นรางวัล ร่างที่เป็นผลตอบแทน
- รูปขั้นสูงสุด คือ dharmakaya จีนเรียกว่า fashen เป็นขั้นสูงสุดที่ไม่มีรูปร่าง เป็นหลักการทางจิตวิญญาณขั้นสุดท้ายของจักรวาล

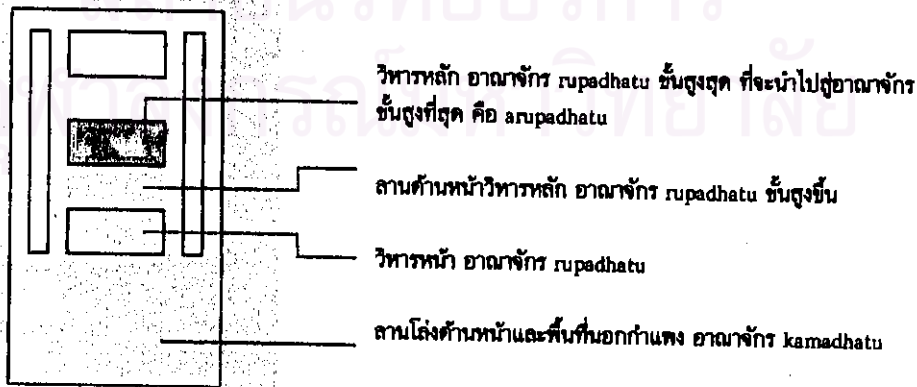
¹⁷ Jeffrey F. Meyer, "Chinese Buddhist Monastic Temples as Cosmograms," *Sacred Architecture : in the Traditions of India, China, Judaism and Islam* (Edinburgh : Edinburgh University Press, 1992), p.75.

¹⁸ Ibid, p.75.

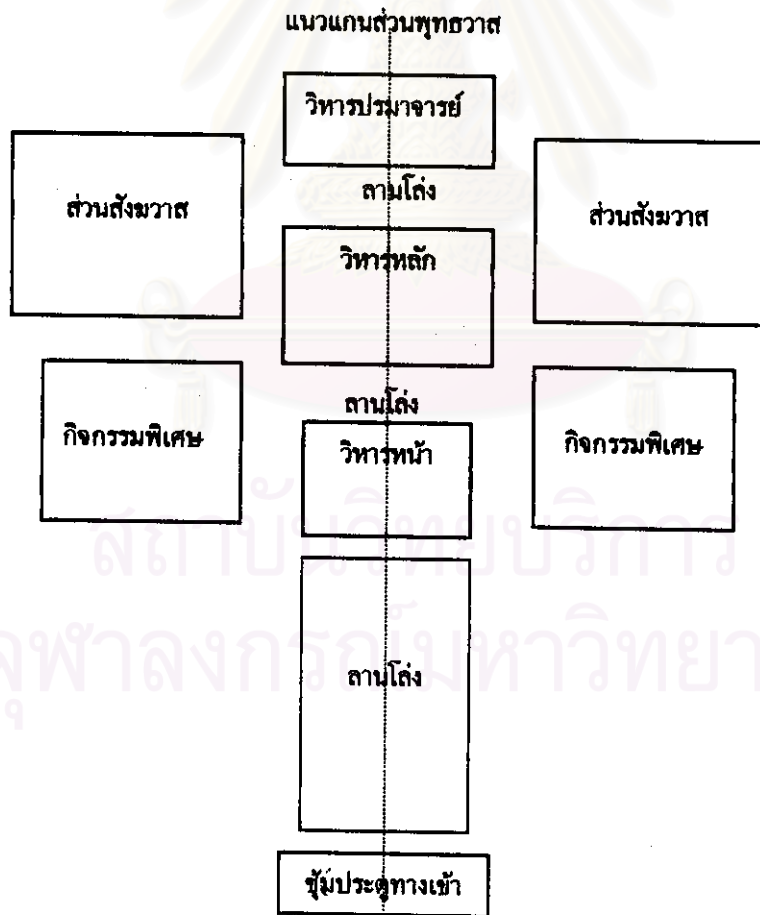
ภาพที่ 247 ภาพแสดงอาณาจักรทั้งสามทางทิศจักรวาลวิทยาของพุทธศาสนา
ที่มา : Jeffrey F. Meyer , Chinese Buddhist Temple

ซึ่งคติจักรวาลทางพุทธศาสนาจะสะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในเรื่องของการจัดลำดับการเข้าถึงของอาคาร โดยที่ภายนอกกำแพงและบริเวณสถานด้านหน้าวิหารหน้าจะถูกเปรียบเป็นอาณาจักรชั้นต่ำสุด (kamadhatu หรือ Nirmanakaya) ซึ่งเป็นที่อยู่ของสิ่งมีชีวิตทั้ง 6 เป็นอาณาจักรแห่งความตาย มีผี สิ่งมีชีวิตในนรก สัตว์ และมนุษย์อยู่ร่วมกัน แต่เมื่อผู้สักการะก้าวข้ามธรณีประตูของวิหารหน้า (วิหารที่ประดิษฐานจตุโลกบาล) ก็จะเป็นเสมือนข้ามจากโลกที่มีปรากฏการณ์ธรรมชาติดหรือโลกที่รับรู้โดยประสาทสัมผัส ของอาณาจักร kamadhatu เข้าไปสู่โลกที่สูงกว่าของ rupadhatu และเมื่อผ่านประตูชั้นในเข้าสู่สถานโถงที่เผชิญหน้ากับวิหารหลักหรือวิหารศักดิ์สิทธิ์ ในเวลาเดียวกันนี้ผู้สักการะก็ได้ผ่านเข้าสู่อาณาจักรที่สูงขึ้นไปอีกชั้นของอาณาจักร rupadhatu ซึ่งเป็นที่อยู่ของเทพ และชั้นสุดท้ายเมื่อเข้าสู่วิหารหลัก ซึ่งถือว่าเป็นอาคารหรือจุดสูงสุดของกลุ่มอาคารของวัดทั้งหมด เป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่สุดที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเจ้า 3 องค์ และพระโพธิสัตว์ ซึ่งทำให้การเดินทางของผู้สักการะบรรลุถึงจุดสูงสุดทางวิญญาณ และจะไม่มีการพบพระพุทธรูปเจ้าหรือพระโพธิสัตว์อยู่ในอาคารอื่นๆ ก่อนหน้านั้นเลย (ยกเว้น Millofo ที่วิหารหน้า) จะพบที่วิหารหลักนี้เท่านั้น ผู้สักการะจะพบกับเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ผู้ซึ่งมีพลังอำนาจเพียงพอที่จะช่วยให้มนุษย์หลุดพ้น แต่ยังคงถือว่าอาคารนี้เป็นอาณาจักร rupadhatu ที่ซึ่งวิญญาณอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์จะนำเราไปสู่ดินแดน arupadhatu ซึ่งเป็นอาณาจักรสุดท้าย "อาณาจักรแห่งความว่างเปล่าไม่มีตัวตน"

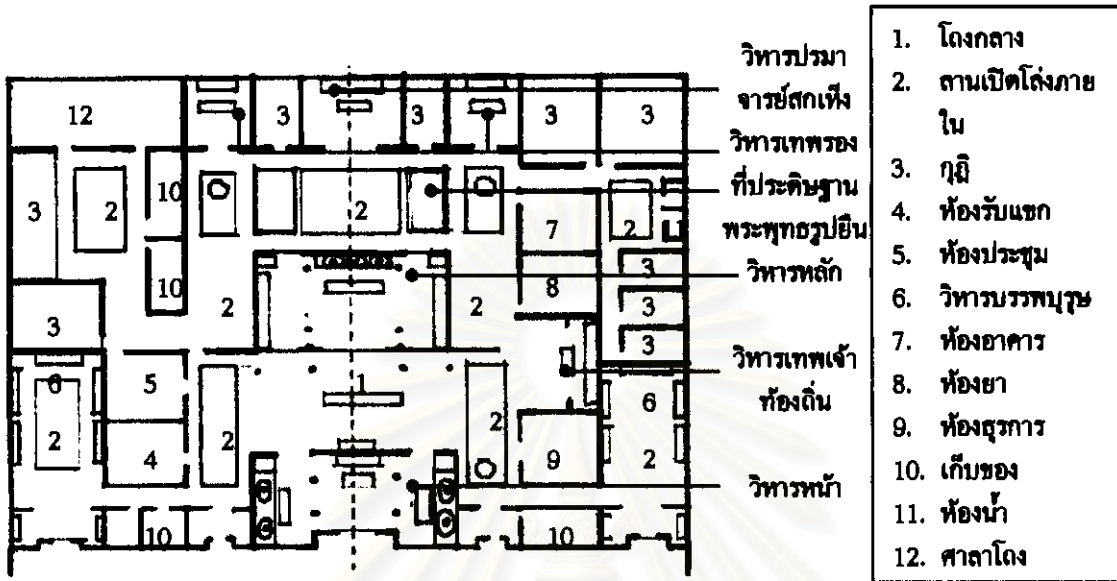
ภาพที่ 248 มังอาคารแสดงการเสนอความคิดความเชื่อจักรวาลวิทยาทางพุทธศาสนาในลำดับการเข้าถึงของอาคาร
ที่มา : ผู้วิจัยเขียนขึ้นจากคำบรรยาย

ดังนั้นจากคดีนี้ทำให้ผังของวัดมีรูปแบบที่แตกต่างกับศาลเจ้าอย่างชัดเจนก็คือ "ตำแหน่งของวิหารหลัก" ซึ่งเป็นอาคารที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์มากที่สุดจะอยู่ตรงกึ่งกลางของกลุ่มอาคารทั้งหมด โดยที่อาคารที่มีความสำคัญในส่วนพุทธาวาสจะอยู่ตรงแนวแกนกลางและจะเรียงจากวิหารหน้าหรือที่เรียกว่า "โถงของจักรพรรดิแห่งสวรรค์" และขึ้นถึงจุดสูงสุดที่วิหารหลัก แต่แทนที่จะมีการจบของลำดับอาคารอย่างทันทีกลับพบการค่อยๆ ลดความสำคัญลงมาอย่างค่อยเป็นค่อยไป เหมือนการลดลงของเสียงดนตรีในเพลงเมื่อยามจะจบลง และส่วนที่ต่อออกไปนี้เป็นส่วนอาคารโถงบรรพบุรุษ ซึ่งเหตุผลของการขยายแนวแกนนี้ออกไปหลังจากที่ถึงจุดสูงสุดแล้วนั้นเป็นเรื่องของความเชื่อของชาวจีนมากกว่าเรื่องของพุทธศาสนา ที่นิยมการวางลำดับอาคารเรียงจากส่วนที่เป็นสาธารณะ (public) ส่วนที่เป็นส่วนตัว (private) ซึ่งมีความหมายเป็นนัยถึงสถานที่แห่งการพักผ่อน และเป็นสัญลักษณ์ของจุดหมายปลายทางแห่งการเดินทางของชีวิตมนุษย์หรือเป็นดินแดนแห่งความตายนั่นเอง ดังนั้นจึงนิยมใช้ส่วนนี้เป็นโถงบรรพบุรุษ และมักจะเป็นบรรพบุรุษคนที่มีความสำคัญมากที่สุด คือเป็นบรรพบุรุษคนแรกหรือเป็นผู้ก่อตั้งหรือสร้างที่แห่งนี้ขึ้นมา (เป็นอีกส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานกันของคติความเชื่อของจีนกับคติทางพุทธศาสนา) ซึ่งจะเห็นได้ชัดในวัดเล่งเน่ยยี่ที่ใช้เป็นวิหารปรมาจารย์สักแห่งผู้ก่อตั้งวัดเล่งเน่ยยี่ ส่วนสังฆาวาสและกิจกรรมพิเศษอื่นๆ ก็จะขยายออกทางด้านข้างของแนวแกน ดังนั้นวัดที่สร้างตามแบบประเพณีจะต้องมีลักษณะดังที่กล่าวมา ดังเช่น วัดเล่งเน่ยยี่ และวัดโพธิ์แมนคุณาราม ส่วนวัดบำเพ็ญจินพรตและวัดทิพยวาริจะไม่ได้เป็นผังที่สมบูรณ์คือ จะไม่มีวิหารหน้าที่เป็นวิหารจุลโลกบาลและไม่มีวิหารบรรพบุรุษด้านหลัง เนื่องจากเดิมเป็นศาลเจ้าและวัดญวนซึ่งไม่ได้มีการวางผังสร้างเป็นวัดอย่างถูกต้องตามแบบประเพณีตั้งแต่เมื่อเริ่มแรกที่สร้าง

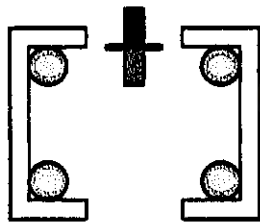
ภาพที่ 249 ภาพแสดงการวางอาคารและตำแหน่งของอาคารที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของวัดจีนในกรุงเทพฯ
ที่มา : ผู้วิจัยเขียนขึ้นจากการวิเคราะห์

ส่วนที่ขยายออกด้านข้าง อาคารหันตะวันออกของแกนจัดเรียงการใช้สอยต่อเนื่องจากด้านหน้า จากกลุ่มอาคารสุรการ ศาลเจ้า กุฏิ ห้องยา และห้องอาคาร ส่วนด้านตะวันตกจะเรียงจาก วิหารบรรพบุรุษ ห้องสุรการ กุฏิ ศาลาโถง และห้องเก็บของ ซึ่งจะเห็นได้ว่าวัดจะมีประโยชน์ใช้สอยหลายส่วนมากกว่าศาลเจ้ามาก (ดูภาพที่ 250)

ภาพที่ 250 มังวัดเล่งเน่ยยี่แสดงถึงอาคารหลักตามแนวแกนและอาคารประกอบอื่น ๆ ที่มา : อรศิริ ปาณินท์ , ราชทานวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบวัดจีนในกรุงเทพฯ , หน้า 16.

2.2 ตำแหน่งของรูปเคารพ ตำแหน่งของรูปเคารพในวัดก็จะมีลักษณะเฉพาะเหมือนกันในทุกวัดด้วยคือ

ภาพที่ 251

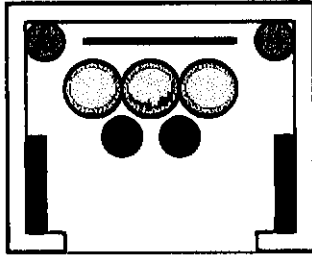
ผังแสดงตำแหน่งรูปเคารพในวิหารหน้า
ที่มา : ผู้วิจัยเขียนขึ้นจากคำบรรยาย

- วิหารหน้าจะประดิษฐานพระศรีอริยเมตตรัย¹⁹ (สี่ฟ้า) อยู่ตรงศูนย์กลางอาคารหันหน้าสู่ทางเข้า และมีรูปเคารพของ Weito²⁰ (สี่น้ำเงิน) หันหลังชนหลังกับพระศรีอริยเมตตรัย ส่วนตรงผนังด้านข้างหรือที่มุมทั้ง 4 จะประดิษฐานรูปเคารพจุดโลกบาล 4 องค์ (สี่เหลือง) ซึ่งจะวางตามทิศดังนี้²¹
- ท้าวเวสสุวรรณ (ได๋ปุ่น) สถิตทิศอุดร
- ท้าววิรุฬหก (เตียงเซียง) สถิตทิศทักษิณ
- ท้าวขจรกู (ทีกัก) สถิตทิศบูรพา
- ท้าววิรูปักษ์ (กวางมั่ง) สถิตทิศปรวาจีน

¹⁹ พระศรีอริยเมตตรัย หรือ Milo เป็นพระพุทธรูปเจ้าแห่งอนาคต พระองค์นี้มี 2 ลักษณะ ลักษณะแรก เป็นพระสงฆ์ในสมัยซึ่งมีรูปร่างอ้วน ผมเกล้ายุ่งเหยิง ตกปรก ซึ่งดูภายนอกเหมือนคนเฒ่าหัวเฒ่าชะเอม แต่เบื้องหลังความน่ารังเกียจนี้คือความฉลาดหลักแหลม และความเป็นนักบุญ ผู้คนเชื่อว่าท่านเป็นเสมือนการมาจุติใหม่ของพระศรีอริยเมตตรัย และรูปร่างลักษณะนี้เองที่จะถูกพบประดิษฐานอยู่ที่วิหารหน้า ส่วนอีกลักษณะหนึ่งจะมีรูปลักษณะที่งดงาม ซึ่งมักจะประดิษฐานในส่วนในของวัด อ้างจาก Jeffrey F. Meyer , Sacred Architecture : in the Traditions of India , China , Judaism , and Islam , p. 83

²⁰ Weito จะเป็นรูปทูลของจุดโลกบาล จุดโลกบาลแต่ละองค์จะมีรูปทูลประจำอยู่ 8 คน และ Weito เป็นรูปทูลที่ได้รับการพิจารณาว่าเหนือกว่ารูปทูลอื่น ๆ อีก 31 คน ถูกขนานนามว่า ผู้ปกป้องคุ้มครองอาราม ดังนั้นรูปเคารพของ Weito จึงหันหน้าสู่วิหารหลักซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปเจ้าหลัก 3 องค์ อ้างจาก Jeffrey F. Meyer , Sacred Architecture : in the Traditions of India , China , Judaism , and Islam , p. 83

²¹ อรศิริ ปาณินท์ , "การศึกษาเปรียบเทียบวัดจีนในกรุงเทพฯ," หน้า 116

ภาพที่ 252

ผังแสดงตำแหน่งรูปเคารพในวิหารหลัก
ที่มา : ผู้วิจัยเขียนขึ้นจากคำบรรยาย

- วิหารหลัก จะประดิษฐานรูปเคารพพระพุทธรเจ้า 3 องค์ (สีเหลือง) คือ พระอมิตภะพุทธรเจ้า (หมายถึง การอยู่อย่างมีความสุขสมบูรณ์และมีที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์) พระศรีศากยมุนีพุทธรเจ้า (หมายถึงการมีความสุขเป็นนิรันดร์หรือนิพพาน) และพระโคตมพุทธเจ้า (หมายถึงการพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บและมีอายุยืน)²² วางเรียงกันตามลำดับและหันหน้าสู่ทางเข้า ส่วนด้านหน้าของพระพุทธรเจ้า 3 องค์ จะตั้งรูปเคารพพระอานนท์ทางด้านซ้าย และพระกัศปป์ประทางด้านขวา²³ (สีแดง) และสุดท้ายที่มุมด้านในทั้ง 2 มุมเราจะพบพระมัญชุศรีโพธิสัตว์ (สีเขียว) และพระสมันตวาทิตโพธิสัตว์ (สีช้าง) ทั้งสององค์แสดงถึงความเป็นปัญญา มีความรู้ความสามารถ) (สีม่วง) ส่วนผนังด้านข้างทั้งสองจะประดิษฐานรูปเคารพ 18 อรหันต์ หรือ 24 อรหันต์ (สีน้ำเงิน)²⁴

2.3 ศิลปกรรมการตกแต่ง ในวัดจีนนอกจากจะตกแต่งด้วยแบบศิลปกรรมพื้นฐาน 8 ประเภทแล้วมักจะนิยมตกแต่งด้วยลวดลายทางพุทธศิลป์ เช่น ดอกบัว รูปพระพุทธรเจ้า สัตว์ในพุทธศาสนา พระศูคร หรือเจดีย์ เป็นต้น ซึ่งมักจะประดับอยู่ตามหลังคาและผนังด้านนอกของวัด รวมทั้งใช้ตกแต่งในบางส่วนของโครงสร้างด้วย

สถาบันวิทย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²² เรื่องเดียวกัน , หน้าเดียวกัน

²³ ทugendศาสนาภิกษุอินยานพระอรหันต์ที่วางขนานข้างพระพุทธรเจ้าจะเป็น "พระโมคราและพระสารีบุตร" แต่ในภิกษุภิกษุอินยานจะเป็น "พระอานนท์และพระกัศปป์" เนื่องจากแนวทางของภิกษุอินยานมุ่งเน้นการช่วยเหลือให้ผู้อื่นหลุดพ้น แต่พระโมคราและพระสารีบุตรได้ค้นค้นขึ้นไปก่อนพระพุทธรเจ้า จึงไม่ถึงเป็นตัวแทนที่ช่วยเหลือหมู่ชนมนุษย์สืบต่อจากพระพุทธรเจ้า แต่พระอานนท์และพระกัศปป์ค้นค้นค้นค้นพระพุทธรเจ้าจึงยังคงสามารถสืบต่อพระพุทธรศาสนา เพื่อช่วยเหลือให้ผู้อื่นหลุดพ้น ตามแนวทางของภิกษุอินยานได้ , สัมภาษณ์ , อาจารย์ปานันท์ , อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร , เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2542

²⁴ Jeffrey F. Meyer , Sacred Architecture : in the Traditions of India , China , Judaism and Islam , p.84

ภาคผนวก ง

เทศกาลและเทพเจ้าจีน

1. เทศกาลจีน

1.1 เทศกาลตรุษจีน²⁵

พิธีกรรมในเทศกาลนี้มีขึ้นพร้อมกับการประดิษฐ์ปฏิทินจีน ซึ่งมีความสำคัญเป็นวันปีใหม่เป็นการเฉลิมฉลองการเริ่มต้นศักราชใหม่ นอกจากนี้ยังเป็นช่วงเวลาของการบูชาเทพเจ้าเพื่อความเป็นสิริมงคลในปีที่ใกล้จะมาถึง และเป็นเทศกาลที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญในเรื่องเศรษฐกิจของชาวจีนเป็นอย่างดีด้วย เนื่องจากคำจีนที่เรียกเทศกาลปีใหม่สามารถแปลได้ว่าเป็นเทศกาลเริ่มต้นฤดู ในสังคมจีนโบราณปฏิทินถูกประดิษฐ์ขึ้นเพื่อกำหนดหรือพยากรณ์ดินฟ้าอากาศอันจะเป็นประโยชน์ในการเพาะปลูก ดังนั้นการเริ่มต้นศักราชใหม่จึงมีขึ้นพร้อมๆ กับการเริ่มวัฏจักรทางการเกษตร พิธีกรรมที่นิยมทำกันคือ จะทำความสะอาดบ้านครั้งใหญ่ในช่วง 1 สัปดาห์ก่อนสิ้นปี ครั้นพอเทศกาลก็จะมีการหยุดงาน หยุดกิจการร้านค้า เพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนาและเยี่ยมเคารพผู้ใหญ่ โดยแบ่งเป็น วันจ่าย คือ เป็นวันที่เตรียมซื้อหาข้าวของให้เรียบร้อย วันไหว้ เริ่มต้นด้วยการไหว้เจ้าตามศาลเจ้าต่างๆ ในตอนเช้า และมาไหว้ศาลเจ้าที่บ้าน ต่อจากนั้นเช่นไหว้บรรพบุรุษและจบด้วยการไหว้ผีไร้ญาติหรือผีจรจัดตอนบ่าย วันถือ ก็คือวันตรุษจีน โดยถือกันว่าในวันนี้ทุกคนจะพูดและทำแต่สิ่งที่เป็นมงคล วันนี้อาจเรียกกันว่า วันเที่ยว ซึ่งถือตามธรรมเนียมที่ต้องไปเยี่ยมเยียนไหว้ญาติผู้ใหญ่ ซึ่งก็ตามมาด้วยธรรมเนียมของการ "แตะเย็บ" นั่นเอง

1.2 เทศกาลหยวนเซียว²⁶

เทศกาลหยวนเซียวถือเป็นงานฉลองวันฤดูการเพาะปลูก และขอพรจากเบื้องบนให้ประทานความอุดมสมบูรณ์ และฝนฟ้ามาให้ตลอดฤดูเพาะปลูกที่จะมาถึง เทศกาลนี้สืบเนื่องมาจากการที่ชาวจีนในอดีตส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้นสายฝนและสภาพดินฟ้าอากาศจึงเป็นเสมือนเส้นชีวิตของชาวจีน จึงมีการเซ่นไหว้บูชาเทพเจ้าต่างๆ โดยเฉพาะ "เทพเจ้าเที่ยงกงหรือตี้กง" ซึ่งถือเป็นเทพแห่งฟ้าผู้ควบคุมโชคชะตาของบุคคลและอากาศทั้งมวล เทศกาลนี้ในอดีตเป็นงานใหญ่ระดับชุมชนโดยจะมีการจัดพิธีกรรมต่างๆ ที่ศาลเจ้าประจำชุมชน โดยเฉพาะศาลเจ้าเทียนกง ซึ่งจะมีพิธีกรรมการเซ่นไหว้ มีการจัดการละเล่น งานรื่นเริง มีทั้งจิว ละคร เชิดสิงโต บ้างก็มีการออกบ้านเพื่อหาเงินบำรุงศาล ครั้นเวลาเย็นก็จะมีการชุมนุมเพื่อที่จะประมูลสิงโตนำศาลกลับบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และแคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่างๆ แต่เทศกาลนี้ในไทยไม่ค่อยพบการปฏิบัติเท่าใดแล้ว เนื่องจากระบบอาชีพที่ไม่เหมือนเดิมและความเชื่อเรื่องเจ้าที่ลดน้อยลงในคนรุ่นใหม่ ประกอบกับเทศกาลนี้ใกล้กับเทศกาลตรุษจีนมากเกินไป จึงไม่เห็นความจำเป็นที่จะทำซ้ำซ้อนอีก

1.3 เทศกาลขนมจ่างหรือเทศกาลอยู่เยี่ยเจีย²⁷

เทศกาลนี้เป็นเทศกาลที่มีขึ้นเพื่อระลึกถึง "ผีหยวน" มหาภูติผู้รักษาติในสมัยโบราณของจีน ผีหยวนเป็นชาวักกู่สมัยจั้นกั๋ว ท่านไม่พอใจในการเมืองอันอ่อนแอของกั๊กกู่ และเคยตอนแผนการปฏิรูปต่อกษัตริย์หลายครั้ง แต่มี พวกขุนนางกังฉินคอยกีดกันทำให้ถูกเนรเทศ ต่อมาเมื่อกองทหารกั๊กฉินยกเข้ามาตีเมืองกั๊กกู่แตก ผีหยวนจึงได้

²⁵ สมบูรณ์ สุขสำราญ , "ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน," (รายงานการวิจัยเสนอต่อฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2529) , หน้า 41-46 และ จิตรา ก่อนันทเกียรติ , ตั้งหนึ่งเก้า (กรุงเทพมหานคร : แพรวสำนักพิมพ์ , 2539) หน้า 33-39

²⁶ สมบูรณ์ สุขสำราญ , "ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน," หน้า 47-48

²⁷ เรื่องเดียวกัน , หน้า 50-51

กระโดดน้ำตายในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 15 ดังนั้นเมื่อถึงวันขึ้นของทุกปีชาวบ้านจะเอาข้าวเหนียวใส่กระบอกไม้ไผ่โยนลงไปใต้ม่าน้ำเพื่อเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ดังนั้นคนจีนก็เอาใบไม้ห่อข้าวเหนียวทำเป็นขนมจ้างเพื่อระลึกถึงท่านทุกวันขึ้นขนมจ้างจึงได้กลายเป็นอาหารที่กินกันเป็นประจำในประเทศไทย และนำขนมจ้างมาไหว้ที่บ้านและที่ศาลเจ้า

1.4 เทศกาลตรุษจีน²⁸

เทศกาลตรุษจีนเป็นเทศกาลถึงปีของชาวจีน หลังจากที่ทำงานหนักมาตลอด 6 เดือน จึงได้จัดเทศกาลนี้ขึ้นเพื่อทำบุญทำทาน โดยสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมที่ว่าทุก 6 เดือน นรกในปรโลกจะเปิดให้วิญญาณได้ออกมารับส่วนบุญส่วนกุศลของมนุษย์เป็นเวลา 1 เดือน ดังนั้นวันนี้เป็นวันที่ชาวจีนรำลึกถึงชาวจีนที่เสียชีวิตแล้วไม่มีญาติมากราบไหว้ ซึ่งตามหลักความเชื่อของคนจีนเป็นเรื่องที่ใหญ่มาก วิญญาณที่ไร้ญาติจึงเป็นที่น่าเห็นใจ จึงทำให้พิธีกรรมที่สำคัญในเทศกาลนี้ คือการทำบุญเซ่นไหว้วิญญาณที่ไร้ญาติ และทำบุญกับคนยากจนโดยการแจกจ่าย

1.5 เทศกาลไหว้เจ้าประจำปี²⁹

เทศกาลนี้มาจากความเชื่อที่ว่า ตลอดช่วง 1 ปีที่ผ่านมา คนจีนถือว่าได้รับการคุ้มครองช่วยเหลือจากบรรดาเทพเจ้าให้มีความสถาพรวัฒนามาเป็นลำดับ จึงได้จัดเทศกาลนี้เพื่อแสดงความของพระคุณ เทศกาลนี้ถือเป็นเทศกาลระดับชุมชน พิธีกรรมจะเริ่มที่ไหว้เจ้าที่บ้านก่อนและมาทำพิธีไหว้ขอคุณเจ้าที่ศาลเจ้าประจำชุมชน บางที่จะมีการไหว้ถึง 2-3 วัน ต่อด้วยการเลือกกรรมการศาลเจ้าชุดใหม่ที่เรียกว่า "ไถ่เหยียน" และมีการชำระบัญชีศาลเจ้า ในตอนกลางคืนจะมีมหรสพต่างๆ เช่น จิ้ว ภาพยนตร์ ละคร อาจมีการเชิดสิงโตและมังกร และมีการประมูลของบูชาและของใช้หน้าศาลเจ้า เงินที่ได้จะใช้ในกิจกรรมของศาลเจ้าและของชุมชนต่อไป

1.6 เทศกาลกินเจ

คำว่า "เจ" เป็นคำจีนมีความหมาย 2 ทาง คือแปลว่าอุโบสถหรือการถือศีล หรือแปลว่า ไม่มีคาเว เทศกาลนี้แท้จริงมีเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง และให้เกิดการชำระจิตใจของผู้ปฏิบัติธรรมให้บริสุทธิ์ด้วยการกินอาหารเจ ดังนั้นการกินเจจะประกอบด้วยหลักธรรม 2 ประการ คือกินอย่างไม่เบียดเบียนผู้อื่น และกินอย่างไม่เบียดเบียนตนเอง กินอย่างไม่เบียดเบียนผู้อื่นคงไม่ต้องอธิบาย ส่วนการกินอย่างไม่เบียดเบียนตนเอง คือการกินอาหารที่ไม่ไปทำลายสุขภาพร่างกายของคน ซึ่งก็คือการไม่กินเนื้อสัตว์ใดๆ ไม่กินไข่ (ชาวจีนเชื่อว่าเลือดและเนื้อของสัตว์ที่ถูกฆ่าตายมีพิษร้ายแรงอยู่มากมาย) และพืชผักที่มีกลิ่นฉุน ชันได้แก่ หัวหอม ทุยข่าย กระเทียม หลักเกียว (คล้ายกระเทียมแต่เล็กกว่า) และใบยาสูบ เพราะผักเหล่านี้มีรสหนัก กลิ่นรุนแรง ซึ่งคนจีนโบราณเชื่อว่ามีสารพิษที่ทำลายพลังธาตุทั้งห้าในร่างกายเป็นเหตุให้อวัยวะหลักสำคัญภายในทั้งห้าทำงานไม่เป็นปกติ และจะต้องละเว้นการปฏิบัติใดๆ ที่ทำให้จิตใจเสื่อมหมองมัว เลิกฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่เกี่ยวข้องกับกามราคะ รักษากาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์ ไม่ดื่มสุรา และผู้ปฏิบัติจะนุ่งขาวห่มขาว

เทศกาลกินเจนี้มีตำนาน ความเป็นมาหลายแนวทางดังนี้

ตำนานแรกกล่าวว่า นานมาแล้วมีมณฑลกังไสมีเศรษฐีใจบุญได้สร้างกุหาสน์หลังใหม่ และตั้งใจว่าก่อนจะเข้าไปอยู่จะทำบุญ ให้แก่คนยากติดต่อกันเป็นเวลา 100 วัน เมื่อ 4-5 วันก่อนจะครบกำหนดมีขอทานป่วยเป็นโรคเรื้อนคนหนึ่งตามร่างกายมีน้ำเหลืองไหลเยิ้ม และขอเข้ามาอยู่ในกุหาสน์จนกว่าจะครบกำหนด 100 วัน เมื่อเศรษฐียินยอมขานทานก็เข้าไปในกุหาสน์เที่ยวเอาน้ำเหลืองป้ายตามผนัง เมื่อครบกำหนดเศรษฐีและบริวารเข้าไปในอาคารและต้องประหลาดใจ เมื่อพบว่าแทนที่ฝาผนังจะเลอะเทอะกลับปรากฏภาพจิตรกรรมฝาผนังอันงดงาม และมีอักษรเขียนไว้ว่าอีกไม่นานมณฑลกังไสจะเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ และด้วยความใจบุญของเศรษฐีจึงเขียนบอกวิธีแก้ไขไว้ โดยให้ประกอบพิธีถือศีลกินเจตามวิธีที่บันทึกไว้บนผนังรวม 9 วัน 9 คืนและให้ถือปฏิบัติ เป็นประเพณีสืบไป³⁰

²⁸ สมบูรณ์ สุขสำราญ, "ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน," หน้า 52-53

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55-56

ตำนานที่สองเล่ากันต่อมาว่า การกินเจของคนจีนบางหมู่บ้านนั้น เขากินเพื่อระลึกถึงพวก "หงั้วห้วง" ซึ่งเป็นนักรบพวกหนึ่ง ที่ช่วยออกไปต่อต้านพวกแมนจูที่มานุกรุกแผ่นดินจีนในสมัยโบราณ พวกหงั้วห้วงนี้เป็นนักรบที่มีการทำพิธีก่อนออกศึกคล้ายๆ กับที่นักรบไทยสมัยก่อนจะมีการทำพิธี "ตัดไม้ข่มนาม" ก่อนเคลื่อนทัพ โดยนักรบนี้จะนุ่งขาวห่มขาวมีผ้าขาวคาดที่หน้าผากพันรอบศีรษะ และปักธูป 1 ดอก พร้อมกับถือศีลกินเจ เวลาออกไปรบก็จะอยู่ตงกระพันห้าศอกพันแทงไม่เข้า และมักจะได้ชัยชนะกลับมา ต่อมาครั้งสุดท้ายพวกหงั้วห้วงกลับต้องพ่ายแพ้เพราะพวกแมนจูไปไต่ปิ่นฝิ่งมา แต่ก็ยังถือว่าชาวนักรบหงั้วห้วงนี้มีบุญคุณต่อประเทศชาติ จึงมีการกินเจเพื่อรำลึกถึง³¹

ตำนานที่สาม กล่าวว่า การกินเจเดือน 9 นี้ เป็นเพราะชาวจีนเชื่อว่า ช่วง 10 วัน ตอนต้นเดือน 9 นี้เป็นช่วงที่ "สุดใจเวียง" (ภาษาแต้จิ๋ว) ที่สุด แปลว่าเป็นช่วงที่พระพุทธองค์เสด็จที่สูงสุด และองค์ที่ศักดิ์สิทธิ์ก็คือ "เจ้าหลวงฟู" เป็นทีมพระพุทธรูป 9 องค์ เสด็จจากสวรรค์ลงมาโปรดสัตว์ในเมืองมนุษย์ ภาษาจีนเขาว่า "เป่าอิ๋วเพื่อให้เผ่งอัน" (ภาษาแต้จิ๋ว) จึงเชื่อกันว่าในช่วงนี้ใครตั้งใจอธิษฐานขออะไรก็มักสมปรารถนา แต่ต้องตั้งใจให้บริสุทธิ์ และถือศีลกินเจ³²

2. เทพเจ้าจีน

รายละเอียดของเทพและพระโพธิสัตว์ที่พบในศาลเจ้าจีนในกรุงเทพฯ (เพิ่มเติมจากที่ปรากฏในเนื้อหาหลัก) ดังนี้

2.1 เจ้าแม่กวนอิม³³

เจ้าแม่กวนอิมดั้งเดิมเป็นพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาเถรวาท และต่อมาก็กลายเป็นเทพองค์หนึ่งของเค้าด้วย เจ้าแม่กวนอิมเป็นพระโพธิสัตว์ที่มีพระนามว่า พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์หรือพระกวนอิม เป็นพระโพธิสัตว์ที่บรรดาพุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานเคารพนับถือมากที่สุด ด้วยพระองค์ทรงพระเมตตากรุณาโปรดสัตว์ทั่วทั้งไตรภูมิให้พ้นจากกองทุกข์ เนื่องด้วยพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ทรงมีพระกตัญญู (เมตตากรุณาธิคุณ) คอยปลดเปลื้องความทุกข์ภัยของสัตว์โลกจึงมีพระเนมิตตานิยาม (นามที่ได้จากลักษณะและคุณสมบัติ) ตามภาษาจีนเรียกว่า "พระกวนอิมหูตัก" แปลว่า พระโพธิสัตว์ที่มีพระกรณาธาราโลกศัพท์ หรือเรียกง่าย ๆ ก็คือ พระโพธิสัตว์ที่เสียหูฟังเสียงโลก พระกวนอิมตามจริงแล้วท่านเป็นมหาบุรุษแต่ทรงโปรดที่จะนิรมิตนิรมายกายให้เป็นไปต่าง ๆ นานา ตามคติในมหายานกล่าวว่าเมื่อพระกวนอิมจะเสด็จไปโปรดทั่วพระยามหากษัตริย์ พระองค์ก็แปลงพระองค์เป็นเมษัตินทรงเครื่องภูษามาดาพระมหากษัตริย์ ถนิมอลังการสง่ากว่าพระมหากษัตริย์องค์นั้น เมื่อพระองค์จะเสด็จไปโปรดพระยายักษ์พระยามาร พระองค์ก็จะนิรมิตพระองค์ให้มีงูหัด (สี่มือ) บางครั้งมีพันมือพันตา มีเศียรกาลเป็นที่ยืนครั้นครั้นเมื่อพระองค์เสด็จไปโปรดทั่วนางพระยาและบรรดาสตรีเพศ พระองค์ก็จะจำแลงพระองค์เป็นสตรีทรงอิศริภาพ (มีความงามของผู้หญิง) ทรงสมรณะเป็นที่น่าวันทนากิวัณท์ พระองค์ทรงปฏิบัติพระองค์เช่นนี้ให้เหมาะสมกับกาลเทศะเพื่อให้ว่าง่ายสนองง่าย ดังนั้นทำให้รูปเคารพของท่านจึงมีปางต่าง ๆ ขึ้นมามากมาย แต่รูปที่เป็นพระโพธิสัตว์ผู้หญิงเป็นที่นิยมมากที่สุด จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าช่างคิดจะสร้างหรือปั้นแต่งอย่างไรให้เป็นมหาบุรุษหรือสตรีก็ยังคงไว้ซึ่งสัญลักษณ์ 2 ประการคือ ที่พระเศียรต้องทรง "เทวิต" (อ่านว่า เจ็ด คือ ครอบมงกุฎคล้ายชฎา) ที่มีองค์อมิตาพุทธเจ้าประทับอยู่ และไม่อาจจะอยู่ในอริยบาทใด ต้องมีดอกบัวรองรับเพื่อแสดงถึงที่มาว่าทรงเป็นสายขององค์อมิตาพุทธเจ้าแห่งแดนสุชาวดี ซึ่งเป็นแดนแห่งดอกบัว³⁴

เนื่องจากที่รูปเคารพของพระกวนอิมเป็นสตรี จึงทำให้มีเรื่องเล่าว่า พระกวนอิมเดิมเป็นพระธิดาองค์ที่สามของกษัตริย์โบราณที่ไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พระองค์ไม่พอพระทัยที่พระธิดาองค์น้อยมีดวงมลายทางพระ จึง

³¹ จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ตั้งหนึ่งเกี้ยว, หน้า 96-97

³² จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ตั้งหนึ่งเกี้ยว, หน้า 97

³³ สมชาย ธรรมวิริยาภิรักษ์, "ปฏิมากรรมและประติมากรรมของชาวจีนในกรุงเทพฯ." คนจีน 200 ปี ได้พระบรม โพธิ์สมภาร ภาค 2. หน้า 193-194

³⁴ จิตรา ก่อนันทเกียรติ. พระพุทธ พระโพธิสัตว์ ถึงศักดิ์สิทธิ์ของจีน. หน้า 70-71

ครัดให้ทิวทัศน์ความศักดิ์สิทธิ์ โดยให้ทำให้ต้นไม้ในสวนซึ่งแห้งตายเพราะอากาศร้อนจัด ให้แตกใบงอกงามขึ้นภายในสามวัน ด้วยความเคร่งและพลังจิตสูง พระธิดาก็สามารถทำได้อย่างมหัศจรรย์ พระบิดาสั่งให้รีบท่อนเหล็กให้เป็นเข็ม พระธิดาก็พยายามลับจนทำได้ ครั้นถึงวันกำหนดที่พระธิดาจะต้องแต่งงาน พระธิดาก็หนีออกจากวังพร้อมทั้งปลดปล่อยเชลยที่ต้องถูกทรมานให้พ้นจากที่คุมขังด้วย ระหว่างทางได้มีประชาชนที่ถูกกดขี่ก็ติดตามหนีไปด้วย พระธิดาอุ้มเด็กหญิงคนแก่ ไม่ช้ากองทหารของพระบิดาก็ไล่ตามมาถึงริมแม่น้ำ และก็บังเกิดมีสะพานข้ามแม่น้ำให้ผู้ลี้ภัยทั้งหมดรอดพ้นอันตรายได้ ทำให้ประชาชนเคารพบูชาพระธิดาเป็นเจ้าแม่แห่งความเมตตา และได้ร่วมแรงตัดไม้มาสร้างวัดขึ้น ณ ที่นั้น พระบิดาทรงกรีธาทัพมากจึงใช้เรือนำทัพข้ามแม่น้ำมาเผาวัด แต่เปลวไฟกลับย้อนมาเผาทหารให้ถอยไปหมด จากนั้นมาพระธิดาก็ประชวรหนัก แพทย์หลวงได้รับสินบนจากขุนนางทวยศให้พูดว่าไม่มียารักษาให้หายได้นอกจากจะได้ลูกตาและแขนของหญิงพรหมจรรย์ที่เป็นเนื้อเนื้อเชื้อไขมาทำยา กษัตริย์ก็ให้ขันทีไปขอรจากพระธิดากวนช็อม พระธิดายอมเสียสละจึงควักลูกตาด้วยตนเอง และให้ขันทีตัดแขนนำไปถวายด้วยแรงกตัญญู พระบิดาก็หายประชวรดังปาฏิหาริย์ ส่วนพระธิดากลับมีลูกตาเพิ่มขึ้นที่หน้าผากอีก และมีมือเพิ่มขึ้นถึงสิบมือ เรียกว่า "สิบกร" ประทับนั่งอยู่บนฐานดอกบัวลอยขึ้นไปบนอากาศ มีรัศมีแผ่กว้างไปทั่วสวรรค์ ประชาชนพากันหมอบไหว้และเลื่อมใสศรัทธามากตั้งแต่นั้นมา

พระกวนอิมในพระสูตรกล่าวว่า ถ้าบุคคลใดจะเป็นบุรุษหรือสตรีก็ตาม เมื่อระลึกถึงพระองค์ด้วยความเลื่อมใส อ้อนวอนขอให้พระองค์ช่วยเหลือ พระองค์จะแผ่พระเมตตากรุณามาปลดเปลื้องทุกข์ภัยของผู้นั้นให้สมประสงค์

2.2 เทพเจ้ากวนอู³⁵

กวนอูได้ชื่อว่า เป็นเทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ เป็นวีรบุรุษลือชื่อในประวัติศาสตร์จีน เกิดในสมัยสามก๊ก ประมาณ พ.ศ. 703 ในหนังสือหุ้ยจูซานเจียวเอวี่ยนหลิวโซวเลินคำเจวียน กล่าวไว้ว่า กวนอูเดิมแซ่ กวน ชื่อ อวี่ มีอีกชื่อว่า อวินฉาง เป็นชาวเจียงเหลียงเหวิน³⁶ ของเมืองอยู่โจว เป็นผู้ที่มีสติปัญญาและใจกล้าหาญแต่เด็ก ทั้งมีกำลังมาก วันหนึ่งบิดามารดาหลงโทษเพราะความขม ขังไว้ในห้องหลังบ้านตึกกลางคืนกวนอูเปิดหน้าต่างหนีไป และได้ไปพบหญิงสาวกับชายชราร้องไห้คร่ำครวญอยู่ก็เข้าไปถามถึงเหตุ ชายชราเล่าว่าหญิงสาวคนนี้เป็นลูกสาวของตน มีชายผู้มีชื่อมาสู่ขอแล้ว แต่ลุงของนายอำเภอมาเห็นบุตรสาวเกิดชอบใจก็ต้องการจะเอาไปเป็นภรรยา คนได้ไปอ้อนวอนขอความกรุณาต่อนายอำเภอ ก็ได้ว่าจึงไม่ทราบว่าจะทำประการใดนอกจากร้องไห้เพราะแค้นใจ กวนอูได้ทราบเรื่องก็โกรธ จึงไปหานายอำเภอและลุงชายทั้งสองคน แล้วหนีไปทางด้านท้องกวน เจ้าพนักงานออกประกาศคอยจับตัวอยู่ทางด้านไม่ทราบว่าจะหนีไปทางไหนหัน เมื่อหนีไปตามทางก่อนจะถึงด่านก็ลงไปล้างหน้าทีละสามมองดูหน้าในน้ำ ก็ประหลาดใจที่เห็นหน้าเปลี่ยนแปลงไป คือมีสีแดงเข้ม แปรทงไม่เป็นใครจำได้ จึงสามารถผ่านด่านไปได้โดยไม่มีใครสงสัย ต่อมาได้พบกับ เล่าปี่ และเดียวหุย เมื่อพ.ศ. 727 แล้วสามานเป็นที่น้องกัน และว่าจะซื่อสัตย์กันจนตายและสู้รบศัตรูเพื่อผู้ราชสมบัติของราชวงศ์ฮั่น กวนอูเป็นผู้มีฝีมือรบเก่งกล้า และมีความซื่อสัตย์อย่างมาก (ซึ่งมีกล่าวไว้อย่างมากมายในเรื่องสามก๊ก) ภายหลังกวนอูถูกซุนกวนจับตัวไว้และถูกสำเร็จโทษด้วยการตัดศีรษะ เมื่อพ.ศ. 762 เมื่อกวนอูตายแล้วชื่อเสียงเกียรติคุณของกวนอูว่าเป็นวีรบุรุษอันยิ่งใหญ่ในสงครามยังเป็นที่ยกย่องและนับถือกันทั่วไปในหมู่ชาวจีน จนมาถึงประมาณ พ.ศ. 1300 หลอกวันจง นักประพันธ์ผู้มีพรสวรรค์ในการนำประวัติศาสตร์มาเรียบเรียงใหม่ให้นำอ่าน ได้นำเรื่องราวในยุคสามก๊กมาเขียนใหม่เป็น "พงศาวดารสามก๊ก" ในเชิงนวนิยายที่อ่านสนุก ทำให้คนจีนยิ่งรักนับถือกวนอูมากขึ้นไปอีก³⁷

เมื่อพุทธศตวรรษที่ 17 ทางราชการสมัยฮ่องฮุยจงฮ่องเต้ ยกย่องให้เป็นกงฮั่นซึ่งเป็นตำแหน่งชั้นสูงสุดของขุนนางจีนและเรียกชื่อว่า กวนกง ต่อมาเมื่อพ.ศ. 1671 เลื่อนขึ้นเป็นฮ่องหรือเจ้า แล้วเลื่อนขึ้นเป็นเทพารักษ์เรียกว่า กวนตี้ หรือเจ้ากวนอู เมื่อพ.ศ. 2137 (ในสมัยเม่งบัววันและฮ่องเต้) เจ้ากวนอูบางที่เรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า บูตี้ คือเจ้าแห่งสงคราม เพราะเมื่อพ.ศ. 2371 พระเจ้าเต้ากวางฮ่องเต้ในราชวงศ์เซง กำลังปราบปรามชาวจีนที่ถือศาสนา

³⁵ สมชาย , "ปฏิมากรรมและประติมากรรมของชาวจีนในกรุงเทพฯ." คนจีน 200 ปี ได้พระบรม โศกสมภาร ภาค 2 . หน้า 195

³⁶ พรพวรรณ จันทโรนานนท์ . "เทพเจ้าตามความเชื่อของคนจีน." หน้า 1 (เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่)

³⁷ จิตรา ก่อนันท์เกียรติ . พระพุทธ พระโพธิสัตว์ ถึงศักดิ์สิทธิ์ของจีน , หน้า 164

อิสลาม พอดีพวกศัตรูต้องแตกหนีไปเพราะปรากฏตามการสอบสวนว่าเจ้ากวนอูยกทัพเทวดามาช่วย พระเจ้าเต้ากวาง จึงทรงยกย่องเจ้ากวนอูขึ้นเป็นเจ้าแห่งสงคราม รูปเคารพของเทพกวนอูที่ครั้งจะต้องสีแดง ซีม้าแดง และถือ้าวเป็นอาวุธประจำตัว

จากประวัติดังกล่าวทำให้ตามศาลเจ้าต่าง ๆ นิยมมีรูปปั้นของเทพเจ้ากวนอูให้คนได้กราบไหว้บูชา มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่า ในสมัยราชวงศ์ซ่งที่เมืองปักกิ่งเคยมีศาลเจ้ากวนอูถึง 116 แห่ง ส่วนที่ได้หวั่นเคยมีศาลเจ้ากวนอูเกือบถึง 500 แห่ง รวมทั้งในประเทศไทยก็มีหลายแห่ง³⁸

2.3 พระเจ้าเจ็กเขียนฮ่องเต้³⁹

สำหรับลัทธิเต๋า ในบรรดาเขียนทั้งหลายที่ได้รับการยกย่องให้เป็นเทพหมายเลขหนึ่งหรือเจ้าแห่งเทวดา กลับไม่ใช่เหล่าจื่อผู้ให้กำเนิดลัทธิเต๋า แต่เป็น "อีหวงสังดี" หรือเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในเมืองไทยว่า พระเจ้าเจ็กเขียนฮ่องเต้ ซึ่งถือเป็นกษัตริย์ของเขียน บ้างก็ว่าเจ็กเขียนฮ่องเต้ถือกำเนิดขึ้นเอง แต่บางตำรายกย่องว่าเป็นกษัตริย์องค์แรกของจีน คือ อี้จี้หรือจักรพรรดิเหลือง เมื่อท่านสิ้นพระชนม์แล้ว ก็ได้ขึ้นสวรรค์เป็นกษัตริย์ของเทวดาเพราะด้วยบุญบารมีที่สูงส่งยอดและด้วยความดีที่ท่านได้ทำไว้มากมาย สวรรค์ของเจ็กเขียนฮ่องเต้งามวิจิตรไม่แพ้สวรรค์ดาวดึงส์ของพระอินทร์ เช่น มี 7 วังทอง 7 ภูเขาทอง และมีหอสูงใหญ่ขนาดสูง 10 ชั้น กว้างใหญ่ยาว 9 หมื่นลี้ ทำให้ได้เห็นทิวทัศน์ทั้ง 4 ทิศ โกลดุดถูกขูดถูกตา ซึ่งมีทั้งสระมัจฉา สระโบกขรณี มีสวนสวรรค์สวยงาม ซึ่งแสดงว่าเป็นวังที่สวยงามมากที่สุดจะพรรณนา

2.4 เทพปูนเถ่ากง⁴⁰

ปูนเถ่ากง เป็นชื่อที่เรียกตามภาษาแต้จิ๋ว ส่วนจีนกลางเรียกว่าเป็นโถวกง ชื่อเทพองค์นี้ได้รับการกล่าวถึงครั้งแรกสุดในหนังสือ J.D Vaughan เขากล่าวว่า ชาวจีนแถบเอเชียใต้เคารพกราบไหว้ ต้าเป็องกง (ตัวแปะกง) และเป็องโถวกง (ปูนเถ่ากง) และนักวิชาการมีความเห็นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเทพสององค์แตกต่างกันออกไปดังนี้

หานหวยจุ่น กล่าวสรุปไว้ว่า เป็นโถวกง และต้าเป็องกง เป็นเทพองค์เดียวกัน และเป็นเทพที่นักเดินเรือในสมัยราชวงศ์ซ่ง (ซ่ง) กราบไหว้กัน โดยมีชื่อเดิมว่า โถวกง แต่ที่ป็นักชาวพื้นเมืองเรียกเทพองค์นี้ว่า เป็นโถวกง พิถีพิถันเรียกเทพองค์นี้ว่า เป็นโถวกง

ซวีอวี่นเฉียว มีความเห็นว่าเทพเป็นโถวกงเป็นองค์เดียวกับต้าเป็องกง และชื่อดังกล่าวเป็นเพียงตำแหน่งเทพดำรงตำแหน่งนี้จะแตกต่างกันไปตามบุคคล เวลา และสถานที่ เทพองค์นี้เป็นเทพที่มีความสัมพันธ์กับเจ้าที่มากที่สุด เขากล่าวว่า เป็นโถวกง นั้นเป็นชื่อเรียกที่กลายเสียงมาจาก กู๋ตึงกิง หรือเจ้าที่ และมีฐานะทางเทพเท่ากับต้าเป็องกง ผู้ดำรงตำแหน่งนี้จะเป็องโถวไม่อาจจะทราบได้ หรืออาจจะเป็นเพียงสัญลักษณ์ของบรรพบุรุษของชาวจีนพื้นทะเลเท่านั้นก็ได้

เทียนกวนชื่อ ก็มีความเห็นว่าเทพเป็นโถวกง และต้าเป็องกง มีความสัมพันธ์กัน เขากล่าวว่า ต้าเป็องกงได้กลายมาจากเป็นโถวกง ชาวแต้จิ๋วเรียกเทพองค์นี้ว่า เป็นโถว ซึ่งหมายถึง เป็องตี้ หรือที่ดั้งเดิม หรือโถวมู่ ซึ่งแปลว่า หัวหน้าในสถานที่นั้นๆ จึงทำให้บางคนเรียกย่อๆ ว่า ดีโถว และเมื่อผู้เป็นใหญ่ในเขตนั้นๆ หรือผู้นำในเขตนั้นๆ ได้ทำคุณประโยชน์ให้แก่เขตปกครองมากมาย เมื่อตายไปแล้วก็ถูกยกย่องให้เป็นเทพ จึงเรียกว่า เป็นโถวกง ซึ่งหมายความว่า ผู้เป็นใหญ่แห่งเขตนั่นเอง

สำหรับความเป็นมาของเทพปูนเถ่ากงนี้ ชาวจีนผู้สูงอายุทั้งหลายต่างมีความเห็นแตกต่างกันออกไป บ้างก็กล่าวว่า ในมณฑลทกวางตุงและฮกเกี้ยนนั้นต่างก็มีเทพประจำท้องถิ่นที่อยู่ทุกแห่งเรียกว่า ดีโถวหรือที่เรียกว่า ดีโถวกง ชาวแต้จิ๋วเรียกกันโดยทั่วไปว่า เป็องตี้เถ่าเถ่าหรือเทพผู้ใหญ่ในที่นั้นๆ หน้าตาของเทพองค์นี้คือ ดูแลความทุกข์สุขของประชาชนในแต่ละเขต ชาวจีนแม้ว่าจะอพยพมาอยู่ยังที่อื่นก็ยังยึดมั่นในความเชื่อดั้งเดิมนี้อยู่ จึงได้ใช้ไม้ตักเป็น

³⁸ เรื่องเดียวกัน , หน้าเดียวกัน

³⁹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 150-153

⁴⁰ พรรณ จันทโรภาส . "ปูนเถ่ากง เทพท้องถิ่นของคนจีนในเมืองไทยแพร่หลายมากที่สุด." ศิลปวัฒนธรรม 11 : 69-70

รูปเคารพมากมายไหว้บูชา ในความหมายว่าเป็นรูปเคารพของผู้เป็นใหญ่แห่งเขตนั้นๆ แล้ว ต่อมาชื่อนี้ได้เรียกอย่างง่ายๆ ว่า เป็นโควกง จากคำกล่าวนี้ก็อาจทำให้เรารู้ได้ว่า เทพปูนเผือกนั้นที่แท้เป็นเทพประจำท้องถิ่นนั่นเอง ส่วนบางตำนานก็กล่าวไว้ว่า เทพปูนเผือกนี้เป็นเทพเจ้าแห่งขอกทานและคนยากจน เดิมปูนเผือกเป็นผู้ใจบุญ เปิดโรงงานอยู่หน้าบ้านของตน ใครผ่านไปผ่านมาก็เรียกเข้าไปรับแจกอาหาร ใครที่ต้องการอะไร หากร้องขอแก่ปูนเผือก ก็จะได้สนใจทุกอย่าง เทพยตาต่างๆ ก็เฝ้าอวยพรให้มั่งมีขึ้นเรื่อยๆ เมื่อเข้าสู่วัยชราปูนเผือกก็เป็นเขียนขึ้นสู่สวรรค์ ชาวบ้านต่างอาลัยรัก จึงร่วมใจกันสร้างศาลไว้เป็นที่กราบไหว้บูชา⁴¹

รูปเคารพของเทพองค์นี้มีหลากหลายแบบ มีทั้งที่แต่งกายแบบขุนนางฝ่ายบุรุษ บ้างก็แต่งกายแบบขุนนางฝ่ายสตรี มีหนวด มีขอชาติอยู่ และเป็นที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของจีนสมัยโบราณมาก เนื่องจากจะช่วยดูแลความทุกข์สุข ช่วยปกป้อง ให้ความร่มเย็น และทำให้การค้าเจริญรุ่งเรือง ให้เกิดแก่ประชาชนในเขตหนึ่งๆ ดังนั้นไม่ว่าครอบครัวใดจะมีบุตร หรือมีผู้ถึงแก่กรรม สมาชิกในบ้านก็ต้องมาจุดธูปบอกรักกล่าวเทพปูนเผือกเสียก่อน สำหรับชาวจีนในเมืองไทยที่อพยพเข้ามาในรุ่นแรกๆ นั้น มีความรักในประเทศจีนอยู่มาก แม้ว่าในช่วงที่พวกเขาใช้ชีวิตอยู่จะไม่มีโอกาสกลับไปประเทศจีน แต่เมื่อตายแล้วก็หวังว่าจะให้บุตรหลานนำศพกลับไปฝังยังเมืองจีน และก่อนที่จะเคลื่อนย้ายศพออกไปก็จะต้องไปจุดธูปบอกรักกล่าวเทพปูนเผือกเสียก่อน แล้วจึงจะไปบอกรักกล่าวเทพเงินทอง (เขียนชื่อภาษาแต่จิว)

2.5 เทพเทียนโหว⁴²

เทียนโหว หรือ เทียนโหวหยวนจวิน เป็นเทพแห่งทะเลที่มีคนจีนในไทยและสิงคโปร์นับถือกันมาก ชาวแต่จิวเรียกว่า เทียงโหวเซี่ยบ้อ (แปลตรงตัวได้ว่า ราชนิพินาเจ้าแม่อันศักดิ์สิทธิ์) ชาวจีนฮกเกี้ยนเรียกว่า หม่าโจ้ว หรือหม่าจู คนไหหลำเรียกว่า ผอฮู แต่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่า เทียนเพย หรือพระสนมเอกแห่งสวรรค์ ประวัติของเทพเจ้าองค์นี้มีบันทึกและกล่าวขานไว้หลายตำนานเช่น

ในหนังสือหุ่ยชานเจียวหยวนหลิวโชวเลินต้าเจวี่ยน ได้บันทึกไว้ว่า "พระนางเซ่ลิ้ม เป็นชาวหนิงโหว่เงินซิงเหว่จู๋ ซึ่งก็คือบริเวณทะเลที่เรียกว่าเหมยโจ้ว ของอำเภออยู่เถียนในปัจจุบัน มารดาเซ่เจินคำคินหนึ่งฝันเห็นเจ้าแม่กวนอิมและได้กลิ่นดอกไม้ที่เจ้าแม่กวนอิมประทานให้ จึงตั้งครรภ์ 14 เดือน ญาติในวันที่ 23 เดือน 3 รัชศกหยวนเป่าปีที่ 1 แห่งราชวงศ์ถัง วันที่พระนางเกิดขึ้นมีกลิ่นหอมอบอวลไปทั่ว..."⁴³ จากที่กล่าวมานี้ทำให้รู้ได้ว่าพระนางเป็นคนในสมัยราชวงศ์ถัง

ในหนังสือตุนจาวกลางมหาสมุทร กล่าวไว้ว่า "เทพองค์นี้เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ชื่อ ลี้มมิกเป็นหญิงสาวที่ถึงแก่ความตายตั้งแต่อายุประมาณ 20 ปี เธออาศัยอยู่ใน เกาะหมี่จิว อำเภออยู่เถียน มณฑลฮกเกี้ยน ในช่วงราชวงศ์ซ่ง ประมาณ 1,000 ปีมาแล้ว ลี้มมิกมีจิตใจที่คงความด้วยความเมตตากรุณา เธอขึ้นชื่อว่าเป็นผู้หญิงที่เฉลียวฉลาด และมีพลังจิตสูง เนื่องจากถือศีลกินเจและฝึกสมาธิปฏิบัติมาแต่เยาว์วัย หญิงสาวผู้นี้มีพี่ชายเป็นชาวเรือที่ต้องออกทะเลอยู่เสมอ วันหนึ่งสำเภานางของพี่ชายตกอยู่ในอันตรายจากคลื่นมรสุมร้ายที่กลางมหาสมุทร เมื่อหญิงสาวสังเกตเห็นเรือที่ใกล้จะอัปปางก็เอาแผ่นกระดานมาพับเป็นรูปเรือสำเภา แล้วแก้มือที่พื้นเท้าของตนมาผูกกับหัวเรือกระดาน หญิงสาวตั้งใจให้เป็นสมาธิ แล้วจึงค่อยๆ ไขฝ่าดึงเรือเข้ามาหาตน พี่ชายเธอมองเห็นว่ามีเส้นสีขาวจูงเรือของเธอออกจากเขตพายุ และเรือสำเภานางของพี่ชายเธอก็เข้าฝั่งได้อย่างปลอดภัย แต่ในบางตำรากล่าวว่าหญิงสาวสังเกตเห็นอันตรายที่เกิดขึ้นกับพี่ชายในขณะที่เธอกำลังปั่นฝ้าย เธอจึงใช้อำนาจจิตที่เป็นสมาธิ ดึงเรือของพี่ชายเข้าสู่ฝั่ง เส้นสีขาวที่พี่ชายเธอเห็นจูงเรือของเขานั้นคือ เส้นฝ้ายที่เธอถือในมือ อิทธิฤทธิ์และจิตอันเปี่ยมไปด้วยเมตตาธรรมของเธอเลื่องลือไปไกลแม้เมื่อเธอสิ้นชีวิตแล้ว บรรดาคนเดินเรือก็ยังเชื่อมั่นว่าเธอจะปกป้องดูแลพวกเขาให้พ้นจากภัยอันตรายในท้องทะเล"⁴⁴

⁴¹ ปราณี พิศรพันธ์ . "ศาลเจ้า : บนถนนแห่งความเชื่อของมนุษย์." *The Earth 2000* 1 ฉบับที่ 7 (ม.ค. 2537) : 96

⁴² พรพรรณ จันทโรนานนท์ . "ปูนเผือก เทพท้องถิ่นของคนจีนในเมืองไทยแพร่หลายมากที่สุด." *ศิลปวัฒนธรรม* 11 : 68

⁴³ เรื่องเดียวกัน ย่าง ไม่ปรากฏผู้แต่ง . *หุ่ยชานเจียวหยวนหลิวโชวเลินต้าเจวี่ยน* (ใต้เป็ย : เหลียนจิงซูป่าน), 1980 , หน้า 186.

⁴⁴ จ่านศรี รัตนิน (หาญเจนลักษณ์) . *ตุนจาวกลางมหาสมุทร* (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด) , 2542 , หน้า 78-79

ในหนังสือตำนานวัดและเทพเจ้าจีน กล่าวว่า "พระนางเป็นบุตรของชาวเรือ ชกเกี้ยนและมีพี่ชายอีกสองคน อยู่มาวันหนึ่งเธอฝันเห็นบิดาและพี่ชายกำลังจะจมน้ำตาย ในฝันนั้นเธอพยายามช่วยเหลือด้วยการคาบปิกาไว้ในปาก และยึดพี่ชายไว้ด้วยมือ แต่ก่อนที่เธอจะช่วยได้สำเร็จมารดาของเธอก็มาถูกไฟเผาตึ้นเสียก่อน และหลังจากนั้นอีก สองวันทั้งบิดาและพี่ชายของเธอก็จมน้ำตาย จากนั้นเป็นต้นมาคนในหมู่บ้านก็ขนานนามเธอว่าเป็น เทียนโหว และให้ การบูชาแก่เธอ เหล่าชาวเรือจะบวงสรวงเพื่อขอความคุ้มครองให้การเดินทางเป็นไปโดยสวัสดิภาพ"⁴⁵

เทียนโหวนี่ เป็นผู้ที่กษัตริย์คนเดินทะเลได้รับความปลอดภัย โดยเฉพาะในช่วงที่อุปกณ์การเดินเรือไม่เจริญ ชาวเรือมักประสบอุบัติเหตุได้โดยง่าย ดังนั้นผู้เดินต้องหาที่พึ่งทางใจ อย่างน้อยก็เป็นกำลังใจให้เดินทางถึงจุด มุ่งหมายได้ ดังนั้นจะต้องมีการทำพิธีเช่นไหว้เทพมารดรของศรีก่อนออกเดินเรือ จึงทำให้มีผู้กราบไหว้พระนางมากขึ้น เป็นลำดับ พระจักรพรรดิในสมัยราชวงศ์ซ่งจึงทรงสถาปนาพระนางขึ้นเป็นตำแหน่งหลังหุ้ยชุนเหิน ในปี ค.ศ. 1156 และต่อมาที่เลื่อนฐานันดรศักดิ์เป็นพระนางเจาอิง⁴⁶ และจนมาถึงสมัยราชวงศ์หยวน พระเจ้าหยวนซ็องจูจึงทรงสถาปนา พระนางให้ดำรงพระยศเป็นพระสนมเอกแห่งสวรรค นับเป็นฐานันดรศักดิ์ที่สูงที่สุดของเทพองค์นี้⁴⁷

ซันมก เขียนไว้ว่า ช่งเต้หลาย ๆ ราชวงศ์ได้แต่งตั้งให้สมญานามต่าง ๆ แก่เทพองค์นี้ ดังนี้⁴⁸

- ราชวงศ์ซ่ง ได้แต่งตั้งว่า ถังเซียงสิงเหลิง (ภาษาแต้จิ๋ว เรียกว่า ถังเซียงสิงเน็ง) แปลว่า เทพธิดา ผู้เฉียวฉลาด
- ราชวงศ์ซ่งใต้ ได้แต่งตั้งว่า หุ้งจี้ชุนเหิน (ภาษาแต้จิ๋ว) แปลว่า คุณหญิงผู้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- ราชวงศ์หยวน ตลอดถึงราชวงศ์ซิง ได้แต่งตั้งว่า เทียนหุ้ย (ภาษาแต้จิ๋ว เรียกว่า เทียนฮุย) แปลว่า เทพธิดาฟ้า
- ราชวงศ์หมิง ได้แต่งตั้งว่า เหลินฮุ้ยชุนเหิน (ภาษาแต้จิ๋ว เรียกว่า เหล่งฮุยชุนเหิน) แปลว่า คุณหญิง ผู้ศักดิ์สิทธิ์
- ราชวงศ์ซิง สมัยพระเจ้าคังซี ได้แต่งตั้งว่า เทียนหุ้ย (ภาษาแต้จิ๋ว เรียกว่า เทียนโหว) แปลว่า ราชินีฟ้า

ชาวจีนที่นับถือเทพองค์นี้มากคือ ชาวชกเกี้ยน รองลงมาคือชาวไทหล่า เนื่องจากทั้งสองมณฑลนี้อยู่ติดทะเล ปัจจุบันเทพมารดรเทียนโหวมิได้มีความศักดิ์สิทธิ์แต่เฉพาะในด้านการคุ้มครองผู้เดินเรือทางทะเลเท่านั้น ตลาดสดที่ สร้างขึ้นใหม่ก็จะนิยมสร้างศาลเทียนโหว ซึ่งบางแห่งก็จะใช้ชื่อภาษาไทยว่า เจ้าแม่ทับทิมบ้าง (แต่ความจริงแล้ว เจ้าแม่ทับทิม มักจะใช้เป็นฉายาของเทพจุ้ยโบนีเยวมากกว่า) เจ้าแม่ไข่มุกบ้าง เจ้าแม่เทียนโหวบ้าง ทั้งนี้เพราะเชื่อว่า เทพมารดรเทียนโหวจะสามารถบันดาลให้กิจการค้าในตลาดเจริญรุ่งเรือง

ส่วนเครื่องทรงของเทพเทียนโหวนั้นจะเป็นสีแดงกับสีเหลืองยาวกรองเท้า ศิราภรณ์มีกษัตริย์ห้อยด้วยสร้อยไข่มุกเป็นสาย ๆ ลงมาหน้าพระนฏาแบบสตรีผู้ทรงศักดิ์ ซึ่งเป็นที่มาของชื่อภาษาไทยว่า "เจ้าแม่ไข่มุก" (ศาลเจ้าแม่เทียนโหวที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย น่าจะเป็นศาลเจ้าหมาโจ้วที่ทำเรือหวังหลี่ที่มีมาตั้งแต่สมัยแรกๆ ที่นาย ฉือฮวงเข้ามาอยู่เมืองสยาม ซึ่งก็น่าจะมีอายุราวๆ 120 ปี หรืออย่างน้อยก็ไม่น่าจะน้อยกว่า 108 ปี)⁴⁹

2.6 เจ้าแม่จุ้ยโบนีเยว⁵⁰

เจ้าแม่จุ้ยโบนีเยวหรือภาษาไทหล่าเรียกว่า ตู๋ยบัวเต็งเหมียง มีชื่อภาษาไทยว่า เจ้าแม่ทับทิม ซึ่งเป็นเทพที่ ชาวไทหล่านับถือมาก ประวัติของเทพองค์นี้จากคำบอกเล่าสืบต่อกันมา ปรากฏว่าเริ่มมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซัน ใน สมัยกษัตริย์อันกวงมู่ตี้ (ประมาณระหว่าง พ.ศ. 537-610) ในสมัยนี้เองที่เทพองค์นี้ได้รับการยกย่องและแต่งตั้ง ให้เป็นเทพยดาแห่งความเมตตาการุณ ช่วยคุ้มครองมวลมนุษย์ให้พ้นจากสรรพภัยและขจัดความทุกข์ยากทั้งมวล

⁴⁵ เหวีตั้น ลิป, ตำนานวัดและเทพเจ้าจีน, หน้า 62

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน ฮ้าง ทานฮวยจุ่น เทียนโหวเรื่องหม้อหวาเฉียวหนานจันหนกนทางเสวียนเป้า. เล่มที่ 2, ตอนที่ 2. 1914, หน้า 55

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน ฮ้าง เรื่องเดียวกัน, หน้า 59

⁴⁸ จ้านงศรี รัตนิณ (หาญเจนลักษณ์). อุทานจากสามมหาสมุทร, หน้า 79-80

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 82

⁵⁰ วิดต์ ว่องวทันญ์. ตำนานเทพยดา เจ้าแม่ทับทิม (ตู๋ยบัวเต็งเหมียง) (กรุงเทพฯ: สุทธิการพิมพ์), 2529, หน้า 1-10

กาลต่อมาจวบกระทั่งปลายราชวงศ์หมิงต่อต้านราชวงศ์ชิง (ประมาณ พ.ศ. 2167) ที่เกาะไหหลำ เขตบ้นเฉียว แขวงหน่าไห้ มีหมู่บ้านชื่อต๋วยบ้วย ที่นี้เองมีครอบครัวชชาวประมงที่ยากจนครอบครัวหนึ่ง หัวหน้าครอบครัวชื่อ แซ่ทัว เป็นคนที่ขยันและซื่อสัตย์สุจริต คืนวันหนึ่งทะเลเรียบ ท้องฟ้าโปร่งเขาคงนำเรือคู่ชีพออกหาปลาเหมือนเช่นเคย โดยมีแหทำเป็นข้อนผูกติดไว้กับหัวเรือ นานๆจึงจะยกขึ้นดูสักครั้ง แต่คืนนี้ไม่ว่าเขาจะยกขึ้นดูก็ครั้งก็ไม่มีปลามาติดเลยทำให้เขาผิดหวังมาก แต่เขาก็ยังไม่หมดหวังพยายามพายออกไปนอกฝั่งมากขึ้น และเขาก็รู้สึกว่ามีสิ่งหนึ่งมาติดในข้อนหัวเรือ เมื่อยกดูกลับเป็นไม้ท่อนหนึ่งเท่านั้น ด้วยความโมโหและผิดหวังเขาก็เหวี่ยงไม้ท่อนนั้นออกไป แล้วก็กลับมาทำงานต่ออีกซักรกพักไม้ท่อนเดิมก็กลับมาอยู่ในข้อนอีก ด้วยความโมโหสุดขีด เขาเหวี่ยงท่อนไม้ไว้บนหาดอย่างไม่ยั้ง เพียงชั่วครู่เขากลับหวนคิดขึ้นได้ว่า ไม้ท่อนนี้เขาไปทางน้ำไหลลงแต่เหตุไฉนจึงทวนน้ำกลับเข้ามาอยู่ในข้อนได้ เขาจึงรีบเก็บไม้ท่อนนั้นขึ้นมาพิจารณาและถอนใจถึงความอาภัพของตน ดังนั้นเขาจึงภาวนาบนบานต่อไม้ท่อนนั้นเสมือนหนึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า ก่อนรุ่งแจ้งของวันพรุ่งนี้ถ้าเขาสามารถหาปลาได้เพิ่มข้อนแห เขาจะระลึกถึงพระคุณโดยจะนำไม้ท่อนนี้ไปแกะสลักเป็นเทวรูป "เจ้าแม่" พร้อมกับจะทำการกราบไหว้บูชาบวงสรวงทุกค่ำเช้า หลังจากนั้นเขาก็นำเรือออกไปหาปลาอีกครั้ง และคล้ายกับปฎิหารย์ครั้งนี้อยู่ในข้อนแหแน่นอนหนักไปด้วยปลานานาชนิดทั้งตัวใหญ่หน่อย และได้มากขึ้นเรื่อยๆ จนท้องเรือล้นน้อยของเขาเต็มไปด้วยปลา เมื่อนำไปขายก็พบว่าราคาปลาในตลาดวันนั้นสูงขึ้นกว่าเดิมถึง 3 เท่า เพราะปลาในตลาดมีน้อย ทำให้เขายังสำนึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ของท่อนไม้มากขึ้น ตั้งแต่วันนั้นมาแซ่ทัวผู้นี้ก่อนจะนำเรือออกทะเล เขาจะต้องทำการเซ่นไหว้ขอพรจากท่อนไม้ก่อน และเขาจะพบความสำเร็จทุกครั้ง เมื่อ 6 เดือนผ่านไปเขากลายเป็นผู้มีอันจะกินในถิ่นละแวกนั้น และเมื่อการจับปลาได้ผลดี เงินทองก็ไหลมาเทมา ทำให้เขาหลงลืมสิ่งที่เขาสัญญาไว้ว่าจะแกะสลักองค์เทวรูปเจ้าแม่และสร้างศาลให้ จนกระทั่งวันหนึ่งเขาเคลิ้มฝันว่าเจ้าแม่มาเชิญเขาไปพบ และทวงคำสัญญาว่าเขาจะต้องทำการแก้บนเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญู และกล่าวว่าเมื่อกลับไปแล้วให้เริ่มสร้างได้ ศาลถึงจะเล็กและแคบก็สามารถใหญ่ได้ในอนาคต ศาลแม้ว่าจะไม่สวยไม่งามก็จะกลายเป็นที่ประทับใจและสวยได้ในอีกไม่นาน ทั้งนี้เพื่อจะได้แสดงถึงเดชบารมีของเจ้าแม่และเป็นที่ยึดพิงแก่ปวงชนที่ตกทุกข์ได้ยากอันนับเนื่องต่อไปอย่างไม่มีการสิ้นสุด เจ้าแซ่ทัวก็รับคำ และแล้วเมื่อวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 (ของจีน) ณ ทุ่งกว้างของหมู่บ้านต๋วยบ้วย ก็มีศาลของ "เจ้าต๋วยบ้วย" บังเกิดขึ้น และมีพิธีเบิกพระเนตร เชิญพระวิญญาณของเจ้าแม่มาประทับ และในคืนนั้นเขาก็ได้จัดงานเลี้ยงโดยเชิญแขกเหรื่อญาติมิตรมาร่วม เขาถือโอกาสเล่าเหตุการณ์ในอดีตในทุกคนได้ทราบ และกำหนดเอาวันพิธีนี้เป็นวันกำเนิดของ "เจ้าแม่ต๋วยบ้วย" ซึ่งสืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

หลังจากชาวนีได้แพร่สะพัดพร้อมกับความศักดิ์สิทธิ์ ก็ทำให้มีประชาชนเคารพนับถือท่านมากมาย จนอีกประมาณร่วม 100 ปี ก็แพร่ไปถึงพระกรรณของกษัตริย์เด้ากวง (ระหว่าง พ.ศ. 2364-2393) ในราชวงศ์ชิง ท่านจึงได้ประทานตราตั้งและพระราชทานนามว่า "หน้าเทียนเอี่ยมเคียมก้าเฮ้งห้วยหลู่ต๋วยบ้วยเต่งเหนียง" (ภาษาแต้จิ๋ว) ที่หมายความว่า สายฟ้า สนองตอบเสียงฟ้าฝ่ายใต้เจ้าแม่ต๋วยบ้วย

แต่เดิมนั้นเครื่องทรงของเทพจู้โบบ๋เอี่ยวจะเป็นแบบไหหลำ คือ มีกระโปรงยาวลงมาถึงแค่ครึ่งแข้งคาดเข็มขัดด้วยผ้าสีแดงและสีเขียว สีวาทณ์เป็นแบบเรียบง่าย และมีกระประดับด้วยพลอยแดง ไม่มีกระบังตร้อยห้อย ซึ่งเป็นที่มาของชื่อภาษาไทยว่า "เจ้าแม่ทับทิม" (ส่วนศาลเจ้าแม่จู้โบบ๋เอี่ยวที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยอยู่ที่จังหวัดพิจิตร ซึ่งมีอายุมากกว่า 120 ปี)⁵¹

2.7 เห่งเจีย⁵²

เห่งเจียเป็นศิษย์ของพระถังซำจั๋งในการไปอัญเชิญพระไตรปิฎกจากประเทศอินเดีย เดิมทีเห่งเจียเป็นพวกวานรอยู่ที่เขาชวยก้วยชัว ครั้งหนึ่งได้ไปยังวังของพญาเง่งอ่องเจ้าสมุทร และได้ไปขโมยเอาเข็มตริงสมุทรไว้ใช้เป็นอาวุธคู่กาย พญาเง่งอ่องขึ้นไปกราบทูลเส็กเซียนฮ่องเต้ถึงความร้ายกาจของเห่งเจีย ให้นำนิ้ปะกิมขนแฉะให้เชิญเห่งเจียขึ้นมาบนสวรรค์เพื่อที่จะได้ควบคุมตัวไว้

⁵¹ จ่านงศรี รัตนิณ (หาญเจนลักษณ์) . ดูจนวาทณ์สามมหาสมุทร , หน้า 82

⁵² สมชาย ธรรมวิริยาภรณ์ , "ปฏิภาณและประติมากรรมของชาวจีนในกรุงเทพฯ." คนจีน 200 ปี ได้ครบครบ โปธิสมภาร ภาค 2 , หน้า

ต่อมาภายหลังแห่งเจียวว่าถูกเจ้าแห่งสวรรค์หลอกลวงจึงโกรธมาก แดมคนได้ทำผิดขโมยกินของทิพย์บน สวรรค์รวมทั้งทำลายพิธีเลี้ยงของนางท้าวอ๋องโอบเย็บเย็บ และยังมีขโมยกินยาอายุวัฒนะ ดังนั้นจึงเขียนฮ่องเต้จึงยก ท้าเทวดาเพื่อที่จะปราบแห่งเจียว แต่แห่งเจียวก็สามารถต่อสู้ได้อย่างไม่สะทกสะท้าน ต้องรบกวนถึงพระเจ้าสูงสุด จึงสามารถจับตัวแห่งเจียวได้ และได้ขังไว้ที่เขาและได้มีเทวดาบัญชาว่า แห่งเจียวจะไม่สามารถออกจากเขานี้ได้จนกว่า พระกั๋งช้างจะมาช่วย และเมื่อนั้นจึงเป็นศิษย์ติดตามไปอัญเชิญพระไตรปิฎกจากอินเดีย จากนั้นแห่งเจียวก็ได้ติดตาม พระกั๋งช้าง ฝ่าผืนอุปสรรคต่างๆ นานา

2.8 18 อรหันต์ (ชื่อป้าท้าวหัน)⁵³

พระอรหันต์ 18 องค์ มีจุดเริ่มต้นมาจากพระอรหันต์อาร์ทันธรรม 4 องค์ และต่อมาเมื่อ พ.ศ. 1000 มี หลักฐานว่าพระภิกษุจีนวาดภาพพระอรหันต์ 16 องค์ บ้างวาด 48 องค์และ 500 องค์ก็มี และเมื่อ พ.ศ. 2280 กษัตริย์เคียงถังแห่งราชวงศ์เซ่งโปรดเพิ่มพระอรหันต์ปราบมังกรและเสืออีก 2 องค์ คือท่านนทิมิตรและท่านปันโทล จึงกลายเป็น 18 องค์ พระอรหันต์ 18 องค์ หรือ 18 ยอดอรหันต์ มีประวัติความเป็นมาของแต่ละองค์ดังนี้

องค์ที่ 1 ปันโทลภารัททวาช แปลว่า ก้อนข้าวผู้รับทาน ภารัททวาชเป็นสกุลใหญ่ 1 ใน 18 ของพรหมณ์ พระอรหันต์องค์นี้สถิตอยู่อมรโคยานทวีปพร้อมด้วยพระอรหันต์อีก 1,000 องค์เป็นบริวาร ความเป็นมาคือ ในอดีต ท่านได้แสดงปาฏิหาริย์หอบบาตรไม้จันทร์บนยอดเขาสูง ความทราบถึงพระพุทธเจ้าทรงดีใจเห็นว่า แสดงปาฏิหาริย์ เพื่อบาตรไม้จันทร์ต่อหน้าพวกที่ยังมิได้รับคิดเป็นเรื่องไม่สมควร จึงขับออกไปเสียจากชมพูทวีปไปอยู่ทวีปอมรโคยาน ต่อมาบรรดาสาวกคิดถึงท่านจึงขอให้กลับมา พระพุทธองค์ก็ยอมอนุโลมให้กลับมาแต่ไม่ให้เข้าบริพทาน ต้อง ค้ำรงขันธุ์เป็นเนืองนิตย์ต่อไป เพื่อพิทักษ์พระศาสนาจนกว่าพระศรีอาริยมะตวรรษจะมาตรัส จะนั้นการสักการบูชา ท่านจึงได้กุศลมาก ลักษณะพิเศษของท่าน คือ เป็นพระรูปร่างผอมเห็นซี่โครง บ้างยื่น บ้างงั่ง มือถือหนังสือ อีกมือ ถือบาตร หรือมือทั้งสองถือหนังสือ หรือวางบนเข่า ช้างขวามือไม้เท้า บ้างยื่นในท่าหอบบาตร

องค์ที่ 2 กนกกัจจ แปลว่าถูกโคทอง ท่านสถิตอยู่แคว้นกัศมีระ พร้อมด้วยพระอรหันต์อีก 500 องค์เป็น บริวาร ท่านเป็นสาวกที่สามารถในทางรู้แจ้งในบรรดากัทธิธรรมต่างๆ และเป็นผู้ทรงมานร่างกายได้ดี รูปท่านเป็นรูป ห้อยเท้าขวา มือขวาวางบนเข่า มือซ้ายวางที่ฝ่าเท้าซ้าย

องค์ที่ 3 กนกภารัททวาช เป็นชื่อฤๅษี 1 ใน 7 มหาฤๅษี ท่านสถิตอยู่ที่แคว้นมูรวทิเทศ พร้อมด้วยพระอรหันต์ 600 องค์เป็นบริวาร รูปท่านเป็นรูปคนแก่ผมหงาวนึ่งห้อยเท้า เท้าซ้ายยกขึ้นจากรองเท้า มือขวาวางอยู่บนเข่า มือซ้าย อยู่ข้างหู

องค์ที่ 4 ตูปินท ท่านสถิตอยู่อุตตรกุฎทวีป พร้อมด้วยพระอรหันต์อีก 700 องค์เป็นบริวาร ท่านองค์นี้อาจ จะเป็นพระสุภัททซึ่งเป็นพรหมณ์ชาวเมืองกุลินทวาท บรรลุพระอรหันต์เมื่ออายุ 120 ปี โดยระดับพระธรรมเมื่อ พระพุทธเจ้าทรงประชวรหนักจวนเสด็จดับขันธุ์ ท่านสุภัททไม่ต้องการจะเห็นพระพุทธเจ้าปรินิพพาน จึงเข้านิพพาน ก่อนเป็นพระอริยสาวกองค์สุดท้าย รูปท่านเป็นคนแก่ นั่งเข้าสมาธิ มือถือหนังสือ บ้างทำเป็นรูปนั่งธรรมดามีบาตร และกระดางรูปอยู่ข้างหนึ่ง มือซ้ายถือหนังสือ มือขวาทำมูทวาคิดนึ้ บ้างยกมือขวาหงาย

องค์ที่ 5 นกุล แปลว่า พังพอน ท่านสถิตอยู่ชมพูทวีป พร้อมด้วยพระอรหันต์ 800 องค์เป็นบริวาร ท่านชอบ อยู่โดดเดี่ยวถือการสูงสุดเป็นพรต ไม่มีศิษย์ไม่เคยเทศนา ไม่ชอบอยู่ปะปนกับใคร ไม่เคยอาพาธ พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นศิษย์ที่มีอายุยืนยาวที่สุด คือ 160 ปี ทั้งนี้เพราะมีอสมัยพระวิปัสสิทพุทธ ท่านได้ถวายเภสัชแก่ภิกษุที่อาพาธ ที่ท่านไม่เคยเทศนาใดวันนั้นเพราะท่านเห็นว่าพระสาวกบุตร พระอาณนท และพระมหาสาวกองค์อื่นๆ เทศน์ได้ดีแล้ว ท่านจึงไม่จำเป็นต้องเทศน์ รูปท่านเป็นรูปนั่งห้อยเท้า มีพังพอนอยู่ข้างๆ บ้างเป็นรูปกบตามขาอยู่ได้รักรั้ว บ้างเป็นรูป เข่าถ่าน มีเด็กน้อยอยู่ข้างหนึ่งหรือแบมือทั้งสองข้าง

องค์ที่ 6 ภัทธ แปลว่า ประเสริฐ ท่านสถิตอยู่ตามะทวีปพร้อมด้วยพระอรหันต์ 800 องค์ บ้างว่าท่านเป็น พระญาติพระพุทธเจ้า บ้างว่ามีสกุลสูง เป็นมหาสาวกองค์หนึ่งที่สามารถอธิษฐานอรรถธรรมที่ลึกซึ้งด้วยคำพูดต่างๆ รูปท่านเป็นรูปนั่งห้อยเท้า ถือหนังสือ มีเสืออยู่ข้างๆ แสดงว่าท่านปราบเสือได้ บ้างทำเป็นรูปมีขนคิ้วยาวประนมมือ

⁵³ สมชาย ธรรมวิริยารักษ์, "ปฏิมากรและประติมากรรมของชาวจีนในกรุงเทพฯ." คนจีน 200 ปี ได้พระบรม โทธิสมภาร ภาค 2, หน้า 183-185

องค์ที่ 7 กลิก แปลว่า เวลา ชั่วเวลา ท่านสถิตอยู่ที่สังฆคูทวิพร้อมด้วยพระอรหันต์ 1,000 องค์ รูปท่านเป็นรูปนั่งห้อยเท้าหรือเข้าฌาน บ้างถือหนังสือหรือใบไม้ บ้างทำเป็นรูปคิ้วขาวลงมาจนลากดิน ต้องใช้มือถือไว้ บ้างถือ ฉายทั้งสองมือ

องค์ที่ 8 วัชรบุตร ท่านสถิตอยู่ที่บวรณทวีป พร้อมพระอรหันต์ 1,100 องค์เป็นบริวาร รูปท่านเป็นรูปห้อยเท้า ถือไม้เท้าชกขระ ไม้เท้านี้บนยอดมีโลหะมีช่องเป็นวงกลมสำหรับร้อยแหวนโลหะ เมื่อเขย่าจะเกิดเสียงเวลาเดินทางในป่า จะทำให้จำพวกสัตว์เลื้อยคลานได้ยินเสียงจะตกใจแล้วหลีกหนีไป

องค์ที่ 9 ฐปาเกะ ท่านสถิตอยู่กลางเขาคันธมาทน์พร้อมด้วยพระอรหันต์ 900 องค์ ในหนังสือเดวคาถากล่าวว่ามีพระชื่อโสปาเกะอยู่หนึ่ง เนื่องจากตอนจะคลอดมารดาตลับไป ผู้คนเข้าใจว่าตายจึงนำไปทิ้งในป่า เมื่อท่านคลอดออกมา มารดาถึงแก่กรรมไปจึงชื่อว่า โสปาเกะ ที่แปลว่าอันเขาทิ้งแล้ว และเมื่อท่านอายุได้ 7 ปี ได้ฟังคำพระพุทธรเจ้าสั่งสอนก็เลื่อมใสแล้วออกบวช ภายหลังได้บรรพชาพระอรหันต์เป็นพระสาวกองค์หนึ่ง รูปท่านนั่งห้อยเท้า มือถือหนังสือหรือพัด ข้างๆ มีพระอรหันต์องค์เล็ก หรือทั้งสองมือถือถูกประจำ

องค์ที่ 10 ปันถก แปลว่าทาง บ้างเติมคำหาเป็นมหาปันถก ท่านสถิตอยู่ที่สววรรค์ตรีตริงส์พร้อมด้วยพระอรหันต์ 1,300 องค์เป็นบริวาร ท่านเป็นบุตรของพราหมณ์ พราหมณ์นี้ออกถูกที่ใดก็ตายทุกคราว ครั้งหลังจึงไปคลอดที่ถันใหญ่แล้วได้บุตรคือท่านนั่นเอง ท่านมีฤทธิ์ชำแรกกายเข้าของแข็งได้ นิมิตไฟน้ำได้ เดินเหินในอากาศได้ ฉะนั้นพระพุทธรเจ้าจึงตรัสให้ไปบวชพญานาค ท่านยังเป็นองค์ที่ยอดเยี่ยมด้วยปัญญา สามารถแก้ความสงสัยในอรรถธรรมให้แจ่มแจ้งได้ เป็นเอตทัคคะสาวกองค์หนึ่ง รูปท่านนั่งห้อยเท้าบนหลังสิงห์ บ้างนั่งห้อยเท้ากำลังทรงมานพญานาคให้เข้าอยู่ในบาตร บ้างนั่งได้ต้นไม้มือถือหนังสือ บ้างเป็นรูปนั่งเข้าฌาน

องค์ที่ 11 ราชูถ ท่านสถิตอยู่บริษัณคคูทวิพร้อมด้วยอรหันต์ 1,100 องค์เป็นบริวาร ท่านเป็นพุทธรชินโรต พระพุทธรเจ้าทรงตรัสว่าท่านจะได้ไปเกิดเป็นเชษฐโอรสของพระอานนท์ ฉะนั้นจึงมีสมญาว่าโอรสพระอานนท์ เมื่อพระพุทธรเจ้าเสด็จปรินิพพานท่านได้เป็นคณาจารย์นิกายโฆภิก และเป็นที่เคารพของบรรดาสามเณร ท่านเป็นเอตทัคคะมหาสาวกศึกษาในธรรมวินัย และประพฤติปฏิบัติเคร่งครัด รูปท่านบ้างทำเป็นผู้มีศีรษะโต คาโต จมูกเป็นขม บ้างก็เป็นรูปคนธรรมดา มือทั้งสองอุ้มเจดีย์

องค์ที่ 12 นาดเสน ท่านสถิตอยู่เขาป่าณฑพแคว้นมคธ พร้อมด้วยพระอรหันต์ 1,200 องค์เป็นบริวาร ท่านเป็นผู้มีสง่า มีปฏิภาณในการโต้ตอบแก้ปัญหาธรรม มีความรู้สึกซึ่ง ดูเหมือนจะเป็นคนเดียวกันกับพระนาคเสนในมิลินทปัญหา รูปท่านจะนั่งห้อยเท้ามือซ้ายยกสูงเพียงหู มือขวาอยู่บนเข่า

องค์ที่ 13 อิงคท ท่านสถิตอยู่ที่ภูเขาวินยบาราศ์พร้อมด้วยพระอรหันต์ 1,300 องค์เป็นบริวาร ท่านองค์นี้หากเป็นองค์เดียวกันกับพระอังคท ก็เป็นมหาสาวกองค์หนึ่ง ร่างกายสะอาดมากและมีกลิ่นหอม รูปท่านจะนั่งห้อยเท้า ถ้วนสมบูรณ์ ร่าเริง แต่บ้างก็เป็นรูปพระแก่ถิไม้เท้า บ้างถือหนังสือ บ้างถือบาตร

องค์ที่ 14 วันวาสิ แปลว่าอยู่ป่า ท่านสถิตอยู่ที่ภูเขาวัดสะพร้อมด้วยพระอรหันต์ 1,400 องค์เป็นบริวาร รูปท่านจะนั่งห้อยเท้าอยู่ที่ปากถ้ำ หลังคาเหมือนเข้าฌาน บ้างทำนิ้วมูทวา (ทำนิ้วหงิกงอ) บ้างวางบนเข่า บ้างถือหนังสือ

องค์ที่ 15 อชิต แปลว่าชนะไม่ได้ ท่านสถิตอยู่ที่ภูเขาคิชฌณภู พร้อมด้วยพระอรหันต์ 1,500 องค์เป็นบริวาร รูปท่านจะนั่งห้อยเท้า แก่ ขนคิ้วยาว มือวางบนเข่า บ้างนั่งเข้าฌาน ที่หน้าอกมีรูปหน้าคน ยังไม่ทราบว่ามีคามหมายอะไร

องค์ที่ 16 จูทะปันถก บ้างเติมคำว่า จูพ แปลว่าคนทางเล็ก ท่านสถิตอยู่ที่ภูเขานมินธพร้อมด้วยพระอรหันต์ 1,600 องค์เป็นบริวาร ท่านเป็นมหาสาวกองค์หนึ่ง เมื่อแรกอุปสมบทปัญญาโง่ทึบท่องจำอะไรไม่ได้แม้แต่ประโยคเดียว แต่ต่อมาได้บรรพชาอรหันต์ผลเชี่ยวชาญในวิชาโมนยทิธิ เรื่องราวของท่านปรากฏอยู่ในออสติมหาสาวก

องค์ที่ 17 เค่งอิ้ว นนทิมิตร

องค์ที่ ปินโทล่อ ปินโทล

2.9 พระสังกัจจายน์⁵⁴

พระสังกัจจายน์หรือพระมหากัจจายน์เถระเป็นพุทธสาวก เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ภูมิทัศน์ในสมัยพุทธกาล มีรูปร่างสวยงามผิวเหลืองดุจทอง มีเรื่องเล่าว่าในอรุณกาลธรรมบทว่า บุตรเศรษฐีที่ชื่อว่าโสเรยยะเห็นท่านเข้า แล้วนึกคะนองใจว่า ถ้าเราได้ภรรยาสวยงามอย่างท่านนี่ก็จะเป็นที่พอใจยิ่งนัก ด้วยอำนาจกุศลเพียงเท่านั้น เพศชายแห่งโสเรยยะเศรษฐีบุตรก็กลับกลายเป็นเพศสตรี ด้วยความอัปยศเป็นอย่างยิ่งจึงหนีไปอยู่คนอื่น จนกระทั่งได้สามี มีบุตรด้วยกันสองคน ภายหลังได้ไปขอขมาให้ท่านยกโทษ แล้วเพศจึงกลับกลายเป็นบุรุษตามเดิม ต่อมาพระมหากัจจายน์ก็แปลงร่างให้มีลักษณะอันวิเศษ ท้องพสุญ เพราะไม่ต้องการให้รูปงาม แต่ท่านก็เป็นที่รักใคร่แก่คนทั่วไป พระโบริวณจารย์จึงได้สร้างรูปพระสังกัจจายน์ขึ้นเพื่อทำการสักการบูชา กล่าวกันว่าถ้าผู้ใดมีพระสังกัจจายน์ไว้บูชา จะเกิดเป็นสิริมงคลเจริญด้วยลาภผลอย่างดียิ่งนักแล

2.10 เขียนทั้งแปด (ปियเขียน)⁵⁵

ปियเขียนคือ ผู้ประพาดิพพหจรรยในลักขิศา เป็นสัญลักษณ์ของความผาสุก ตามประวัติบันทึกในหนังสือโบริวณปियเขียนหรือเทวดาทิ้ง 8 นี้ ไม่ใช่เกิดในสมัยเดียวกัน แต่นักเขียนได้นำเรื่องเล่าถือ เรื่องจริง และประวัติบันทึกมารวบรวมแต่งเติมเป็นเรื่องเทพนิยายปियเขียนในสมัยราชวงศ์หยวน (ค.ศ. 1280-1368) นี้เอง ในเทพนิยายเล่าว่าเมื่อ 8 เทวารวมกลุ่มกันเป็นคณะปियเขียนแล้วก็ท่องเที่ยวไปตามเมืองสวรรค์และโลกมนุษย์ ถ้าพบปิตาจารย์กำลังก่อกวนประชาชนก็มักช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ และปราบปิตาจารย์จนราบคาบก่อน จึงท่องเที่ยวต่อไป คนทั้งปวงจึงนับถือและติดรูปปियเขียนไว้บูชา ต่อๆ มากก็ถือรูปปियเขียนเป็นมงคล แม้แต่เวลาจะเริ่มเล่นงิ้วก็ต้องมีการ "ออกปियเขียน" เหมือนอย่างลเกที่ "ออกแขก"

เขียนทั้งแปดนี้ประกอบด้วย⁵⁶

ก. จงหลีเจวียน เป็นหัวหน้าเขียนทั้งแปด กล่าวกันว่าเขามีชีวิตอยู่ในสมัยราชวงศ์โจว (1122-249 ปีก่อนคริสตกาล) เป็นผู้ล่วงรู้ความลับของยาอายุวัฒนะและมีอำนาจในทางแปลงร่าง เป็นชายร่างอันสูงพสุญ บางครั้งถือลูกท้อ สัญลักษณ์ประจำตัวคือพัด ซึ่งสามารถพัดให้คนที่ตายแล้วกลับฟื้นมีชีวิตได้อีก มีเรื่องเล่าว่า จงหลีเจวียนแต่งงานกับหญิงสาวสวยผู้หนึ่ง และไม่นานต่อมาก็เบื่อหน่ายชีวิตการครองเรือน จึงหันมาประพฤติปฏิบัติตนเป็นนักบวช ในวันหนึ่งขณะที่เดินทำสมาธิในหมู่บ้าน ได้พบหญิงสาวที่กำลังไว้ทุกข์ผู้หนึ่งกำลังใช้พัดพัดดินที่หลุมฝังศพที่ยังขึ้นอยู่ให้แห้ง เนื่องจากสามีของเธอขอคำสัญญาจากเธอไว้ว่าจะต้องไม่แต่งงานใหม่จนกว่าดินที่หลุมฝังศพของตนจะแห้ง และเพื่อให้เป็นไปตามข้อสัญญานั้น เธอจึงจำเป็นต้องพัดดินบนหลุมฝังศพให้แห้งเร็วที่สุด เมื่อจงหลีเจวียนทราบดังนั้นจึงเข้าไปช่วยโดยขอพัดจากเธอและพัดจนกระทั่งดินแห้งสนิท หญิงหม้ายขอบขอบคุณและจากไปโดยทิ้งพัดเล่มนั้นไว้แก่จงหลีเจวียน จงหลีเจวียนได้นำเรื่องนี้กลับมาเล่าให้ภรรยาของตนฟัง เธอโกรธเคืองหญิงหม้ายผู้นั้นมากและบอกแก่จงหลีเจวียนว่า เธอจะไม่วันทำเช่นนี้เลย เพื่อต้องการตอใจภรรยาและด้วยอำนาจวิเศษ จงหลีเจวียนจึงตกลงตาย ในขณะที่เดียวกันก็ส่งชายหนุ่มรูปงามมาให้เธอ เพียงไม่กี่วันเธอก็ยอมตกลงแต่งงานกับเขา ชายหนุ่มผู้นั้นบอกเธอว่า เพื่อที่จะพิสูจน์ความรักที่เธอมีต่อเขา เธอต้องนำมันสมองของสามีที่ตายไปมาให้เขา ด้วยความรักเธอยอมทำตามอย่างง่ายดาย ขณะเมื่อเข้าไปเปิดหีบศพเธอก็ต้องตกใจสุดขีด เพราะจงหลีเจวียนสามีคนเก่ากลับมีชีวิตขึ้นอีกครั้ง เธอจะอายแก่ใจมากจึงผูกคอตายในที่สุด จงหลีเจวียนจึงเผาบ้านเรือนนำสิ่งของติดตัวไปเพียงแต่เพียงพัด และหนังสือความลับเล่มหนึ่งชื่อ "เต๋าเต็งเก็ง"

ข. ช่างกิวเหล้า เป็นนักพรตผู้หนึ่ง มีอำนาจวิเศษสามารถแปลงร่างให้เล็กจนไม่อาจมองเห็นได้ เพื่อนสนิทของช่างกิวเหล้าคือล่อซือชาว เป็นพาหนะที่นำเขาเดินทางไปยังที่ต่างๆ เมื่อไม่มีความจำเป็นต้องใช้ช่างกิวเหล้าจะเก็บมันไว้ในยาม สัญลักษณ์ประจำตัว คือ เครื่องดนตรีทำจากกระบอกไม้ไผ่

⁵⁴ สมชาย ธรรมวิริยารักษ์, "ปฏิมากรรมและประติมากรรมของชาวจีนในกรุงเทพฯ." คนจีน 200 ปี ได้พระบรม โศภิตนภาร ภาค 2, หน้า 194

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 190

⁵⁶ อุษาวดี รัชมิวงค์ . ภาพจิตรกรรมเรื่องขุนชาวย่างจีนในศิลปะรัตนโกสินทร์ . วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527, หน้า 37-40

ค. ถั่วตงปิ่น เป็นผู้ศึกษาความลับแห่งลัทธิเต๋า ท่านมีชีวิตเป็นอมตะเมื่ออายุได้ 50 ปี และท่านเป็นที่นับถือของช่างตัดผมและผู้เจ็บไข้ได้ป่วย สัญลักษณ์ประจำตัวคือ ดาบซึ่งคาดไว้ข้างหลัง

ง. เจากั้วจิว กล่าวกันว่าเป็นบุตรของเจาปิ่นผู้เป็นแม่ทัพ และพระอนุชาของจักรพรรดิฉินให้หัวหน้าช่างขุดหลุม พ.ศ. 1473-1542 แต่งกายสวมหมวกแบบข้าราชกาสดและตำรวจ สัญลักษณ์ประจำตัวคือกรับ ซึ่งถือไว้ในมือข้างหนึ่ง เป็นเทพฝ่ายการละครและดนตรี

จ. หลี่เถี่ยไกว เป็นชอทานถือไม้เท้าเหล็ก เมื่อยังมีชีวิตอยู่อย่างปกติชนเป็นผู้ศึกษาในทางเวทมนต์คาถา จนเชี่ยวชาญ ขอบถอดควิณญาณออกจากร่างขึ้นไปบนท้องฟ้า และทิ้งร่างที่ดูคล้ายคนตายแล้วให้อยู่ในความดูแลของศิษย์ วันหนึ่งเป็นวันที่หลี่เถี่ยไกวถอดร่างทิ้งไว้ยาวนานกว่าวันใดๆ ทำให้ถูกศิษย์คิดว่าเขาตายแล้วอย่างแน่นอนจึงนำร่างของหลี่เถี่ยไกวไปเผา เมื่อหลี่เถี่ยไกวกลับมาจากภูเขายูอิน จึงได้รู้ว่าเขาไม่มีร่างที่จะกลับเข้าได้อีกแล้ว เมื่อหลี่เถี่ยไกวเดินไปรอบๆ อย่างเร่งร้อนเพื่อเกาะหาร่างของคนที่จะตายลง ก็พบเพียงร่างของชอทานพิการอยู่ในป่าใหญ่แห่งหนึ่งเท่านั้น ด้วยเหตุนี้หลี่เถี่ยไกวจึงมีร่างเป็นชอทานถือไม้เท้ายันรึกแร่สำหรับคนซาหัก และถือไม้เท้า ตั้งแต่บัดนั้นมาสัญลักษณ์ประจำตัวคือไม้เท้า เป็นเครื่องหมายแห่งอำนาจการถอดควิณญาณให้เป็นอิสระจากร่าง

ฉ. หันเซียงจือ เป็นนักศึกษามีชื่อเสียง มีชีวิตอยู่ในราว พ.ศ. 1363 เป็นผู้ที่มีพลังอำนาจทำให้ดอกไม้เจริญเติบโตและผลิดอกบานได้ในชั่วพริบตา เป็นลูกศิษย์คนโปรดของถั่วตงปิ่นผู้ซึ่งนำหันเซียงจือไปยังดินที่วิเศษ และทำให้เขากลายเป็นเซียนไป สัญลักษณ์ประจำตัวคือ ขลุ่ย ท่านเป็นเทพแห่งนักดนตรี ท่องเที่ยวทั่วไปพร้อมกับบรรเลงเพลงอันไพเราะจากขลุ่ยเพื่อให้สัตว์ทั้งปวงได้ฟัง หันเซียงจือไม่รู้จักการใช้เงิน ถ้าได้รับมาจะนำไปทอยเล่น

ช. หลานไฉ่เหอ เป็นสตรีในชุดสีฟ้า สวมรองเท้าข้างเดียวเท้าอีกข้างหนึ่งปลัดอย่างไว้ เป็นเซียนที่อุปลักษณ์คนชายดอกไม้ สัญลักษณ์ประจำตัวคือ กระเช้าดอกไม้ เป็นเทพแห่งดอกไม้

ซ. เทอเซียนถู เป็นลูกสาวเจ้าของร้านชื่อหลิงหลิงในมณฑลชูหนาน ได้กินลูกที่วิเศษและกลายเป็นเซียน มักท่องเที่ยวไปตามลำพังตามภูเขา เป็นเทพแห่งไข่มุกและแสงจันทร์ ครั้งหนึ่งเธอหลงเข้าไปในป่าและถูกภูติผีปิศาจทำร้าย แต่ถั่วตงปิ่นมาช่วยไว้ทัน และฆ่าภูติผีปิศาจด้วยดาบประจำตัวของเขา สัญลักษณ์ประจำตัวคือ ดอกบัว ซึ่งถือไว้ในมือข้างหนึ่ง มืออีกข้างหนึ่งถือแส้ บางครั้งทำเป็นรูปนั่งอยู่กลางดอกบัว

ภาพของโป๊ยเซียนมักนิยมใช้ประดับเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง หรือเป็นหินแกะสลักตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ แต่ถ้านึกถึงไม่พอหรือต้องการขอให้ง่ายขึ้นก็จะใช้ภาพของวิเศษของโป๊ยเซียนแทน คือ พัด , ไม้เท้า , ดาบ , ขลุ่ย , ดอกบัว , กรับ , กระเช้าดอกไม้ และปลัดอย่างไม้ไม่เป็นเครื่องดนตรีหรือไม้เคาะจังหวะ และจะทำเป็นรูปของวิเศษเหล่านี้ผูกด้วยโบว์ บางแห่งถ้ายังมีช่องว่างก็อาจจะใช้ภาพหนังสือผูกโบว์และเข็มผูกโบว์ ซึ่งเป็นของใช้ประจำของนักศึกษาเติมเข้าไปด้วย

2.11 ฮก ถก ชิว⁵⁷

ฮก มาจากคำว่า "ฮกซี้" หมายถึง ความมั่งคั่ง ด้วยทรัพย์ดินและเหียบพร้อมด้วยบุตร , หลาน , ภรรยา ที่ดี ชื่อเดิมของเทพองค์นี้คือ "เจียซง" เป็นขุนนางจีน ประมาณ ค.ศ. 317 ทำการค้าทางเรือจนร่ำรวยมหาศาล รูปเคารพมือซ้ายจะถือ "เส็งจือ" ซึ่งเป็นธนูไพเราะที่หายากมากที่สุด มือขวาอุ้มเด็กถือทองคำ

ถก มาจากคำว่า "ฮ่งถก" หมายถึง ความมีอำนาจวาสนา เทพองค์นี้มีชื่อเดิมว่า "ก้วยจือหนี" เกิดในสมัยราชวงศ์ถังประมาณ ค.ศ. 68 เป็นนายทหารที่เก่งกล้าทั้งการรบและการปกครอง จนได้รับพระราชทานยศถึงอัครมหาเสนาบดี ผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน รูปท่านจะแต่งกายด้วยเครื่องยศสูงสุด มือซ้ายถือ ฎี่ (ฎี่ คือ ปิ่นปักผม) เป็นหยกอิตติยาภรณ์สูงสุดชั้นพิเศษ

ชิว มาจากคำว่า "เซียงชิว" หมายถึง การมีอายุยืนยาว เทพองค์นี้เดิมชื่อว่า "แพจี้" เกิดในสมัย "เจียว" ก่อน พ.ศ. 210 เป็นแพทย์ประจำราชสำนัก เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องลมปราณ ท่านมีชีวิตอยู่จนกระทั่งอายุ 800 ปี หลังจากนั้นก็ไม่มีผู้ใดพบเห็นอีกเลย มือขวาดึงลูกท้อ ซ้ายถือไม้เท้ามังกร มีควาชาวลีธา

ดังนั้น ฮก ถก ชิว รวมกันเป็นสัญลักษณ์ของ ความร่ำรวย , อำนาจวาสนา และ อายุยืนยาว

⁵⁷ สมชาย ธรรมวิริยารักษ์ , "ปฏิมากรรมและประติมากรรมของชาวจีนในกรุงเทพฯ." คนจีน 200 ปี ได้พระบรม โทธิสมภาร ภาค 2. หน้า

ประวัติผู้เขียน

นางสาว รุ่ง สุจินันท์กุล เกิดวันที่ 26 สิงหาคม 2516 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษา
ปริญญาตรีสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2538 และทำงานในตำแหน่งสถาปนิก ที่บริษัท แพลน
อาคิเต็ค จำกัด เป็นเวลา 2 ปี จึงเข้าศึกษาต่อใน หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2541

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย